Пер Вале

Вбивство на 31-му поверсі

Переклад Ольги Сенюк

1

Тривога почалася рівно о 13.02. Начальник поліції особисто зателефонував до шістнадцятої дільниці, а через одну хвилину тридцять секунд залунали дзвінки у вартівні й службових приміщеннях нижнього поверху. Вони ще не стихли, коли Єнсен, комісар шістнадцятої дільниці, вийшов зі свого кабінету. То був чоловік середнього віку, середнього зросту, з буденним, невиразним обличчям. На останній приступці кручених сходів він спинився й перебіг очима по вартівні. Тоді поправив краватку й подався до машини.

Машини заливали вулиці, поблискуючи шибками, і з їхнього потоку міські будинки здавалися рядами колон зі скла й бетону. Тут, у світі рівних площин, люди на тротуарах справляли враження якихось неприкаяних і нещасних. Вони були гарно вбрані, але дивовижно скидалися одне на одного, і всі кудись поспішали. Вони сунули нервовим плавом, збивалися купою перед червоним світлом і блискучими хромованими автоматами, ненастанно озиралися довкола і м'яли в руках течки й торбинки.

Поліційні машини, ввімкнувши сирени, пробивалися крізь тісняву.

Комісар Єнсен сидів у передній. То була звичайна поліційна машина, синя з жовтою смужкою. За нею їхав сірий автобус із заґратованим віконцем у задніх дверях і прожектором на даху, що під час руху обертався навколо осі.

Начальник поліції озвався по радіотелефону:

— Єнсене!

— Слухаю.

— Де вже ви?

— Посеред майдану Профспілок.

— Сирени ввімкнуті?

— Так.

— Вимкніть їх, коли минете майдан. [4]

— Дуже великий рух.

— Що вдієш. Вам не можна привертати увагу.

— Однаково нас підслухують репортери.

— За це ви не відповідаєте. Я маю на думці людей. Тих, що на вулицях.

— Розумію.

— Ви у формі?

— Ні.

— Добре. Скільки вас там?

— Я і четверо патрульних у цивільному. А в пікеті десять поліцаїв. Уже у формі.

— Заходити до будинку чи бути близько коло нього можна тільки тим, хто в цивільному. А пікет нехай висадить половину людей за триста метрів перед будинком, тоді помине його й зупиниться на чималій відстані.

— Буде виконано.

— Перекрийте головну вулицю й бічні, що ведуть до неї.

— Буде виконано.

— Якби хто спитав, навіщо, скажіть, що через нагальну дорожню роботу. Наприклад...

Начальник замовк.

— Тріснула труба тепломагістр&чі?

— От-от.

Якусь хвилю в апараті полускувало. Тоді знов:

— Єнсене!

— Слухаю.

— Ви ж не забудьте, як до них звертатися.

— Тобто?

— Я гадав, що це всім відомо. Там їх не називають директорами.

— Ясно.

— Вони дуже вразливі в цьому питанні.

— Розумію.

— Думаю, вам не треба ще раз нагадувати, що… що це справа делікатна?

— Ні.

Механічний шум. Ніби зітхання, глибоке, металеве.

— Де ви тепер?

— З південного боку майдану. Якраз перед монументом Робітника.

— Вимкніть сирени.

— Вимкнуто.

— Збільшіть відстань між машинами.

— Збільшено.

— Я викличу по радіо додатковий радіопатруль. Він чекатиме вас на стоянці машин. Тримайте його в резерві. [5]

— Ясно.

— Де ви тепер?

— На виїзді з північного боку майдану. Я вже бачу Дім.

Вулиця була рівна й широка, на шість рядів машин і з вузькою білою вісьовою лінією. За високою крицевою огорожею ліворуч починався узвіз, а внизу видніла гавань для суден далекого плавання з товарною пристанню, сотнями складів біля вантажних причалів. Поміж них сновигали люди, здебільшого вантажники й шофери в білих комбінезонах і червоних кашкетах.

Дорога пролягала узбіччям пагорба і йшла вгору. Зі східного боку її захищав мур із гранітових брил, скріплених цементом. Мур той був сірий, з прямовисними іржавими патьоками від арматурного заліза. Далі стриміли верхівки негустих дерев з голим віттям. Знизу, з дороги, не видно було будівлі за деревами, але Єнсен знав, що вона там є, і знав, яка вона на вигляд. Там містилася психіатрична лікарня.

На вершині нагорба дорога ледь повертала праворуч. Саме там й стояв Дім, одна з найвищих будівель у країні, та ще й винесена на таку верховину — тож її видно було з усіх кінців міста. Він завжди стримів перед очима, і хоч би звідки їхати, здавалося, що Дім стоїть у кінці шляху.

Дім мав квадратову основу і тридцять поверхів. На кожній стіні було чотириста п'ятдесят вікон і білі дзиґарі з червоними стрілками. Обличкований він був поливаними плитками, синіми від основи, а що вище, то яснішими.

Єнсенові крізь вітрову шибку Дім видався велетенською колоною, що виростає з землі просто в холодне, по-весняному безхмарне небо. Він і далі тримав коло вуха трубку радіотелефону. А Дім розростався, затуляючи обрій.

— Єнсене!

— Слухаю.

— Я покладаюся на вас. Тепер вам самому треба з'ясувати обставини.

Запала коротка мовчанка: в апараті потріскувало. Потім начальник непевно мовив:

— У мене все.

2

На вісімнадцятому поверсі підлоги були встелені блакитними килимами. Єнсен побачив дві великі моделі кораблів у вітрині й вестибюль з кріслами та довгастим низеньким столиком. [6]

У кімнаті зі скляними стінами сиділо, нічого не роблячи, троє молодих жінок. Одна з них зиркнула на відвідувача й запитала:

— Вам чого?

— Моє прізвище Єнсен. Маю нагальну справу.

— Нагальну?

Жінка підвелася й повільно, з добре засвоєною байдужістю рушила по килимові до дверей. А відчинивши їх, сказала:

— Прийшов якийсь Єнсен.

Вона мала гарні ноги й тонкий стан, але вбрана була без смаку.

З дверей визирнула ще одна жінка, трохи старша. Русява, з правильними рисами і майже стерильною зовнішністю.

Навіть не глянувши на свою помічницю, вона відразу мовила:

— Прошу. На вас чекають.

Наріжна кімната мала шестеро вікон. Унизу лежало місто, неприродне й мертве, мов рельєфна карта. Хоч сонце сліпило очі, все було чітко видно. День був ясний і холодний. Барви кімнати теж були чисті й холодні: дуже ясні стіни, такого самого кольору покриття на підлозі й меблі з крицевих трубок.

У заскленій шафі між вікнами стояли на гарних дерев'яних підставках блискучі хромовані келихи з вигравіювани-ми віночками з дубового листя. Більшість їх зверху була вкоронована стрільцями з лука або орлами з розгорненими крильми.

На письмовому столі були апарат внутрішнього телефону, велика попільничка з нержавкої криці й кістяна гадюка.

На шафі стояв червоно-білий настільний прапорець з хромованим держальцем, а під столом — пара жовтих сандалій і порожня алюмінієва скринька на сміття.

Посеред столу лежав лист.

У кімнаті було двоє чоловіків.

Один стояв з вужчого боку столу, спираючись пучками пальців на полірову стільницю. Він був у темному, добре випрасуваному костюмі, чорних черевиках ручної роботи, білій сорочці й сірій шовковій краватці. Обличчя в нього було гладеньке, улесливе, чуб зализаний, а очі за

великими окулярами в роговій оправі — по-собачому віддані. Єнсен часто бачив такі обличчя, а надто в телевізійних передачах.

Другий, що здавався трохи молодшим, був у шкарпетках [7] з жовтою лямівкою, ясно-брунатних териленових штанях і білій розстебнутій сорочці навипуск. Він стояв коліньми на стільці коло вікна, впершись підборіддям у долоню, а ліктями — в біле мармурове підвіконня. Він був русявий, з блакитними очима.

Єнсен показав свій службовий знак і ступив крок до столу.

— Ви шеф видавництва?

Чоловік у шовковій краватці похитав головою і відійшов від столу, легенько вклоняючись та жваво показуючи в бік вікна. Усмішки його не можна було витлумачити.

Русявий зсунувся з стільця, легкою ходою підійшов до Єнсена й потис йому руку міцно й коротко. Тоді кивнув на стіл і мовив:

— Ось він.

Конверт був білий, звичайний, угорі наліплено три марки, а в нижньому лівому кутку стояв червоний штемпель з написом "терміновий". Усередині лежав згорнутий учетверо аркушик паперу. І адреса й текст листа були складені з наліплених літер, певне, вирізаних з якоїсь газети. Папір був дуже високої якості, і його формат здавався нестандартним. Єнсен почав читати листа, тримаючи його пучками: "щоб помститися за вбивство яке ви вчинили в будинок закладено потужний заряд із годинниковим механізмом що має вибухнути рівно о чотирнадцятій годині двадцять третього березня дайте змогу врятуватися невинним".

— Вона, звичайно, схибнута,— сказав русявий.— Просто-таки божевільна.

— Авжеж, ми дійшли такого висновку,— додав чоловік у шовковій краватці.

— Або це неймовірно дурний жарт,— мовив русявий.— Та ще й банальний.

— Авжеж, може й таке бути,— погодився чоловік у шовковій краватці.

Русявий байдуже позирнув на нього і сказав:

— Це наш директор. Перший директор видавництва.— І, трошки помовчавши, додав: — Мій найближчий помічник.

Усмішка в директора поширшала, і він схилив голову. Може, з вдячності, а може, заховав обличчя з якоїсь іншої причини. Наприклад, зі скромності, пошани чи гордощів.

— У нас є ще дев'яносто вісім директорів,— пояснив русявий.

Комісар Єнсен глянув на свого годинника: 13.19.

— Мені здалося, що ви, пане шефе, сказали "вона". Ви маєте підставу допускати, що листа послала жінка?

— Мене звичайно називають видавцем,— поправив русявий. [8]

Він обминув стіл, сів у крісло і закинув на бильце праву ногу.— Ні, звичайно, ні. Просто мені так здалося. Хтось же мав його послати.

— Авжеж! — сказав директор.

— І мені цікаво: хто? — закінчив русявий.

— Так: хто? — й собі докинув директор.

Усмішка вже зникла з його обличчя, натомість на переніссі з'явилися глибокодумні зморшки.

Видавець закинув на бильце й ліву ногу. Єнсен знову поглянув на годинника: 13.21.

— Треба евакуювати будинок,— мовив він.

— Евакуювати? Неможливо. Це означало б припинити працю. Може, й години на дві. Ви розумієте, що це означає? Хоч приблизно уявляєте, скільки це нам коштуватиме?

Він обернувся разом з кріслом і вимогливо глянув на свого найближчого помічника. Той миттю наморщив чоло ще трішечки глибше за свого шефа і, щось мурмочучи, почав вираховувати на пальцях. Чоловік, який хотів, щоб його звали видавцем, холодно подивився на директора, тоді крутнув крісло назад.

— Щонайменше три чверті мільйона,— сказав він.— Розумієте? Три чверті мільйона. Щонайменше. Або й удвічі більше.

Єнсен ще раз прочитав листа, тоді глянув на годинника: 13.23.

— Ми видаємо сто сорок чотири журнали,— повів далі видавець.— Усі вони друкуються в цьому будинку. їхній загальний наклад сягає понад двадцять мільйонів примірників на тиждень. І для нас головне — вчасно надрукувати їх і розіслати без затримки.

Обличчя його змінилося. Блакитні очі аж засяяли.

— У кожній господі нашої країни кожна родина чекає на свій журнал. Вони однаково цікаві для всіх-для принцеси й для дружини лісоруба, для громадського діяча, якби в нас такі були, для найзлиденніших, найупосліджe-ніших — геть для всіх.— Він хвилю помовчав, тоді додав: — І для малих дітей. Для всіх малих дітей.

— Для малих дітей?

— Так. Дев'яносто вісім наших часописів призначені для дітей, для малих дітей.

— Серійні видання,— пояснив директор.

Русявий несхвально скинув на нього оком, і обличчя його знову змінилося. Він роздратовано крутнувся на кріслі й пильно глянув на Єнсена.

— Ну то як, комісаре?

— Незважаючи на всю мою повагу до цих доказів, я [9] все-таки вважаю, що людей треба евакуювати,— відповів Єнсен.

— Більше ви нічого не можете порадити? Що ж тоді роблять ваші люди?

— Шукають.

— А якщо бомбу справді підкладено, вони її знайдуть?

— То досвідчені люди, але часу дуже мало. Вибухівку важко знайти. Практично вона може бути схована де завгодно. Як тільки мої люди щось помітять, то відразу мені повідомлять просто сюди.

— Вони ще мають три чверті години. Єнсен поглянув на годинника.

— Тридцять п'ять хвилин. Але навіть якщо вони знайдуть бомбу, їм потрібен буде певний час, щоб знешкодити її.

— А якщо взагалі немає ніякої бомби?

— То однаково я б радив вивести людей з будинку.

— Навіть за найменшого ризику?

— Так. Покладімо, що погроза може не здійснитися, що нічого не станеться. Та, на жаль, відомі й протилежні приклади.

— Звідки?

— З історії криміналістики.

Єнсен заклав руки за спину й гойднувся на передках.

— Така моя думка як фахівця,— сказав він. Видавець зміряв його довгим поглядом.

— За яку суму ви могли б змінити свою думку? — спитав він.

Єнсен здивовано глянув на нього. Видавець, мабуть, скорився долі.

— Звичайно, я пожартував,— понуро буркнув він.

Він спустив ноги з билець, повернув крісло назад, поклав руки перед собою на стіл і сперся чолом на стиснутий лівий кулак. Тоді враз випростався.

— Треба порадитися з моїм кузеном,— заявив він і натиснув кнопку внутрішнього телефону.

Єнсен помітив час: 13.27.

Чоловік у шовковій краватці нечутно рушив з місця, опинився поруч з Єнсеном і зашепотів:

— З шефом, з самим шефом, шефо'м цілого тресту, головою концерну.

Видавець щось промимрив у трубку і, почувши шепіт, холодно глянув на них. Тоді натис іншу кнопку, нахилився до мікрофона і сказав діловито й швидко:

— Директор будинку? Вирахуйте, скільки часу забере пожежна тривога. Разом із швидкісною евакуацією. Даю вам три хвилини. Доповісте просто мені. [10]

До кімнати зайшов шеф. Він був такий самий русявий, як і його кузен, але років на десять старший. Обличчя в нього було спокійне, вродливе й поважне, плечі широкі, постава рівна. Одягнений він був у брунатний костюм, простий, але вишуканий. Коли він озвався, голос у нього виявився низький і приглушений.

— Скільки років тій новенькій? — неуважно спитав він, ледь помітно, наче з великої ласки, кивнувши на двері.

— Шістнадцять,— відповів його кузен.

— Ага.

Директор видавництва відступив до шафи. Здавалося, він аж зіп'явся навшпиньки, хоч стояв цілою ступнею.

— Це чоловік з поліції,— сказав видавець.— Його люди шукають, але нічого не знайшли. Він каже, що треба евакуювати будинок.

Шеф підійшов до вікна, подивився, помовчав.

— Уже весна,— мовив він.— Ох, як гарно!

У кімнаті запала тиша. Єнсен поглянув на годинника: 13.29.

— Переженіть наші машини,— сказав шеф краєчком рота.

Директор кинувся до дверей.

— Вони стоять коло самої стіни,— лагідно додав шеф.— Ох, як гарно!

Ще тридцять секунд тиші.

Почулося деркотіння, і на апараті внутрішнього телефону блимнула лампочка.

— Слухаю,— сказав видавець.

— Вісімнадцять — двадцять хвилин, якщо використати сходи, безперервні й швидкісні ліфти.

— Усе враховано?

— Усе, крім тридцять першого.

— А з... Спеціальним відділом?

— Далеко довше.— Голос в апараті трохи прив'яв.— Кручені сходи дуже вузькі.

— Я знаю.

Клацнула кнопка. Мовчанка. 13.31.

Єнсен підійшов до одного з вікон. Далеко внизу він побачив майданчик, де стояли машини, й широку, на шість рядів, рівну вулицю, тепер зовсім порожню. Побачив також, що його люди перекрили рух, поставивши жовті стовпці десь за чотириста метрів від будинку, й що один поліцай завертав машини в бічну вулицю. Хоч відстань була чимала, Єнсен чітко бачив зелену форму поліцая і білу паличку, якою той орудував, спрямовуючи вбік машини.

З майданчика рушило дві дуже великі чорні машини.Вони від'їхали трохи далі в південному напрямку, а за ними назирці ще одна, біла, певне, директорова.

Сам він устиг вернутися до кімнати й стояв тепер коло стіни. Усмішка в нього була тривожна, а голова похилена під тягарем турбот.

— Скільки в будинку поверхів? — спитав Єнсен.

— Тридцять над поверхнею,— відповів видавець.— 1 чотири під землею. Ми звичайно рахуємо тридцять.

— Мені вчулося, ніби ви згадували про тридцять перший?

— То з неуважності.

— А скільки у вас службовців?

— Тут? У Домі?

— Так.

— Чотири тисячі сто в головному корпусі і близько двох тисяч у бічних.

— Отже, разом понад шість тисяч?

— Так.

— Я наполягаю на їхній евакуації.

Мовчанка. Видавець крутнувся на кріслі навколо його осі. Шеф стояв, заклавши руки в кишені, й дивився надвір. Нарешті він повільно повернувся до Єнсена. Його обличчя з правильними рисами було дуже поважне.

— Ви справді вважаєте, що в будинок закладено бомбу?

— У кожному разі треба враховувати таку можливість.

— Ви комісар поліції?

— Так.

— У вашій практиці були вже такі випадки? Єнсен хвилину подумав.

— Цей випадок особливий. Але досвід показує, що погрози, які містяться в анонімних листах, на вісімдесят відсотків справджуються чи принаймні спираються на факти.

— Це доведено статистикою?

— Так.

— Ви знаєте, скільки нам коштуватиме евакуація?

— Знаю.

— Наше підприємство вже тридцять років бореться з економічними труднощами. Збитки ростуть рік у рік. На жаль, це теж доведено статистикою. І тільки завдяки великій особистій жертовності нам щастить далі провадити свою справу.

Голос його прибрав нового відтінку — гіркого й жалісливого.

Єнсен нічого не сказав. Було вже 13.34.

— Наша діяльність — щирий ідеалізм. Ми не бізнесмени. Ми книгарі. [12]

— Книгарі?

— Авжеж, свої журнали ми трактуємо як книжки. Бої, задовольняють ті потреби, яких давнім книжкам ніколи не щастило вдовольнити.

Він виглянув у вікно й промурмотів:

— Чудово! Сьогодні я йшов парком і бачив, що вже з'явилися перші квіти. Проліски й ряст. Ви любите свіже повітря?

— Не надто.

— Всі люди повинні любити свіже повітря. Воно робить життя наше багатшим. Ще багатшим.

Він знов обернувся до Єнсена

— Ви розумієте, що ви від нас вимагаєте? Витрати величезні. В нас тяжке становище. Навіть в особистому житті. В мене дома після того, як востаннє підбито бухгалтерські підсумки, вживають тільки великі коробки сірників. Я кажу це для прикладу.

— Великі коробки?

— Так, з ощадливості. Ми мусимо ощадити на всьому. Великі коробки багато дешевші. Це здорова ощадливість.

Видавець тим часом уже вмостився на столі, поклавши ноги на бильця крісла. Він дивився на свого кузена.

— Якщо тут справді закладено бомбу, теж може вийти здорова ощадливість,— сказав він.— Дім стає затісний.

Шеф докірливо глянув на нього.

— Страхування покриє наші збитки,— сказав видавець.

— А хто покриє збитки страхової компанії?

— Банки.

— А банківські? Видавець не сказав нічого.

Шеф знов переніс свою увагу на Єнсена.

— Я вважаю, що з службового обов'язку ви повинні мовчати.

— Звичайно.

— Начальник поліції порекомендував нам саме вас. Сподіваюся, він знав, що робить.

Єнсен не знайшов, що на це відповісти.

— Думаю, ви не виставили перед Домом поліцаїв у формі?

— Ні.

Видавець підтяг ноги і склав навхрест, мов кравець. Єнсен скоса зиркнув на годинника: 13.36.

— А якщо справді підкладено бомбу? — озвався видавець.— Шість тисяч людей... Скажіть, пане Єнсен, який би відсоток склали втрати?

— Втрати? [13]

— Так, у людях.

— Цього не можна передбачити. Видавець промурмотів начебто сам до себе:

— Ще знайдуться такі, що скажуть, ніби ми навмисне дали їм висадитись у повітря. Це питання престижу,— І, звертаючись до кузена, спитав:— А ти подумав про втрату престижу?

Шеф спрямував притуманений погляд сивих очей на місто _ осяйне, чисте, кубістське. Літак виписував візерунки на весняному небі.

— Евакуювати,— сказав він краєчком рота. Єнсен зазначив час: 13.38.

Видавець поклав руку на внутрішній телефон, нахилився до мікрофона. Голос його був рівний і чіткий.

— Навчальна пожежна тривога Провести швидкісну евакуацію. За вісімнадцять хвилин у будинку не повинно бути нікого, крім спеціального відділу. Починайте рівно через дев'яносто секунд.

Червона лампочка згасла. Видавець підвівся й пояснив:

— Працівникам тридцять першого краще сидіти спокійно у своєму відділі, аніж гасати по сходах. Струм вимкнуть тієї самої миті, як останній ліфт спуститься вниз.

— Хто може нам бажати такого лиха? — скрушно мовив шеф.

Він вийшов з кімнати.

Видавець почав узувати сандалі.

Єнсен залишив кімнату разом з директором.

Не встигли за ними зачинитися двері, як у директора кутики уст опустилися, обличчя заклякло й прибрало бундючного виразу, а погляд став гострий і колючий. Коли вони переходили кімнату секретарок, ті миттю посхиляли голови над своїми столами.

Рівно о 13.40 комісар Єнсен вийшов з ліфта й перетнув вестибюль. Він дав знак своїм людям іти за ним і штовхнув обертові двері.

Поліція покинула Дім.

Позаду чути було гучні слова команди, що відлунювали від бетонових стін.

3

Машина чекала біля муру, на півдорозі між стоянкою і поліційним кордоном.

Комісар Єнсен сидів спереду поруч із шофером. У лівій руці він тримав секундомір, а в правій — мікрофон. Через невеликі проміжки часу він віддавав короткі, рішучі накази поліцаям у радіофікованих машинах і тим, що перегородили [14] вулицю. Він тримався ще рівно, і сивий, коротко підстрижений чуб на потилиці був ще густий, як щітка.

Ззаду сидів чоловік у шовковій краватці і з мінливою усмішкою. Чоло йому зросив піт, рухи були хапливі. Тепер, коли поблизу не було ані вищого начальства, ані підлеглих, він дозволив своєму обличчю спочити. Воно зм'якло, роз-пливлося, а між губами раз по раз з'являвся кінчик обкладеного язика. Мабуть, він не врахував, що Єнсен може стежити за ним у дзеркальце.

— Можете не чекати тут, якщо вам неприємно,— сказав Єнсен.

— Я мушу. І шеф, і видавець поїхали. Отже, я стаю відповідальною особою... так би мовити, шефом.

— Розумію.

— А це... небезпечно?

— Не думаю.

— А як завалиться цілий будинок?

— Навряд.

Єнсен подивився на секундомір: 13.51.

Потім перевів погляд на Дім. Навіть із такої відстані, більше як за триста метрів, він жахав і пригнічував своєю велетенською висотою й тяжкою монолітністю. Біле сонячне світло відбивалося в чотирьохстах п'ятдесятьох шибках, уставлених в однакові металеві рами, а блакитна плитка на стінах справляла враження блиску, холоду й неприступності. Здавалося, що будинок упаде й без бомби, що земля прогнеться під тим страшним тягарем або внутрішній тиск розірве стіни зсередини.

Із вхідних дверей бив нескінчений людський потік. Він поволі кружляв між машинами на майданчику, розливався крізь проходи у високій крицевій огорожі, стікав узбіччям донизу, а тоді навскоси по сірих бетонових плитах порту. За вантажними причалами й за довгими коморами він розпливався в безлику сіру масу, людську туманність. Хоч було далеко, Єнсен помітив, що принаймні дві третини службовців — жінки, і більшість їх убрана в зелене. Мабуть, тієї весни була мода на зелений колір.

З майданчика рушили дві великі пожежні машини з помпами та піднятими драбинами й спинилися перед входом. Пожежники рядами сиділи вздовж бортів, і їхні крицеві шоломи блищали на сонці. Але не чути було ані сигналів сирен, ані дзвонів.

О 13.57 потік порідшав, а ще за хвилину зі скляних дверей з'являлися тільки окремі люди. Невдовзі перед входом лишився один-однісінький чоловік. Єнсен напружив зір і впізнав його. То був начальник цивільного патруля. [15]

Єнсен позирнув на секундомір: 13.59.

Він чув, як за спиною в нього нервово совався директор видавництва

Пожежники сиділи на своїх місцях. Начальник патруля зник. Будинок був порожній.

Єнсен востаннє глянув на секундомір. Потім звів очі на Дім і почав рахувати.

Коли зосталося п'ятнадцять секунд, вони ніби зробилися довші.

Чотирнадцять... тринадцять... дванадцять... одинадцять... десять... дев'ять... вісім... сім... шість... п'ять... чотири... три... дві... одна...

— Нуль,— сказав комісар Єнсен.

4

— Це нечуваний злочин,— сказав начальник поліції.

— Але ж бомби там не було. І взагалі нічого не сталося. Через годину пожежній тривозі дали відбій, і люди знову стали до роботи. Ще не було й четвертої, як усе вже йшло звичайною колією.

— А проте це нечуваний злочин,— ще раз сказав начальник поліції.

Голос його звучав наполегливо, проте не дуже впевнено, ніби начальник весь час хотів переконати не тільки свого співрозмовника, але й самого себе.

— Злочинця треба спіймати,— сказав він.

— Звичайно, ми провадимо далі пошуки.

— Вважайте, що це справа особлива. Ви мусите знайти винного.

— Так.

— Слухайте мене уважно. Я, звісно, й гадки не маю критикувати ваші методи...

— Я вибрав єдиний можливий шлях. Надто великий був ризик. Ішлося про життя сотень людей, а може, й більше. Коли б будинок охопила пожежа, з нас би була невелика поміч. Драбини досягають тільки до сьомого чи восьмого поверху. Пожежники товклися б унизу, а полум'я тим часом повзло б угору. Крім того, висота будинку сто двадцять метрів, а пожежні помпи вище як на тридцять не дістають.

— Авжеж, я все це розумію. І не критикую вас, як уже сказав. Але вони страшенно обурені. Затримка коштувала їм понад два мільйони. Шеф особисто зв'язався з міністром внутрішніх справ. Він не те щоб скаржився, але...

Мовчанка. [16]

— Дякувати богу, ні на кого не скаржився,— знов озвався начальник поліції.

Єнсен промовчав.

— Але був дуже обурений, як я вже згадував. І через збитки, і через підступи, жертвою яких він став. Він так і сказав: "підступи".

— Так.

— Вони вимагають, щоб ми негайно спіймали злочинця.

— На це потрібен час. Крім листа, в нас нема жодних слідів.

— Я знаю. Але злочинця треба знайти.

— Так.

— Це дуже делікатна справа і, як я вже сказав, термінова. Відкладіть усе інше. Хоч які там у вас справи, вважайте їх другорядними.

— Розумію.

— Сьогодні понеділок. Я даю вам рівно тиждень, не більше. Сім днів, чуєте?

— Чую.

— Візьміться до цієї справи самі. Можете користуватися всім нашим технічним персоналом, але нікому не звіряйте, в чому полягає справа. А як треба буде про щось порадитись, то звертайтеся просто до мене.

— Мушу сказати вам, що цивільний патруль уже знає, в чім річ.

— Дуже шкода. Накажіть їм мовчати.

— Добре.

— Усі важливі допити вам треба провадити самому.

— Розумію.

— І ще одне: слідство не повинне їм заважати. Для них час дуже дорогий. Якщо вам конче треба буде якогось пояснення, то вони воліють давати його через шефа-вико-навця, першого директора видавництва.

— Зрозумів.

— Ви вже знайомі з ним?

— Так.

— Єнсене!

— Слухаю.

— Нехай вам щастить. У цьому зацікавлені' ви самі. Комісар Єнсен поклав трубку, сперся ліктями на зелене

сукно столу й опустив голову на руки. Коротко підстрижений сивий чуб колов йому пальці, мов щітка. Робочий день Єнсена почався п'ятнадцять годин тому, тепер була вже десята вечора, і він почував себе дуже стомленим.

Він підвівся з-за столу, випростався, вийшов у коридор і спустився крученими сходами до вартівні. Приміщення [17] мало старосвітський вигляд, усе в ньому було пофарбоване в той самий яскраво-зелений колір, що й двадцять п'ять років тому, коли Єнсен був постовим поліцаєм. Через цілу кімнату тягся дерев'яний бар'єр, а за ним — прикріплені до стіни стільці й ряд кабін для допитів із заскленими віконцями й точеними дужками на дверях. Того дня у вартівні було не дуже людно. Кілька запеклих п'яниць і виголодже-них повій, усі середнього віку або й старші, сиділи на стільцях, чекаючи, коли їх покличуть на допит. За бар'єром простоволосий поліцай у зеленому полотняному кітелі чергував біля телефону. Час від часу долинав гуркіт машин, що заїздили на подвір'я.

Єнсен відчинив залізні двері в стіні й спустився до підвалу. Приміщення шістнадцятої дільниці було давнє, чи не єдина стара будівля, що лишилася ще в тому кварталі, і про неї не дуже дбали. Зате

камери обладнали наново. Стеля, підлога й стіни — все було пофарбоване в білий колір, а гранчасті двері аж блищали від різкого, непритьмареного світла ламп. —~

Коло брами стояв сірий поліційний автобус з відчиненими задніми дверцятами. Кілька поліцаїв у формі виводили звідти п'яниць. Вони з ними не дуже панькались, але Єнсен знав, що причина цьому не так бездушність, як велика втома.

Єнсен пройшов через приміщення, де записували п'яниць, оглядаючи дорогою їхні бляклі, понурі обличчя.

Хоч за пияцтво на вулицях карали з кожним роком суворіше, хоч уряд видав новий закон, що забороняв зловживання алкоголем навіть удома, поліція просто знемагала від надмірного навантаження. Вона щовечора затримувала від двох до трьох тисяч осіб більше чи менше п'яних, і десь половина з них були жінки. На той час, коли Єнсен був ще постовим поліцаєм, вважали, що триста чоловік, затриманих у суботній вечір,— дуже багато.

Поряд із автобусом стояла санітарна машина, а біля неї молодик у спортивній шапочці та білому халаті. То був поліційний лікар.

— П'ятьох треба відвезти до лікарні промити шлунок,— сказав він.— Я не зважусь залишити їх тут. Не можу взяти на себе таку відповідальність.

Єнсен кивнув.

— Чортзна-що виходить,— повів далі лікар.— На міцні напої накладають величезний податок — п'ять тисяч відсотків, тоді створюють умови, що штовхають людей на пияцтво, а після всього цього деруть з п'яних величезні штрафи. В самому нашому місті триста тисяч щоденно.

— Краще тримайте язика на припоні,— порадив йому комісар Єнсен.

5

Комісар Єнсен мешкав порівняно недалеко від центру, в південній околиці міста, й добирався додому на машині менше як за годину.

У центрі не стихав рух; кав'ярні-азтомати й кінотеатри ще стояли відчинені, й тротуарами сновигали люди повз освітлені вітрини. Обличчя в них були бліді, напружені, ніби їх стомило холодне, колюче світло ліхтарів та реклам. Подекуди траплялися гуртки молоді, що знічев'я збиралася коло яток, де продавали смажену кукурудзу, чи перед вітринами крамниць. Здебільшого вони стояли тихо, навіть між собою майже не розмовляли. Декотрі байдуже дивилися на поліційну машину.

Злочинність серед молоді,— колись надзвичайно важлива проблема, — за останні десять років зменшилась і тепер майже зовсім зійшла нанівець. І взагалі, злочинців нині траплялося менше, ніж колись, властиво поширювалося тільки пияцтво. їдучи центром, Єнсен не в одному місці бачив поліцаїв за роботою. В неоновому світлі поблискували їхні білі кийки, коли вони запихали п'яниць до автобусів.

Перед міністерством внутрішніх справ машина пірнула в тунель і виїхала нагору аж через вісім кілометрів у безлюдному промисловому районі, тоді через міст помчала автострадою на південь.

Єнсен був стомлений, і в правому боці під ребрами озивався біль, важкий, тягучий.

Околиця, де він мешкав, складалася з тридцяти шести восьмиповерхових будинків, що вишикувалися в чотири паралельні ряди. Між тими рядами містилися майданчики на машини, газони й дитячі павільйони, зроблені з прозорого пластику.

Єнсен спинився перед сьомим будинком у третьому ряду, вимкнув мотор і вийшов у холодну зоряну ніч. Хоч годинник показував тільки п'ять хвилин на одинадцяту, в будинку не світилося. Єнсен укинув монету в автомат на майданчику, перевів важіль з червоною годинниковою стрілкою і пішов до свого помешкання.

Дома він увімкнув світло, скинув плаща, черевики, краватку й піджака. Розстібаючи сорочку, він пройшовся по кімнаті й оглянув її незатишну обставу, великий телевізор і фотокартки — ще з поліційної школи,— що висіли на стінах. [19]

Потім спустив жалюзі на вікнах, скинув штани й погасив світло. Уже навпомацки він подався до кухні, дістав з холодильника пляшку, взяв також чарку, заліз під ковдру і вмостився на ліжку. Так він сидів у темряві й пив.

Коли біль під ребрами минувся, Єнсен поставив чарку на нічний столик і ліг. Заснув він майже відразу.

6

Комісар Єнсен прокинувся о пів на сьому. Він підвівся з ліжка, пішов до ванної кімнати, вимив холодною водою руки, лице, шию, поголився й почистив зуби. Сполоскавши горло, він довго кашляв.

Потім він зігрів окропу з медом і присилував себе вилити його якнайгарячішим. Готуючи напій, він проглянув газети. Жодна з них не згадувала про подію, що від учорашнього дня лягла на його плечі.

Машин на автостраді було багато, і хоч Єнсен увімкнув сирену, до дільниці він дістався аж о дев'ятій тридцять п'ять.

Через десять хвилин зателефонував начальник поліції.

— Уже почалися пошуки?

— Так.

— У яких напрямках?

— Послано на аналіз листа. Психолог досліджує текст. А одного чоловіка відряджено на пошту.

— Наслідки є?

— Нема

— Ви вже маєте якусь свою версію?

— Ні. Мовчанка.

— Мої відомості про видавництво недостатні,— мовив Єнсен.

— Бажано їх поновити.

— Так.

— А ще краще, якби ви знайшли джерело інформації десь поза концерном.

— Розумію.

— Я порадив би вам міністерство зв'язку, скажімо, державного секретаря з питань преси.

— Розумію.

— Ви взагалі читаєте їхню продукцію?

— Ні. Але почну.

— Добре. І, ради бога, намагайтесь не дратувати видавця та його кузена. [20]

— Чи ви не будете заперечувати, коли я призначу когось із цивільного патруля в особисту охорону?

— Кому? Видавцям?

— Так.

— Без їхнього відома?

— Так.

— Ви вважаєте, що така охорона потрібна?

— Так.

— І гадаєте, що ваші люди впораються з таким делікатним дорученням?

— Так.

Запала така довга мовчанка, що Єнсен почав дивитися на годинник. Він чув, як начальник дихає, як постукує чимось по столі — мабуть, ручкою.

— Єнсене!

— Слухаю.

— Відтепер я цілком передаю слідство у ваші руки. Я не хочу нічого знати ні про ваші методи, ні про ваші заходи.

— Розумію.

— За все відповідаєте ви. Я покладаюся на вас.

— Розумію.

— Загальні настанови ясні?

— Так.

— Нехай вам щастить.

Комісар Єнсен пішов до туалету, набрав у паперовий кухлик води й вернувся до свого столу. Потім дістав із шухляди соду, всипав на око три ложечки й розмішав пластмасовою ручкою.

За двадцять п'ять років служби він тільки раз бачив свого начальника й до вчорашнього дня ще не розмовляв із ним. Зате відтоді розмовляв аж п'ять разів.

Він випив одним ковтком соду, зім'яв кухлика й викинув у кошик на сміття. Тоді зателефонував у технічний відділ. Лаборант відповів сухим, офіційним тоном:

— Ні, відбитків пальців нема

— Ви певні?

— Авжеж. Але для нас іще нічого не з'ясовано. Ми пробуєм інші методи аналізу.

— А конверт?

— Звичайнісінький. Нічого нам не дав.

— А папір?

— От папір особливої якості. Крім того, вздовж одного боку відірваний.

— Це може навести на якийсь слід?

— Думаю, що так.

— А що ще? [21]

— Нічого. Ми досліджуємо далі.

Єнсен поклав трубку, підійшов до вікна й виглянув на цементоване подвір'я поліційної дільниці. Біля входу в підвал стояло двоє поліцаїв у гумових чоботях і водонепроникних комбінезонах. Вони розмотували шланги, лаштуючись мити камери. Єнсен розпустив пасок і ковтав повітря, аж поки йому почало відпасуватися.

Задзвонив телефон. То був поліцай, відряджений на пошту.

— Доведеться згаяти багато часу.

— Згайте, скільки треба, але ні на хвилину більше.

— Часто я маю вам доповідати?

— Щоранку о восьмій, письмово.

Єнсен поклав трубку, взяв капелюха й вийшов з кімнати.

Міністерство зв'язку містилося в самому центрі міста між королівським палацом і головною канцелярією об'єднаних партій.

Кабінет державного секретаря у справах преси був на третьому поверсі, з краєвидом на палац.

— Концерн дає нам приклад зразкового керівництва,— сказав секретар.— Це окраса вільного підприємництва.

— Розумію.

— Конкретно я можу допомогти вам хіба тим, що повідомлю деякі статистичні дані.

Він узяв зі столу якісь папери й неуважно погортав їх.

Концерн видає сто сорок чотири різні журнали. Торік їхній загальний наклад становив двадцять один мільйон триста двадцять шість тисяч чотириста п'ятдесят три примірники. На тиждень.

Єнсен написав на картці "21 326 453".

— Це дуже велике число. Воно свідчить, що наша країна має найвищу активність читачів у світі.

— А десь тижневики не виходять?

— Дуже мало. їх друкують лишень по кілька тисяч примірників для обмеженого кола читачів.

Єнсен кивнув.

— Але видавництво, звичайно,— тільки одна галузь концерну.

— А решта які?

— За даними мого відділу в них є ще низка видавництв, які здебільшого друкують газети.

— Скільки?

— Видавництв? Тридцять шість.

— А газет?

— Сто... хвилинку...— Секретар перегорнув папери.— На сьогодні — сто дві. Кількість газет постійно міняється. [22]

Декотрі з них ліквідують, а натомість засновують нові.

— Навіщо?

— Щоб іти назустріч новим вимогам і не відставати від доби.

Єисен кивнув.

— Загальний наклад газет за минулий рік...

— Який?

— Я маю тільки цифри для цілої країни. Дев'ять мільйонів двісті шістдесят п'ять тисяч триста дванадцять примірників щоденно. Та загалом це приблизно та цифра, яка вас цікавить. Правда, виходить іще

кілька газет, що не залежать від концерну. Але їм тяжко доводиться з передплатниками, і наклад у них невеличкий. Якщо ви зменшите названу суму тисяч на п'ять, то й матимете бажану цифру.

Єнсен записав на тій самій картці "9 260 312" і спитав:

— А хто завідує питаннями передплати?

— Демократична спілка видавців.

— Видавців усіх газет?

— Так, за винятком тих, що їхній наклад не сягає понад п'ять тисяч примірників.

— Чому?

— Нижчі наклади нерентабельні. Практично концерн негайно ліквідує ті газети, наклад яких упав нижче від названої цифри.

Комісар Єнсен сховав картку до кишені.

— Практично це означає, що концерн контролює всі газетні видавництва в країні, так?

— Хай буде й так. Але я хочу наголосити на тому, що це надзвичайно різнобічні газети і з усіх поглядів варті хвали. А надто ж заслуговують на таку хвалу наші тижневики, що довели свою спроможність у поміркований спосіб задовольняти всі законні вимоги читачів. Раніше преса часто підбурювала й тривожила їх. А тепер зовсім інша річ. Тепер оформлення й зміст служать одній меті: давати читачам користь і...— секретар глянув на папери й перегорнув один аркуш,— і радість. Вони беруть до уваги родину, хочуть бути приступні всім і водночас не сіяти

агресивності, невдоволення та неспокою. Вони вдовольняють також природну потребу сучасної людини відійти від дійсності. Одне слово, вони служать справі створення гармонійного суспільства.

— Розумію.

— Поки ще не була розв'язана проблема гармонійного суспільства, видання газет було роздрібненіше, ніж тепер. Політичні партії та профспілки мали свої газети. Але в міру [23] того, як вони попадали в економічну скруту, концерн або ліквідував їх, або приєднував до себе. Багато з них урятувалося тільки завдяки...

— Завдяки чому?

— Саме тим принципам, про які я щойно сказав. Завдяки здатності дарувати читачам душевний спокій і певність. Завдяки вмінню бути зрозумілими й простими, вгадувати смаки сучасної людини та її розумові потреби.

Єнсен кивнув.

— По-моєму, я не перебільшу, коли скажу, що ніякі інші засоби не сприяли консолідації гармонійного суспільства так, як єдина преса. Вона згладила провалля між окремими політичними партіями, між монархією та республікою, між так званим панівним класом та...

Секретар замовк і виглянув у вікно. Тоді повів далі:

— Не перебільшу також, коли скажу, що в першу чергу це заслуга керівників концерну. То виняткові люди, високих... високих моральних якостей. Вони не марнославні, не женуться за почестями, за владою, за...

— Багатством?

Державний секретар швидко, недовірливо позирнув на людину, що сиділа у кріслі для відвідувачів.

— Саме так.

— Які ще галузі контролює концерн?

— Ну, наскільки я знаю,— неуважно мовив секретар,— він контролює передплату, поштову пересилку, виробництво пакувальних матеріалів, пароплавство, меблеву промисловість, звичайно ж, паперову і... а взагалі це вже не стосується мого відділу.— Він уважніше глянув на Єнсена— Мабуть, я не зможу дати вам докладної інформації. До речі, навіщо вона вам?

— Такий наказ,— відповів комісар Єнсен.

— Щоб змінити тему, спитаю вас, як позначилося на статистиці розширення повноважень поліції?

— Ви маєте на увазі статистику самогубств?

— Саме так.

— Позитивно.

— Дуже радий, коли так.

Комісар Єнсен поставив ще чотири питання:

— Чи діяльність концерну не суперечить антитрестів-ському законові?

— Не знаю, я не юрист.

— Якими сумами оперує видавництво?

— Це справа податкового управління.

— А яке приватне майно власників?

— Ну, його важко підрахувати. [24]

— Ви самі працювали в концерні?

— Так.

Вертаючись назад, Єнсен спинився коло кав'ярні-авто-мата, випив склянку чаю і з'їв два житні сухарики.

Він міркував про те, що число самогубств зменшилося, відколи введено закон про суворішу кару за пияцтво. Витверезники не провадять обліку самогубств, а самогубства в поліційних дільницях записують як випадки наглої смерті. Та хоч який там суворий нагляд, усе-таки вони трапляються досить часто.

Коли Єнсен вернувся до шістнадцятої дільниці, була вже друга година і п'яниць привозили дедалі більше. Зранку їх не було стільки, бо поліція намагалася не затримувати п'яниць до півдня переважно з чисто гігієнічних міркувань — треба було завчасу продезинфікувати камери.

Поліційний лікар стояв у вартівні, спершись однією рукою на бар'єр, і курив. Халат у нього був пом'ятий і заплямований кров'ю. Єнсен невдоволено глянув на нього, але той не так зрозумів його погляд і почав пояснювати:

— Нічого страшного. Просто один бідолаха... Він уже помер. Я спізнився.

Єнсен кивнув головою.

Повіки в лікаря спухли й почервоніли, а на віях висіли жовті засохлі краплинки гною.

Він задумливо подивився на Єнсена й спитав:

— А правду кажуть, що ви досі не провалили жодної справи?

— Так,— відповів Єнсен.— Правду.

7

На столі в його кабінеті лежали журнали, які він велів принести. Сто сорок чотири числа, складені в чотири купки, по тридцять шість у кожній.

Комісар Єнсен випив соди й попустив пасок на одну дірочку. Тоді сів до столу й заходився читати.

Журнали відрізнялися виглядом, форматом і обсягом сторінок. Одні були надруковані на глянсовому папері, інші на простому. Виявилося, що від цього й залежала їхня ціна.

Усі вони мали кольорові обкладинки, що зображали ковбоїв, суперменів, членів королівської родини, славетних співаків, телезірок, відомих політичних діячів, дітей і тварин. На деяких обкладинках були зразу діти й тварини в найрізноманітніших комбінаціях, наприклад, дівчатка з кицьками, [25] біляві хлопчаки з цуценятами, хлопчики з великими псами або вже дівчата-підлітки з кошенятами. На обкладинках усі люди буди вродливі, синьоокі, з привітними обличчями. Всі без винятку були гарні, навіть діти й тварини. І коли Єнсен узяв збільшувальне скло й приглянувся пильніше до деяких ілюстрацій, то

помітив, що всі обличчя мають на собі тавро мертвоти, ніби хто усунув з них, наприклад, родимки, пори, сині жилки.

Єнсен заходився читати журнали так, як читав рапорти: швидко, але уважно, нічого не пропускаючи, якщо не був певен, що воно йому вже знайоме. Приблизно за годину він помітив, що знайоме трапляється дедалі частіше.

До ігів на дванадцяту він проглянув сімдесят два журнали — рівно половину. Він спустився до вартівні, перемовитися двома словами з поліцаєм коло телефону й випив у буфеті склянку чаю. Дарма що двері були крицеві, а мури грубезні, з підвалу долинав роздратований крик та сповнені жаху зойки. Повертаючись до кабінету, Єнсен помітив, що поліцай у зеленому полотняному кітелі читає один із тих журналів, які він тільки-но переглядав, а ще три лежали на полиці за бар'єром.

На перегляд другої половини журналів він згаяв уже втричі менше часу. Була за двадцять хвилин третя, коли він перегорнув останню лискучу обкладинку й поглянув крізь збільшувальне скло на останнє привітне обличчя.

Пучками пальців Єнсен легенько погладив себе по щоках: шкіра була в'яла й несвіжа. Спати йому не дуже хотілося, а випитий чай стояв у шлунку таким тягарем, що голоду він теж не відчував.

Єнсен трохи розпружив плечі, схилився лівим ліктем на бильце крісла, підпер щоку долонею і якусь хвилину посидів так, дивлячись на журнали.

Цікавого в них він нічого не вичитав, але не вичитав і такого, що здалос* б йому неприємним, тривожним чи відразливим. Ніщо там не втішило його, не розсердило, не засмутило й не здивувало. Він дістав певні відомості, переважно про машини та про осіб, що посідали високе становище, але відомості ті аж ніяк не могли б мати впливу на чиїсь

учинки чи погляди. Траплялась там і критика, але вона завжди була спрямована або проти якихось відомих з історії психопатів, або — дуже рідко — проти якихось незначних обставин у далеких країнах, та й те в розпливчастих стриманих висловах.

Дебатували там також про цілу низку моральних проблем, здебільшого підхоплених із телевізійних програм: наприклад, хтось десь брутально лаявся, а ще хтось вийшов [26] на люди неголений і нечесаний. Такі проблеми посідали чільне місце в багатьох журналах, і в дебатах про це всі виявляли одностайність та взаємне розуміння, з чого випливало, що всі однаково мають слушність. Здавалося, саме про це найбільше йшлося.

Чимало місця забирала фантастика, і оформлена вона була як фантастика,— з кольоровими ілюстраціями, ніби взятими з натури. Як і в статтях, заснованих на фактичному матеріалі, у фантастичних творах мовилося про людей, що домоглися успіху в особистому житті чи в галузі економіки. Стиль їхній не завжди був однаковий, але, наскільки Єнсен міг зрозуміти, в журналах на глянсовому папері він не був складніший, ніж у дешевих масових серіях.

Не пройшло повз його увагу й те, що журнали адресовано до різних верств суспільства, проте зміст їхній був завжди той самий. Вони хвалили тих самих людей, пережовували кожне їхнє слово, складалося враження, що всіх їх написав один автор. Звісно, це була безглузда думка.

Такою ж безглуздою здавалася й інша думка: що статті, надруковані в журналах, могли когось зачепити чи обурити. Щоправда, автори часто зачіпали конкретних осіб, але то щоразу були особи вельмишановні, наділені високими моральними якостями. Звичайно, могло скластися враження, ніби деяких визначних осіб не згадувано або згадувано рідше за інших, але цей висновок був не дуже певний, та й, крім того, малоймовірний.

Комісар Єнсен дістав з нагрудної кишені білу картку і дрібними чіткими літерами написав: "144 журнали. Жодної провідної нитки".

Дорогою додому він відчув, що голодний, і спинився біля кав'ярні-автомата. Купивши два бутерброди в целофановій обгортці, він з'їв їх таки в машині.

Поки він добирався додому, в правому боці знов почало дуже боліти.

Роздягся він навпомацки, приніс пляшку й чарку, тоді загорнувся в ковдру й сів на ліжку.

8

— Ви маєте доповідати мені щоранку до дев'ятої. Письмово. Про все, що вважатимете за важливе.

Начальник патруля кивнув головою і вийшов.

Була середа, дві хвилини на десяту. Комісар Єнсен підійшов до вікна й подивився, як поліцаї в комбінезонах орудують шлангами, поливаючи камери дезинфекційним розчином. [27]

Потім знов повернувся до столу, сів і ще раз прочитав рапорти. Два з них були дуже короткі.

Від поліцая, відрядженого на пошту:

"Листа надіслано з західної частини міста не раніше, як о 21.00 у суботу або не пізніше, як о 10.00 ранку в понеділок".

З лабораторії:

"Зроблено аналіз паперу. Він показав, що папір білий, без домішок, високої якості. На якій фабриці його виготовлено, ще невідомо. Спосіб заклеювання: звичайний канцелярський клей — фотоплівка, розведена ацетоном. Де його виготовлено, визначити неможливо".

Від психолога:

"Цілком припустимо, що особа, яка послала листа, має яскраво виявлену неподатну натуру або ж це людина з пригніченою психікою і, можливо, страждає від настирливих уявлень. Зовсім виключена нестійка психіка В кожному разі можна сказати, що то людина пунктуальна, аж до педантичності чи прискіпливості. Крім того, вона має навичку виступати чи то усно, чи письмово, десь найпевніш письмово, і навичка та набута вже давно. Саме виготовлення листа зраджує надзвичайну пильність — як з технічного боку, так і за змістом: наприклад, добір шрифту (всі літери однакові завбільшки) і майже та сама довжина рядків. Це, як уже сказано, свідчить про неподатну натуру й скуте мислення. Деякі особливості лексики дають підстави вважати, що автор листа — чоловік, мабуть, не дуже молодий і трохи дивакуватий. Жодне з цих міркувань не може бути підставою для остаточних висновків, проте кожен з них може стати вказівкою до дальших пошуків".

Рапорт відтарабанено на машинці недбало, похапцем, із багатьма помилками й закресленнями.

Комісар Єнсен обережно заклав усі три рапорти в пробивач, зробив дірки й сховав їх у зелену теку, що лежала ліворуч на столі.

Потім підвівся, надягнув плащ та капелюх і вийшов з кабінету.

Погода й далі була гарна Сонячне світло аж різало очі, але не пекло, небо вражало блакиттю, і навіть повітря, незважаючи на випари бензину, здавалося чистим і свіжим. Люди на тротуарах наче на хвилинку повиходили зі своїх машин. Вони, як звичайно, були гарно

вдягнені й подібні одне до одного. Рухалися квапливо й нервово, ніби прагнули якнайшвидше знов опинитися в машині. За її міцною заслоною вони почували себе в безпеці. Машини бодай відрізнялися кольором, величиною, формою та потужністю, 28

і це надавало їхнім власникам певної індивідуальності. Крім того, складалося враження поділу на групи: люди в однакових машинах мали почуття, що вони належать до одного соціального прошарку, і це почуття було реальніше за приналежність до якогось загального гармонійного суспільства.

Єнсен вичитав ці думки в обіжнику міністерства соціальних проблем. Обіжник склали провідні психологи й розіслали вищим службовцям поліції з позначкою "Секретно".

Вже на південному боці майдану, коло монумента Робітника, Єнсен у дзеркало помітив таку саму машину, як і його. Певне, в ній їхав комісар сусідньої дільниці, може, п'ятнадцятої або сімнадцятої.

Під'їжджаючи до будинку, Єнсен неуважно слухав пищання свого короткохвильового приймача, що через рівні проміжки часу передавав шифровані накази з радіоцентру пікетам і патрульним машинам. Єнсен знав, що репортери можуть легко підслухати ті передачі. Але, за винятком дорожніх випадків, не траплялося майже нічого незвичайного та сенсаційного.

Єнсен заїхав на майданчик і поставив свою машину між чорними автомобілями шефів та білим — видавничого директора

До нього відразу підійшов охоронець у білому кітелі й червоному кашкеті. Єнсен показав свій поліційний знак і зайшов у Дім.

Швидкісний ліфт миттю виніс його на вісімнадцятий поверх, та поки Єнсена запросили ввійти, минуло майже двадцять хвилин. Щоб згаяти

час, він роздивлявся на моделі двох пасажирських суден, названих одне на честь прем'єр-міністра, а друге — на честь його величності короля.

Секретарка в зеленій сукні, понуривши очі, попросила його зайти. Кімната була така самісінька, як та, де він був позавчора, хіба що келихи в шафі трохи менші й краєвид з вікна інший.

Перший директор на хвилю перестав полірувати нігті й запросив Єнсена сідати.

— Ну як, справу вже закінчено?

— На жаль, ні.

— Якщо вам потрібна буде допомога чи якась складніша інформація, то мені доручено у всьому вам сприяти. Отже, я до ваших послуг. •

Єнсен кивнув.

— Хоч мушу попередити вас, що я страшенно обтя-жений працею. [29]

Єнсен глянув на келихи й спитав:

— Ви захоплюєтеся спортом?

— Я член товариства аматорів природи. Досі активний. Вітрильний спорт, рибальство, стрільба з лука, гольф... Хоч, звичайно, мені далеко до...

Він соромливо всміхнувся й ледь помітно показав на двері. За кілька секунд кутики вуст йому знову опустилися. Він глянув на свого годинника — великого, елегантного, з широким золотим браслетом.

— Отже, чим можу вам допомогти?

Комісар Єнсен давно вже подумки склав запитання, які хотів поставити.

— Чи були у вас якісь події, що могли б імовірно пояснити вислів "убивство, яке ви вчинили"?

— Певне, що ні.

— Отже, ви не можете пов'язати цього вислову з якимось конкретним випадком?

— Ні, я вже сказав, що ні. Божевільна вигадка. І писав її божевільний — ось єдине ймовірне пояснення.

— А смертельних випадків ніяких не траплялося?

— Принаймні останнім часом ні. Але з цим питанням вам краще звернутися до директора, що завідує кадрами. Я, властиво, журналіст і відповідаю за зміст і оформлення журналів. До того ж...

— Що "до того ж"?

— До того ж ви пішли цілком хибним шляхом. Невже ви самі не бачите, що такий хід думок абсурдний?

— Який?

Чоловік у шовковій краватці непевно глянув на відвідувача

— І ще одне запитання,— мовив Єнсен.— Якщо припустити, що автор листа хотів просто допекти керівникам видавництва або одному з них, то, по-вашому, в яких колах його слід шукати?

— Ну цим нехай сушить собі голову поліція. Врешті, я вже сказав свою думку: серед божевільних.

— Ви допускаєте, що якісь окремі особи чи певні групи людей могли бути невдоволені видавництвом або кимось із керівників?

— Ви знайомі з нашими журналами?

— Я їх читав.

— Тоді ви повинні були збагнути, що наша політика в тому й полягає: не сіяти невдоволення, агресивності, суперечок. Наші журнали здорові й розважальні. Вони найменше здатні ускладнювати читачеві життя чи скаламучу-вати його спокій.— Директор на мить замовк, тоді підсумував: [30]

— Видавництво не має ворогів. І його керівники теж.

Безглуздо навіть думати так.

Комісар Єнсен сидів рівно й нерухомо. Обличчя його нічого не виявляло.

— Можливо, мені доведеться зробити обстеження в самому будинку.

— В такому разі не забувайте про необхідність дотримуватися суворої таємниці,— негайно озвався директор.— Тільки шеф концерну, видавець і я знаємо, що ви тут робите. Ми, звичайно, підемо на все, щоб

вам допомогти, але ще раз кажу: ніхто не повинен знати, що поліція цікавиться нашим видавництвом, і насамперед наші службовці.

— Дуже важко вести слідство, не маючи певної волі пересування.

Директор трохи подумав, тоді відповів:

— Я можу дати вам універсальний ключ і перепустку, щоб ви могли заходити у всі відділи.

— Добре.

— Вона., вона, так би мовити, виправдає вашу присутність.

Директор постукав пальцями по краєчку столу, тоді довірливо, по-змовницькому всміхнувся і сказав:

— Мабуть, я сам напишу й оформлю вам перепустку. Так буде краще.

І, ніби мимохіть, натиснув кнопку коло внутрішнього телефону. Відразу ж на бічну приставку зі столу висунулася друкарська машинка Вона мала обтічну форму, блищала хромом та лаком і наче досі не була вживана

Директор видавництва висунув якусь шухляду й дістав невеличку синю картку. Потім пересів на ослінчик, легенько підтяг рукави піджака й рівно заклав картку до машинки. Трохи почаклувавши коло всіляких важільців, він задумливо провів указівним пальцем по носі, перебіг по клавішах і, зсунувши на носа окуляри, подивився, що в нього вийшло. Тоді вийняв картку з машинки, зім'яв її, викинув у кошик і дістаз з шухляди іншу.

Тепер директор друкував повільно й старанно. Після кожного удару він зсував окуляри й дивився, чи гарно вийшло.

Коли він зім'яв і викинув другу картку, усмішка його стала вже не така довірлива

Він дістав ще одну картку, а потім аж п'ять відразу.

Комісар Єнсен сидів просто, незворушно і, здавачося, дивився повз директора на келихи та прапорець.

Зіпсувавши сьому картку, директор перестав усміхатися. Він розстібнув коміра, попустив краватку і, вийнявши з нагрудної [31] кишені чорну авторучку зі срібною монограмою, заходився писати чернетку на аркуші білого паперу зі скромним штампом фірми.

Комісар Єнсен не озивався й так само дивився на шафу.

Крапля поту скотилася директорові по носі й упала на папір.

Він стрепенувся, але й далі писав, шкрябаючи пером. Потім сердито зім'яв папір і шпурнув на стіл. Папір не влучив у кошик, а впав коло самих Єнсенових ніг.

Директор устав, підійшов до вікна, відчинив його й трохи постояв спиною до гостя.

Комісар Єнсен глянув на папір, підняв його й сховав до кишені.

Директор зачинив вікно і, всміхаючись, вернувся до столу. Він застібнув комір, поправив краватку і, натиснувши кнопку, сховав машинку. Тоді ввімкнув внутрішній телефон і сказав:

— Випишіть панові Єнсену перепустку на право вільного доступу до видавництва Він із будівельного нагляду. Зазначте, що перепустка дійсна до неділі включно. Додайте також універсального ключа

Голос був суворий, холодний і владний, але усмішка на обличчі не зникла

Рівно за дев'ятнадцять секунд увійшла жінка в зеленій сукні, несучи перепустку й ключа Директор насупився, критичним оком глянув на перепустку й стенув плечима

— Ну, гаразд, буде й так. Секретарка підвела очі.

— Я ж сказав, що буде й так,— гостро мовив директор.— Можете йти.

Він швидко підписав перепустку, простяг її разом з ключем Єнсенові й сказав:

— Ключ відмикає двері всіх відділів, які вас можуть зацікавити. Звісно, кабінет шефа ви ним не відчините і цих дверей теж.

— Дякую.

— Ви маєте ще якісь запитання? А то...

Він заклопотано позирнув на свого годинника

— Ще тільки одна детаіь,— мовив Єнсен.— Що являє собою спеціальний відділ?

— То проектна група, що працює над проектом нових журналів.

Комісар Єнсен кивнув головою, сховав ключа та перепустку в нагрудну кишеню і вийшов.

Перше ніж увімкнути мотор, він дістав з кишені зім'ятий аркуш, розгладив його й провів по ньому пучками. [32]

Папір був дуже високої якості і начебто незвичайного

формату.

Письмо в директора було неріве, кутасте, як у дитини, але досить чітке. Єнсен прочитав:

"Інспекторові будівельного нагляду цим

Пан Н. Єнсен — уповноважений будівельного нагляду і має право доступу до всіх відділів, за винятком

Н. Єнсен — працівник будівельного нагляду і може заходити

Панові Єнсенові, пред'явникові цієї перепустки, дозволено заходити

Н. Єнсен із будівельного нагляду має особливе право

Комісар комісар

Пан Єнсен ЩОБ ТИ ЗДОХ"

Єнсен склав аркуш і сховав у теку, поверх якої лежав револьвер. Нахилившись до бічного віконця, він подивився на Дім. Погляд його був спокійний і ні про що не говорив.

У нього запекло під грудьми. Він був голодний, але знав, що як тільки з'їсть бодай крихту, йому знову стане погано.

Він увімкнув мотор і поглянув на годинника.

Пів на першу — і вже середа.

9

— Ні,— сказав лаборант.— Папір інший. Трохи іншого формату. Але...

— Що "але"?

— Великої різниці в якості нема Структура однакова Багато в чому та сама

— Ну й...

— Цілком можливо, що обидва аркуші виготовлено на тій самій фабриці.

— Он що.

— Ми якраз перевіряємо. Принаймні таке може бути.— Лаборант ніби завагався, тоді повів далі: — А те, що написане на другому аркуші, має якийсь стосунок до справи?

— Чому ви питаєте?

— Та до нас заходив один лікар із психіатричної лікарні. Він зразу визначив, що той, хто списав цей аркуш, хворий на словесну сліпоту. Він цілком певен цього.

— Хто допустив вашого психіатра до матеріалів слідства?

— Я. Він випадково зайшов, і виявилося, що ми знайомі. г зз

— Я подам на вас рапорт.— Комісар Єнсен поклав трубку.— "Цілком певен",— сказав він сам до себе.— І знову. — "Багато в чому та сама".

Він подався до туалету, приніс кухлик води, всипав три ложечки соди, помішав ручкою і випив.

Тоді вийняв з кишені ключа. Ключ був плаский, довгий, а дуже складні зубці його мали якусь чудну форму. Єнсен зважив його на долоні й позирнув на годинника.

Було двадцять хвилин на третю — середа й досі не скінчилася.

10

Із вестибюля Єнсен звернув ліворуч і сів у безперервний ліфт. Нескінченна низка кабін рухалася повільно, брязкаючи й скрегочучи, а Єнсен тим часом намагався роздивитися на все, що можна було побачити. Найперше пропливла велика зала, де електричні візки сновигали вузькими переходами поміж стосами пов'язаних у паки свіжих журналів, нижче робітники в комбінезонах розвозили відливні форми й оглушливо гриміли ротаційні машини. Ще нижче були душові кімнати, туалети, роздягальні з лавками та довгими рядами зелених металевих шафок. На лавках сиділи робітники — може, відпочивали, а може, скінчили вже свою зміну. Більшість їх байдуже гортали кольорові журнали — мабуть, щойно з друкарської машини. Та ось їзда скінчилася, і Єнсен опинився в паперовому складі. Тут панувала тиша, звичайно, не цілковита, бо звуки величезного будинку зливалися в суцільний гомін і його могутнє пульсування долинало аж сюди.

Комісар Єнсен трохи покрутився серед великих пак і складених сторчма сувоїв паперу. На очі йому трапився тільки блідий молодик у білому халаті, що злякано витріщився на нього, сховавши в кулаці запалену цигарку.

Врешті Єнсен залишив склад і поїхав нагору. Від першого поверху він уже мав товариство — чоловіка середніх років у сірому костюмі. Чоловік зайшов до тієї самої кабіни й піднявся разом з Єнсеном до десятого поверху, де треба було пересідати в інший ліфт. Чоловік не озивався й навіть не дивився в Єнсенів бік. Пересівши на десятому поверсі, Єнсен помітив, що чоловік у сірому костюмі вскочив у другу за ним кабіну.

На двадцятому поверсі Єнсен пересів у третій ліфт і за чотири хвилини був на самому верху. [34]

Він опинився у вузькому бетонованому коридорі без вікон і килимів. Коридор утворював рівний чотирикутник навколо сходів і ліфтових механізмів, а на зовнішніх стінах його біліли численні двері. Ліворуч біля кожних дверей висіла невеличка табличка з одним, двома, трьома або чотирма прізвищами. Коридор був освітлений холодним, блакитняво-білим світлом люмінісцентних ламп, прилаштованих на стелі.

Із табличок видно було, що Єнсен потрапив у відділ масових видань. Він спустився на п'ять поверхів нижче — перед ним і далі був відділ масових видань. У коридорах рідко траплялися люди, але за дверима чути було розмову й клацання друкарських машинок. На кожному поверсі висіла дошка оголошень, перевалено з повідомленнями та наказами видавничого керівництва. Були ще там дзиґарі, контрольні годинники для нічних охоронців і автоматичні вимикачі на стелі.

На двадцять четвертому поверсі розташувалися чотири різні редакції. Єнсен побачив назви журналів і згадав, що всі вони оформлені

просто й містять у собі переважно оповідання з кольоровими ілюстраціями.

Єнсен неквапом спустився вниз. На кожному поверсі він долав чотири коридори — два довші й два коротші, що разом становили чотирикутник. Тут теж були такі самі білі двері та голі стіни. За винятком різних прізвищ на табличках коло дверей, усі сім горішніх поверхів були однако-віські. Скрізь було чисто, вилизано, око не мало до чого прискіпатись, усе аж сяяло. З-за дверей долинали голоси, телефонні дзвінки й подекуди — клацання друкарських машинок.

Єнсен спинився коло дошки оголошень і почав читати:

"Не висловлюйся зневажливо про видавництво чи про його журнали!

Заборонено чіпляти картини, малюнки тощо зовні на дверях! Почувай себе завжди представником видавництва. Навіть у позаслужбовий час! Пам'ятай, що як представникові видавництва тобі личить розважність, гідність і відповідальність за сво'і слова! Нехтуй необгрунтовану критику. "Втеча від дійсності" й "облудність" — тільки синоніми поезГі та уяви! Ніколи не забувай, що ти представник видавництва і свого журналу. Навіть у позаслужбовий час! "Найправдивіші" репортажі не завжди найкращі! "Правда" — це такий крам, що з ним сучасній журналістиці треба бути дуже обережною. Не думай, що всі Ті так люблять, як ти! [35]

Твій обов'язок — розважити нашого читача, живити його мрі'і. До твоїх обов'язків не належить вражати, розпалювати, тривожити читача, а також "відкривати йому очі" й виховувати його!"

На дошці висіли й інші інструкції приблизно такого самого змісту й такі на вигляд. Більшість їх були підписані керівниками відділів чи директорами видавництва і тільки деякі особисто видавцем. Комісар Єнсен перечитав їх геть усі, тоді рушив далі.

Нижче в будинку, мабуть, випускали більші й елегантніші часописи. В коридорах уже були постелені ясні килими, стояли крісла з крицевих трубок і хромовані попільнички. Що ближче до вісімнадцятого поверху, то помітніша ставала ця холодна елегантність, а з вісімнадцятого знов почала спадати. Дирекція посідала чотири поверхи, нижче був адміністративний відділ, реклама, відділ передплати тощо. Коридори знову стали голі й білі, луна від друкарських машинок подужчала. І таке саме холодне, різке освітлення.

Комісар Єнсен поминав поверх за поверхом. Коли він дійшов до просторого вестибюля, була вже майже п'ята година. Спускався він весь час пішки, через те в колінах і литках трохи боліло.

Десь хвилин за дві на сходах показався чоловік у сірому костюмі. Комісар Єнсен не бачив його відтоді, як вони розлучилися коло ліфта на десятому поверсі годину тому. Чоловік зайшов до будки охоронця біля головного входу. Крізь скляну переділку видно було, як він щось сказав охоронцеві у формі. Тоді втер з чола піт і скинув на вестибюль байдужим оком.

Дзиґарі вибили п'яту, і рівно за хвилину відчинилися автоматичні двері перевантаженого швидкісного ліфта, що перший спустився донизу.

Людський потік не меншав з півгодини, а потім почав рідшати. Комісар Єнсен стояв, заклавши руки за спину, повільно гойдався на передках і дивився, як повз нього спішать люди. За дверима вони розпорошувалися навсібіч і зникали у своїх машинах, боязкі і згорблені.

За чверть до шостої вестибюль спорожнів. Ліфти спинилися. Люди в білій формі позамикали вхідні двері й теж пішли. Тільки чоловік у сірому костюмі й далі сидів за скляною переділкою. Надворі майже стемніло.

Комісар Єнсен зайшов в алюмінієву кабіну одного ліфта й натиснув верхню кнопку на щитку. Ліфт, немов підхоплений вихором, вилетів на вісімнадцятий поверх, половинки [36] дверей відчинилися, тоді зачинились, і ліфт рушив далі.

Коридори, де містилися редакції масових видань, ще були яскраво освітлені, тільки звуки за дверима стихли. Єнсен тихенько постояв, прислухаючись, і приблизно за тридцять секунд почув, як десь неподалік спинився інший ліфт, мабуть, на поверх нижче. Єнсен почекав, що буде далі, але ходи не зауважив. І взагалі нічого не було чутно, хоч тиша не здавалася цілковитою. І аж приклавши вухо до бетонової стіни, він спіймав ритмічний гуркіт далеких машин. За якийсь час гуркіт той став виразніший, настирливіший і дражливіший, як відчуття тупого болю.

Єнсен випростався й рушив коридором. Йому весь час товаришив той гуркіт. Там, де кінчалися сходи, було двоє крицевих дверей, полакованих у білий колір, одні ¦— менші, другі — трохи ширші й вищі, і обоє без дужок. Єнсен витяг із кишені ключа з химерними зубцями й спробував відчинити менші, але не зміг. Другі двері відчинилися зразу, й він побачив вузькі, стрімкі бетонові сходи, тьмяно освітлені двома невеликими матовими плафонами.

Єнсен піднявся тими сходами, відчинив ще одні двері й опинився на даху.

Було вже зовсім темно, і віяв холодний, дошкульний вітер. Навколо плаского даху йшов цегляний підмурок заввишки з метр. Далеко внизу розляглося місто з мільйонами холодних білих світляних цяток. Посеред даху стриміло з десяток невисоких димарів. Із двох бухкав дим, якого не міг розігнати навіть вітер,— повітря було важке, ядуче й задушливе.

Коли Єнсен відчинив верхні двері, йому здалося, що хтось саме зачинив нижні, та як він зійшов сходами вниз, на тридцятому поверсі

було тихо й порожньо. Він ще раз спробував відчинити менші двері, але знов не зміг. Мабуть, вони вели до якогось машинного відділу, може, до ліфтових механізмів чи електророзподільника.

Єнсен ще раз обійшов чотирикутник коридорів, за давно набутою звичкою ступаючи тихо й обережно на своїх гумових підошвах. У другому короткому коридорі він спинився й ніби почув десь поблизу ходу. А втім, вона відразу ж затихла — може, то було тільки відлуння його власних кроків.

Єнсен знову дістав з кишені ключа, відімкнув найближчі двері й опинився в якійсь редакційній кімнаті. Вона була не набагато більша за арештантські камери в підвалі шістнадцятої поліційної дільниці. Бетонові стіни були голі й білі, стеля так само, а підлога — світло-сіра В кімнаті не було [37] нічого, крім трьох столів, що загромаджували її майже всю, та ще хромованого апарату внутрішнього телефону у віконній заглибині. На столах лежав папір, лінійки, рейсфедери, все рівно складене.

Комісар Єнсен спинився коло одного столу, роздивляючись на кольорову ілюстрацію, розділену на чотири квадрати, що, видно, належала до якоїсь серії. Поряд лежав машинопис із позначкою вгорі: "Оригінальний рукопис із авторського відділу".

На першому малюнку була зображена сцена в ресторані. Білява пишногруда жінка в блискучій сукні з глибоким викотом сиділа коло столу навпроти чоловіка з синьою маскою на очах, одягненого в трико з широким шкіряним паском. На грудях у нього був вишитий череп. На задньому плані видно було оркестр, чоловіків у смокінгах та жінок у вечірніх сукнях, а на столі стояла пляшка шампанського й два келихи. Другий малюнок зображав того самого чоловіка в незвичайному вбранні. Навколо голови в нього ніби світився німб, а праву руку він поклав на якийсь пристрій, що скидався на примус. Третій малюнок знов показував ресторан, але чоловік тепер наче висів над столом, а білява жінка тупо дивилася на нього. Останній малюнок зображав того ж таки чоловіка в

трико, він і далі висів у повітрі, а на задньому плані видніли зірки. Із каблучки на його правому вказівному пальці виростала довга рука з величезною долонею, а на долоні лежала помаранча.

Ілюстрації були частково замальовані білою фарбою, одні в горішньому кутку, а інші у формі овалів, приточених до сліпучих зубів героям. Поверх тієї фарби чітко виведено тушшю написи, але також іще не закінчені:

"Того самого вечора Синій Леопард зустрівся з багатою Беатріче в найрозкішнішому ресторані Нью-Йорка...

— Мені здається... яке дивне почуття... мені здається, що я... тебе кохаю.

— Що? Мені привиділось, ніби місяць гойднувся! Синій Леопард крадькома вийшов із зали й надів свою

чарівну каблучку...

— Перепрошую, я мушу на хвилинку тебе залишити. Щось таки з місяцем негаразд!

І ще раз Синій Леопард покинув кохану жінку, щоб урятувати всесвіт від цілковитого знищення. То все були витівки проклятих крисмопомпів..."

Єнсен упізнав ті постаті. Вчора він бачив такі самі в одному з журналів, які він переглядав. [38]

Перед столом на стіні висіло приколоте кнопками й написане за трафаретом оголошення. Єнсен прочитав:

"За останній квартал наші наклади збільшилися на двадцять шість відсотків. Журнал задовольняє життєві потреби і ставить перед собою великі завдання. Перші позиції здобуто. Тепер ми боремося за остаточну перемогу!

Головний редактор".

Комісар Єнсен востаннє глянув на ілюстрації, вимкнув світло й зачинив за собою двері.

Він спустився на вісім поверхів нижче й опинився у відділі більших журналів. Тепер він чітко й через рівні проміжки чув ходу того, хто йшов за ним назирці. Отже, це питання було розв'язане остаточно, і Єнсен міг більше не думати про нього.

Він відчинив кілька дверей поспіль і щоразу опинявся в таких самих бетонових камерах, як на тридцятому поверсі. На столах лежали зображення членів королівської родини, кумирів публіки, дітей, собак та кішок, а також статті — або не до кінця перекладені, або недописані. Над декотрими з них хтось попрацював з червоним олівцем.

Він прочитав кілька статей і помітив, що викреслювали, як правило, цілком помірковані критичні зауваження та різні оригінальні міркування. Статті були присвячені популярним закордонним артистам.

Кабінет головного редактора був трохи більший. На підлозі лежав рудий килим, а меблі з крицевих трубок були обтягнуті білою матерією. На столі, крім того, що Єнсен уже бачив на інших столах, був іще гучномовець, два білі телефони, ясно-сіра платівка, щоб зручно було писати, й фотокартка в металевій оправі. Фотокартка, певне, зображала самого головного редактора — худорлявого літнього чоловіка з заклопотаним обличчям, собачою відданістю в очах і виплеканими вусами.

Комісар Єнсен сів до столу. Коли він кашлянув, кімнатою пішла луна І взагалі, вона видавалася холодною, порожньою і більшою, ніж була насправді. Ні книжок, ні журналів у ній не було, тільки на білій стіні навпроти столу висіла велика кольорова фотографія в рамці — чільний бік Дому, знятий у вечірньому освітленні.

Єнсен висунув кілька шухляд, але не знайшов у них нічого цікавого. В одній лежав брунатний, вдруге заклеєний конверт із написом: "Особисто". В ньому були кольорові фотокартки й стяжка паперу з надрукованим текстом:

"Спеціальний випуск міжнародної фотослужби видавництва за пільгову ціну для керівних службовців". [39]

На фотокартках були зображені голі жінки з великими гострими грудьми.

Єнсен старанно заклеїв конверта й поклав назад у шухляду. Офіційного закону, що забороняв би розповсюджувати такі фотокартки, не було, але після недавнього буйного розквіту порнографічна продукція майже зникла з внутрішнього ринку. Деякі кола пов'язували зменшення попиту на неї з катастрофічним спадом дітонародження.

Єнсен підняв ясно-сіру платівку і знайшов під нею закритий циркуляр видавничого директора. В ньому стояло:

"Репортаж про весілля в королівському палаці принцеси й керівника Центрального об'єднання профспілок нікчемний. Багато значних і близьких до видавництва осіб названо тільки побіжно. Згадка про те, що брат нареченої замолоду був щирий республіканець, справляє неприємне враження, так само як і "гумористичне" зауваження, що керівник Центрального об'єднання профспілок міг би стати королем. Крім того, як фахівцеві мені не подобається незграбніш стиль репортажу. Зайве було вміщувати кореспонденцію у восьмому номері.

Твердження, що крива самогубств у нашій країні пішла вниз, може привести до тривожних висновків, що раніше їх було багато. Чи треба після всього цього нагадувати, що наклад журналу не збільшується відповідно до приписів видавництва?"

Із примітки збоку можна було зробити висновок, що той циркуляр розіслано кільком керівним особам.

Коли Єнсен знову вийшов у коридор, за одними із зачинених дверей йому вчулося неголосне хропіння.

Він вийняв ключа, відчинив двері й зайшов до кімнати. Там не світилося, але в тьмяному відблиску, що падав знадвору, він побачив на стільці коло столу згорбленого чоловіка. Єнсен зачинив за собою двері і ввімкнув світло. Кімната виявилася такою самою, як і всі: бетонові стіни й металева рама вікна. В ній стояла задуха, було накурено і прикро тхнуло горілкою та блювотинням.

Чоловікові коло столу було років п'ятдесят. Він був високий, але вже трохи почав огрядніти. На ньому були тільки піджак, біла сорочка, краватка, черевички й шкарпетки. Штани його лежали на столі — він, мабуть, хотів зняти з них якісь плями,— а підштанки сохли на радіаторі. Він сидів, упершись підборіддям у груди, і обличчя в нього було червоне, аж пашіло. На столі стояв пластмасовий кухлик і недопита пляшка з-під горілки, а на підлозі, між ногами,— алюмінієва скринька на сміття. [40]

Чоловік здригнувся від різкого світла й витріщив на прибульця блакитні очі, з червоними жилками.

— Журналістика померла,— сказав він.— Я мертвий. Усе мертве.

Він наосліп пошукав пляшку на столі.

— Ось я сиджу тут... у цій диявольській кухні. Неграмотні невігласи верховодять і збиткуються наді мною. Мною! Рік у рік...

Він намацав пляшку й вилив решту з неї в кухлик.

— Найбільша кухня в світі,— повів далі він.— Триста п'ятдесят тисяч пайок на тиждень. Юшки "Брехня", гарантованого несмаку. Рік у рік.

Він весь тіпався і мусив тримати кухлика обіруч, щоб донести його до вуст.

— Але тепер уже годі.— Він узяв зі столу листа й помахав ним.— Прочитайте самі. Подивіться на фінал.

Комісар Єнсен узяв листа. Він був від головного редактора:

"Твій репортаж про весілля в королівському палаці некомпетентний, погано написаний і повний помилок. А кореспонденція про самогубства у восьмому номері — скандальний ляп. Я змушений подати на тебе рапорт".

— Звісно, він сам усе те читав, підписуючи до складання. І кореспонденцію також. Але я нікому не скажу про це. Сердега боїться за свою шкуру.— Раптом чоловік зацікавлено глянув на Єнсена.— А ви хто? Новий директор, еге ж? Нічого, впораєтесь, голубе. Тут наймити просто від плуга сидять за головних редакторів. І, певна річ, підтоптані повії, яких хтось захотів спекатися й прилаштував сюди.

Єнсен показав свою перепустку на синьому бланку; але чоловік навіть не глянув на неї, а повів своєї:

— Я тридцять років був журналістом. Я власними очима стежив за цим духовним розкладом. За цим душінням інтелігенції. Найдовшим убивством, яке тільки знає світ. Раніше я чогось прагнув. То була

помилка. Я й тепер прагну, тільки дуже мало. І це теж помилка. Я вмію писати. Це помилка. Тому вони й ненавидять мене. Але поки що їм треба таких, як я. Поки не винайдуть машини, щоб писала їм оту погань. Вони ненавидять мене, бо я недосконала машина з важелями й кнопками, що писала б їхню гидотну брехню по шість сторінок на годину, без помилок, викреслень і власних думок. А тепер я п'яний! Ура! Ура! — Очі в нього витріщилися, а зіниці стали зовсім маленькі. Він промимрив: — Як тільки висохнуть підштанки, я спробую піти додому. [41]

Він хвилю помовчав, уривчасто, хапливо дихаючи. Потім простяг праву руку й сказав:

— Шановні глядачі! Виставі край, Повішено героя наостанці. Таке життя одвіку — не чекай Пощади в людському божевільнім танці.

Ви знаєте, хто це написав?

— Ні,— відповів Єнсен.

Він вимкнув світло і вийшов з кімнати.

На десятому поверсі він пересів у безперервний ліфт і спустився вниз до паперового складу.

Там уже ввімкнули нічне освітлення — нечисленні сині плафони, що сіяли тьмяне непевне світло.

Єнсен трохи постояв, відчуваючи, як велетенська будівля давить його своїм тягарем. Ротатори й інші машини вже не працювали, і від тиші ніби ще збільшилася товща й вага Дому. Навіть ходи чоловіка, що йшов за ним назирці, він уже не чув.

Єнсен піднявся у вестибюль. Там нікого не було, і він трохи почекав. Аж за три хвилини з бокових дверей вийшов чоловік у сірому костюмі й попростував до будки охоронця.

— Там у кімнаті дві тисячі сто сорок третій сидить п'яний,— мовив Єнсен.

— Про нього вже подбали,— безбарвним голосом відповів чоловік у сірому костюмі.

Єнсен відімкнув своїм ключем вхідні двері, і в обличчя йому війнуло холодне нічне повітря.

11

Коли Єнсен вернувся до шістнадцятої дільниці, було вже п'ять хвилин до десятої. У вартівні він не побачив нічого цікавого і спустився вниз, куди саме привезли двох молодих жінок. Він зачекав, поки жінки здавали на контрольний стіл свої посвідки, взуття, верхній одяг і торбинки. Одна з них завзято лаялась і навіть плюнула реєстраторові в обличчя. Поліцай, що привіз її, позіхнув, заломив їй руку за спину і водночас стомлено глянув на годинника. Друга арештована стояла спокійно, похнюпивши голову й опустивши руки. Вона весь час плакала й мурмотіла крізь сльози давно відомі слова: "Ні, ні!" і "Я не хочу!".

Затриманих повели двоє поліцаїв у гумових чоботях і світло-зелених непромокальних плащах. Відразу по тому з [42] кімнати медичного огляду почувся плач і стогін. Жіночий персонал був надійніший і витриваліший за чоловічий.

Єнсен повернувся до контрольного столу й прочитав список п'яних, привезених останніми годинами. У видавництві нікого не затримано, і звідти не надходило ніяких заяв.

Дорогою додому комісар Єнсен не захотів нічого їсти. Він не почував себе дуже голодним, та й під грудьми вже не пекло. Але, хоч у машині було тепло й затишно, він тремтів з холоду і насилу тримав кермо.

Він зразу роздягся й ліг у постіль. Пролежавши в темряві з годину, він підвівся й приніс пляшку. Тремтіти він перестав, але мерз навіть уві сні.

Минув третій день. Лишилося чотири.

12

Ранок був холодний і ясний. Моріжки між будинками притрусив уночі сніг, а на бетоновій автостраді полискувала ожеледь.

Єнсен прокинувся рано і, незважаючи на великий рух та слизьку дорогу, вчасно дістався до дільниці. В горлі у нього пересохло, а в роті, хоч він, їдучи з дому, почистив зуби й добре сполоскав їх, залишився несвіжий, неприємний присмак. Він звелів принести з буфету пляшку мінеральної води й заходився вивчати папери на столі. Рапорту з лабораторії ще не було, а решта виявилися нецікаві. Поліцай, відряджений на пошту, зайшов у глухий кут. Єнсен уважно прочитав його коротеньке повідомлення, потер пучками скроні й набрав номер головпоштамту. Трубку взяли не відразу.

— Це Єнсен.

— Слухаю, комісаре.

— Що ви тепер робите?

— Допитую сортувальників. Але на це потрібен час.

— А якщо докладніше?

— Ще два дні. Може, й три.

— Ви вважаєте, що це до чогось приведе?

— Навряд. Трапляється багато листів, де адреси наліплено з газетних літер. Через мої руки їх уже перейшла з сотня. І більшість навіть не анонімні. Просто люди так роблять.

— Навіщо?

— Мабуть, жартома Єдиний, хто пам'ятає того листа, Це посланець, який відносив його. [43]

— Ви маєте копію листа?

— Ні, комісаре. Зате маю копію конверта й адресу.

— Я знаю. Не вдавайтесь до зайвих подробиць.

— Слухаю, комісаре.

— Облиште допити. їдьте до лабораторії, замовте собі фотокопію листа й дізнайтеся, з якої газети чи газет вирізано літери. Ясно?

— Ясно.

Єнсен поклав трубку. За вікном санітари грюкали відрами й лопатами.

Єнсен хряснув суглобами пальців. Треба чекати.

Коли минуло три години й двадцять хвилин, задзвонив телефон.

— Ми визначили гатунок паперу,— сказав лаборант.

— Ну й що?

— Це папір на документи, марка "ЦВ-3". Його виробляє фабрика, що належить концернові.— Хвилину тривала мовчанка, тоді лаборант додав: — Та воно й не дивина. Бо практично в їхніх руках уся паперова промисловість.

— Ближче до справи,— сказав Єнсен.

— Фабрика міститься на півночі від міста, кілометрів за сорок. Ми туди відрядили свого працівника. Я хвилин п'ять як розмовляв з ним.

— І що?

— Той гатунок виробляли десь із рік. Переважно на експорт, але невеличкі партії надходили просто до так званої внутрішньої друкарні, що теж належить концернові. Виготовляли той гатунок у двох форматах. Наскільки я розумію, тут ми маємо справу з більшим форматом. До цього я нічого не можу додати. Решта вже ваша справа. Я послав вам кур'єром усі адреси й назви. Вони будуть у вас хвилин за десять.

Єнсен мовчав.

__ Оце й усе,— сказав лаборант. Він хвилю повагався,

наче мав іще щось на гадці, а тоді нерішуче спитав: — Скажіть, будь ласка, комісаре...

— Що?

— За вчорашнє... Рапорт за мою помилку. Ви його не скасували?

— Звичайно ні,— сказав комісар.

Через десять хвилин кур'єр приніс письмове повідомлення.

Дочитавши його до кінця, Єнсен підвівся, підійшов до стіни й поглянув на велику карту. Тоді одягнув плаща й спустився до машини. [44]

13

У конторі стіни були скляні, і комісар Єнсен, чекаючи, поки зайде завідувач друкарні, міг бачити, що робиться за ними, де робітники в білих і сірих халатах сновигали коло довгих столів. Десь далі чути було грюкіт друкарських машин.

На крицевих гачках уздовж однієї стіни висіли вологі ще гранки. На них великим, жирним шрифтом була надрукована реклама журналів, які випускало видавництво. Одна реклама повідомляла про те, що якийсь журнал цього тижня вийде з панорамним додатком, де буде зображена шістнадцятирічна артистка телебачення в натуральну величину. Додаток мав бути "яскравий, барвистий і незвичайно гарний". Реклама закликала негайно купити всім той журнал, поки він є ще в продажу.

-• Ми друкуємо для видавництва частину реклами,— мовив завідувач.— Ось анонси до газет. Гарні, але дорогі. Одна така реклама коштує вп'ятеро дорожче, аніж ми з вами заробляємо за рік.

Комісар Єнсен нічого не сказав.

— Хоч для них це небагато важить, оскільки їм належить усе — і журнали, й газети, й друкарні, й папір, на якому друкують,— вів далі завідувач.— Зате гарні, що вже є, те є.— Він відвернувся й засунув до рота м'ятну цукерку.— Ви майже вгадали. На такому папері ми друкували два номери. Десь із рік тому. І з багатющим оформленням. Невеликим накладом. Усього по кілька тисяч примірників. Першого разу то був поштовий папір для шефа, а другого — якийсь диплом.

— Для видавництва?

— Певне. Десь у нас лишилися пробні відбитки. Можете поглянути.— Він пошукав у теках.— Ось, прошу.

Шефів поштовий папір був зовсім маленького формату, дуже елегантний, із сірою монограмою у верхньому ріжку, що мало свідчити про скромність і суворий смак власника. Єнсен відразу помітив, що цей формат значно менший за анонімного листа, про всяк випадок зміряв його. Тоді порівняв з даними. Розміри не збігалися.

Другий примірник являв собою майже квадратовий аркуш паперу, складений навпіл. Дві перші сторінки були чисті, а на третій великими готичними літерами видруко-вано текст:

"За багаторічну й успішну працю в царині культури та побудови гармонійного суспільства складаємо глибоку, щи-РУ подяку". [45]

— Гарно, правда?

— Навіщо їх друкували?

— Не знаю. Це якийсь диплом. Хтось, певне, підписується під текстом. А тоді його комусь дають. Мабуть, що так.

Єнсен узяв лінійку— й виміряв чисту половину аркушика Тоді знову витяг з кишені рапорта й порівняв розміри. Цього разу вони збігалися.

— Ви ще маєте такий папір на складі?

— Ні, це особлива марка До того ж вельми дорога. І навіть як щось лишилося після друку, то ми давно його списали.

— Я візьму цей пробний відбиток.

— У нас він тільки один, для архіву,— сказав завідувач.

— Зрозуміло,— мовив Єнсен.

Завідувач — чоловік років шістдесяти — мав зморщене обличчя й понурий вигляд. Від нього тхнуло горілкою, друкарською фарбою і м'ятними цукерками. Він нічого більше не сказав, навіть не попрощався.

Єнсен згорнув диплом і вийшов.

14

Кабінет директора, що завідував кадрами, містився на двадцятому поверсі. Коло письмового столу сидів гладкий, присадкуватий чоловік із жаб'ячим обличчям. Усмішка в нього була не така натренована, як у директора видавництва, здавалась якоюсь кривою і навіть огидною. Він сказав:

— Смертельні випадки? Аякже, бувати. Вискакують.

— Вискакують?

— Еге ж, відбирають собі життя. Де такого не буває. Це була правда: за останній рік убито двох перехожих у центрі міста — на голову їм упали тіла Ще кількох покалічено. Такий зворотний бік висотного будівництва

— А крім самогубств?

— За останній рік померло ще кілька чоловік — і своєю смертю, і від нещасливих випадків. Я накажу скласти список у секретаріаті.

— Дякую.

Директор, що відав кадрами, натужився з усієї сили, і врешті йому пощастило трохи вдосконалити свою усмішку.

— Я ще чимось можу вам допомогти? — спитав він.

— Так,— відповів комісар Єнсен і розгорнув диплом.— Що це таке?

Директор трохи спантеличився. [46]

— Поздоровчий адрес, чи, радше, подяка тим, хто закінчує в нас службу. Вона недешево коштує, але ми хочемо, щоб у наших давніх працівників лишилася гарна пам'ятка На таке не шкода ніяких коштів. Так вважає керівництво, і не тільки в цьому випадку, а й у багатьох інших.

— Такий адрес дістають усі, хто йде від вас? Директор похитав головою.

— Що ви! Звичайно, ні. В що б це вийшло видавництву! Ним вшановують тільки керівних осіб чи особливо довірених працівників. Ті,

хто дістав такий адрес, свого часу чудово робили своє діло і були гідними представниками нашого видавництва

— Скільки ви вже видали таких дипломів?

— Небагато. Це найновіший взірець. Ми ним користуємося не більше як півроку.

— Де зберігаються дипломи?

— У моєї секретарки.

— Доступ до них вільний?

Директор натиснув кнопку внутрішнього телефону. До кімнати зайшла молода жінка

— Чи до формуляра ПР-8 стороннім особам вільний доступ?

Жінка злякалася.

— Ні, що ви! Вони лежать у великому сейфі. Я його щоразу замикаю, як виходжу з кімнати.

Директор помахом руки відпустив її і сказав:

— Дуже надійна і пильна дівчина А то б ми її не тримали.

— Мені потрібен список осіб, що отримали диплом такого взірця.

— Гаразд. Це молена зробити.

Поки складали список, обидва вони сиділи мовчки. Нарешті Єнсен спитав:

— Які ваші головні обов'язки?

— Наймати редакційний і адміністративний персонал. Дбати, щоб йому добре працювалося. А ще...

Він замовк і усміхнувся на весь свій жаб'ячий рот: жорстоко, холодно і цього разу невдавано.

— А ще усувати з видавництва тих, хто зловживає нашим довір'ям, і пильнувати, хто сам себе не пильнує.

За якусь мить він додав:

— Звичайно, до таких заходів ми вдаємося лише в крайній потребі і в найгуманнішій формі,— зрештою, це взагалі наш стиль роботи.

Знов запала мовчанка Комісар Єнсен сидів непорушно й дослухався до гучного ритму Дому. [47]

Зайшла секретарка зі списком у двох примірниках. У ньому було дванадцять прізвищ. Директор переглянув список:

— Двоє з цих людей померли, як пішли на пенсію,— сказав він.— А один виїхав за кордон. Я знаю напевне.

Він витяг з нагрудної кишені авторучку і викреслив три прізвища. Тоді віддав список відвідувачеві.

Єнсен швидко перебіг його очима. Проти кожного прізвища стояв рік народження і ще якісь примітки, наприклад: "Пішов на пенсію

достроково" або "Пішов за власним бажанням". Він обережно згорнув список і сховав до кишені.

Наостанці вони ще перемовилися з директором кількома фразами.

— Дозвольте спитати, чому ви так цікавитеся тими дипломами?

— Це службове доручення, яке я не вповноважений обговорювати.

— Може, котрийсь із наших дипломів попав у негідні руки?

— Не думаю.

У ліфті з Єнсеном спускалося ще двоє чоловіків. Обидва були дуже молоді, обидва курили й розмовляли про погоду. Якимось нервовим, уриваним жаргоном — наче якоюсь зашифрованою мовою. Невтаємниченій людині було важко їх зрозуміти.

Коли ліфт порівнявся з вісімнадцятим поверхом, до нього зайшов шеф. Він неуважно кивнув головою і повернувся до стіни. Обидва журналісти погасили цигарки і скинули кашкети.

— Аж дивно, весна й сніг,— сказав один пошепки.

— Мені так шкода бідних квіточок,— озвався шеф глибоким, приємним голосом.

Але не глянув на того, до кого звертався. Стояв і далі, обернувшись до алюмінієвої стіни кабіни. Більше дорогою розмов не було.

У вестибюлі Єнсен зателефонував до лабораторії.

— Ну що?

— Ви мали слушність. На папері видко слід позолоти. У клеї під літерами. Дивно, що ми досі цього не помітили.

— Ви так гадаєте? [48]

15

— З'ясуйте адресу цього чоловіка. Негайно. Начальник патруля клацнув закаблуками й пішов. Комісар Єнсен узявся вивчати список, що лежав перед

ним на столі. Він висунув шухляду, дістав лінійку й рівненько перекреслив троє прізвищ. Тоді перенумерував решту, від першого до дев'ятого, позирнув на годинника й чітко вивів зверху: "Четвер, 16 год. 25 хв.".

Потім вийняв із шухляди чистого нотатника, розгорнув його на першій сторінці й написав: "Номер 1. Колишній завідувач відділу передплати, 48 років, одружений, пішов на пенсію достроково через хворобу".

За дві хвилини повернувся начальник патруля з адресою. Єнсея переписав її, згорнув нотатник, сховав його у спідню кишеню й підвівся.

— Добудьте відомості про решту,— мовив він.— Приготуйте їх до мого повернення.

Він поминув центр міста з установами й крамницями, проїхав повз Палац профспілок і разом з потоком інших машин подався в західному напрямку. Машини мчали рівною широкою автострадою, що пролягала через промисловий район та житлові масиви, де одноманітними колонами височіли будинки, в які люди приїздили тільки ночувати.

В ясному сяйві призахідного сонця чітко вирізнялася сіра хмара фабричного диму. Вона була метрів п'ятнадцять завтовшки й висіла над містом, немов ядучий туман.

Уже кілька годин тому Єнсен випив дві склянки чаю і з'їв чотири сухарі. Тепер у нього знов боліло в правому боці під ребрами, тупо, набридливо, ніби хтось повільно свердлив тіло. Та, незважаючи на біль, йому й далі хотілося їсти.

Ще через кілька миль почалися старіші й занедбаніші будинки. Вони стирчали, немов стовпи, серед буйної, здичавілої зелені, місцями тиньк із них поодпадав, оголюючи нерівні, вивітрені бетонові панелі, в багатьох вікнах не було шибок. Відтоді як уряд десять років тому зумів розв'язати житлову кризу завдяки будівництву типових висотних будинків з однаковими стандартними квартирами, давні околиці спорожніли. Тепер вони здебільшого були заселені ледве на третину. Решта помешкань стояли порожні, вони руйнувались, як і самі будинки. Відколи вони стали нерентабельні, ніхто не піклувався про них, не лагодив їх. А що вони й збудовані були погано, то занепадали швидко. Багато закладів збанкрутувало й перестало існувати, інші будинки власники просто залишали,а як ще й статистика довела, що в [49] кожного має бути своя машина, то вже ніякий комунальний транспорт не сполучав цих околиць з містом.

У буйних кущах навколо будинків валялися поламані частини машин і целофанові обгортки. Міністерство соціального забезпечення вважало, що ті будинки поступово заваляться, і околиці автоматично, без зайвих витрат, почали обертатися на смітники.

Єнсен звернув з автостради, переїхав через міст і опинився на довгастому, зарослому листяними породами дерев острові. Вздовж берега на ньому було повно басейнів, тенісних майданчиків, доріжок для верхової їзди і білих вілл. За кілька хвилин він зменшив швидкість, завернув ліворуч, проминув дві чавунні високі брами, заїхав перед будинок і спинився.

Вілла була велика й розкішна, її скляна передня стіна, бездоганно чиста, ще дужче посилювала враження пишноти. Коло входу стояло три машини, одна з них велика, сріблястого кольору, була закордонної марки, остання модель року.

Єнсен піднявся східцями і, поминувши фотоелемент, почув у будинку мелодійний дзвінок. Двері зразу відчинила молода жінка в чорній сукні й білій накрохмаленій мереживній наколці. Вона попросила Єнсена зачекати, а сама зникла в будинку. В передпокої і там, куди ще Єнсен міг досягти оком, панувала модерна безликість. Така сама холодна вишуканість, як і в кабінетах дирекції видавництва.

У передпокої, крім Єнсена, був ще якийсь юнак років дев'ятнадцяти. Він сидів у кріслі з крицевих трубок, ви-тягши ноги й тупо дивлячись попереду себе.

Той, задля кого Єнсен приїхав сюди, виявився засмаглим, блакитнооким чоловіком з бичачим карком, пихатим виразом обличчя і вже видимими ознаками майбутньої огрядності. Він був у спортивних штанях, сандалях і елегантній куртці з якоїсь пухнастої тканини.

— У чім річ? — непривітно спитав він.— Відразу вам кажу, що я зовсім не маю часу.

Єнсен підступив до нього й показав свій службовий знак.

— Я Єнсен, комісар шістнадцятої дільниці. Веду слідство в справі, що стосується вашої колишньої посади й місця роботи.

Постава й обличчя господареве змінилися. Він неспокійно хитнувся, мало не впавши, і тривожно забігав очима по передпокої.

— На бога,— промурмотів він,— не тут. Не тут, при... Ходімо до мене... або в бібліотеку... так, краще в бібліотеку.— [50] Він непевно

махнув рукою, ніби хотів відвернути Ен-сенову увагу, й додав: — Це мій син.

Молодик у кріслі невдоволено глянув на них.

— Ти не хочеш покататися, випробувати свою нову машину? — спитав господар.

— Чого б то?

— Ну, дівчата, і взагалі...

— Пхе,— сказав молодик, і очі в нього знову потьмянішали.

— Не розумію теперішньої молоді,— мовив господар, розгублено всміхаючись.

Єнсен нічого не відповів, і усмішка відразу згасла.

У бібліотеці, ясній, просторій кімнаті з кількома шафами й низькими кріслами, не було жодної книжки. На столі лежали тільки газети.

Господар щільно зачинив двері і благально глянув на відвідувача, що й далі був поважний і незворушний. Потім, нервово тремтячи, підійшов до однієї шафи, взяв склянку на зельтерську воду, налив у неї вщерть горілки і випив одним духом. Тоді знов налив, знов позирнув на комісара Єнсена й промимрив:

— Тепер уже однаково. А ви часом не хочете?.. Ну, звісно, ні... перепрошую... Ви мене розумієте... нерви.

Він повалився в крісло, Єнсен, і далі стоячи, витяг з кишені нотатника. На обличчі в господаря заблищав піт. Він ненастанно витирався згорненою хусточкою.

— Господи,— простогнав він,-— я так і думав. Увесь час сподівався цього... Знав, що ті собаки вгородять мені ножа в спину, тільки-но скінчаться вибори. Але я боротимуся! — запально сказав він.— Звісно, вони все в мене відберуть. Але я знаю дещо, таке, що вони й не...

Єнсен пильно дивився на нього.

— Багато чого знаю,— вів далі господар.— Цифри, які їм буде дуже важко пояснити. Знаєте, який вони платять податок? А знаєте, яку платню дістають їхні юристи? Знаєте, де, властиво, ті юристи працюють? —• Він нервово поторсав себе за рідкого чуба й понуро сказав: — Перепрошую... Я не хотів... Знаю, що це тільки на шкоду мені буде, але...— Раптом у голосі його забриніла впертість: — А, власне, чого ви допитуєте мене в моєму домі? Ви ж, мабуть, і так усе знаєте. Чого ви стоїте? Чому не сядете?

Єнсен і далі стояв. Він не озивався, і господар вихилив Ще одну склянку, з розмаху поставивши її назад на стіл. Руки в нього тремтіли.

— Ну що ж, починайте,— покірно сказав він.— Виходить, нікуди не дінешся. Доведется все це залишити. [51]

Він підвівся, знов підійшов до шафи й знов понишпорив між пляшками.

Комісар Єнсен розгорнув нотатника, взяв ручку й спитав:

— Коли ви пішли з роботи?

— Восени. Десятого вересня. Я того дня ніколи не забуду. І попередніх тижнів. То були страшні тижні, такі самі, як нинішній день.

— Ви достроково пішли на пенсію?

— Авжеж. Вони змусили мене. З доброго ставлення, звісно. Я навіть отримав лікарський висновок. Вони про все подбали. Вада серця, мовляв. Переконливо, правда? А я був здоровий, як дуб.

— А яка у вас пенсія?

— Місячна платня, я й досі її отримую. Господи, для них це мідяки порівняно з тим, що їм доводиться платити своїм податковим інспекторам. До того ж вони коли завгодно можуть скасувати пенсію. Я ж підписав папір.

— Який папір?

— Пояснювального листа, як вони його називають. Визнання, ви ж його, мабуть, читали? І відмову від цього будинку та від грошей. Вони запевняли мене, що то тільки задля форми, що ним ніколи не скористаються, хіба в крайній потребі. Я, звісно, й не мав ніяких ілюзій. Тілки не сподівався, що крайня потреба настане так швидко. Тривалий час я намагався переконати себе, що вони не чіпатимуть мене, не зважаться на скандал, на публічний суд. Вони мають мене на гачку,— він обвів рукою навколо шиї,— і це компенсує їхні затрати, хоч би які вони здавалися великі.

— А які саме?

— Десь близько мільйона Скажіть, невже я конче повинен усе це згадувати? ...і саме тут... у мене вдома?

— Усе готівкою?

— Ні, приблизно половину. Та й їх розкладено на багато років. А решту...

— Чим?

— Решту матеріалами, здебільшого будівельними, транспортом, робітниками, папером, конвертами. Той диявол усе порахував, я певен, що порахував, навіть скіпки, тасьму до папок і клей.

— Хто?

— Той дідько, що спік це діло. їхній улюблений пес, директор видавництва. Самих їх я не бачив. "Не хочуть поганити рук",— пояснив той негідник. І ніхто нічого не взнав. "Це завдало б концернові величезної шкоди",— сказав він. Це було якраз перед виборами. Я здогадувався, що вони почекають, поки минуть вибори. [52]

Господар ненастанно втирав обличчя хусточкою, і вона вже геть посіріла й змокла

— Що... що ви гадаєте зі мною зробити?

— Коли ви йшли з роботи, то не отримали ніякого диплома? Ніби подяки за роботу? Господар стрепенувся.

— Отримав,— глухо промовив він.

— Будьте ласкаві, покажіть мені його.

— Зараз-таки?

— Атож, зараз.

Господар підвівся, непевно тримаючись на ногах, спробував прибрати спокійного виразу і вийшов. За кілька хвилин він повернувся з дипломом, оправленим під скло в позолочену рамку. На ньому стояли підписи шефа й видавця.

— Мав бути ще один аркушик, чистий. Що ви з ним зробили?

Господар розгублено втупив очі в Єнсена

— Не знаю. Мабуть, викинув. Я, здається, відрізав його, як замовляв рамку.

— А точніше не скажете?

— Ні, але, мабуть, таки викинув. Пригадую, що я його відрізав.

— Ножицями?

— А чим же ще? Звичайно, ножицями. Він глянув на диплом і похитав головою.

— Яке ошуканство,— промурмотів він.— Яка облуда, яка відверта підлість.

— Авжеж,— погодився Єнсен.

Він згорнув нотатник, сховав його до кишені й підвівся.

— До побачення.

Господар вражено витріщив очі.

— А коли… коли ви знов прийдете?

— Не знаю,— відповів Єнсен.

Молодик у передпокої сидів так само, як і перше, але тепер уже вивчав гороскопи в одному журналі і навіть виявляв ознаки зацікавлення.

Коли Єнсен їхав назад, було вже поночі. Серед занедбаних околиць стриміли будинки, немов ряди чорних примар у дрімучому лісі.

Він не заїхав на дільницю, а подався просто додому. Дорогою він спинився біля кав'ярні-автомата І хоч знав, чим Це закінчиться, з'їв три бутерброди й випив дві чашки чорної кази.

Скінчився четвертий день. [53]

16

Коли задзвонив телефон, Єнсен ще навіть не одягнувся. Було п'ять хвилин до сьомої, і він голився у ванній перед дзеркалом. Уночі його мучила колька, тепер біль трохи вшух, але в боці й досі шпигало і муляло.

Єнсен знав, що дзвінок службовий, бо ніколи сам не дзвонив у приватних справах і не дозволяв дзвонити іншим.

— Єнсен,— сказав начальник поліції,— де ви в біса ділися?

— Нам ще лишилося три дні.

— Та я не про те.

— Я тільки-но почав допитувати підозрілих.

— Я не про ваші темпи, Єнсене.

На таке важко було щось відповісти. Начальник хрипко кашлянув.

— На наше з вами щастя, справа вже з'ясувалася.

— З'ясувалася?

— Так, їм самим пощастило знайти винуватця.

— Хто ж він?

— Один із працівників концерну. Як ми й гадали від самого початку, то був просто кепський жарт. Його втнув один з їхніх працівників, журналіст. Певне, молодик з богемними звичками, з різними шаленими ідеями, але непоганий хлопець. Вони, здається, підозрювали його від першої ж хвилини, хоч і не поквапилися сказати нам про це.

— Розумію.

— Мабуть, тому, що не хотіли висловлювати необгрунтованої підозри.

— Розумію.

— Та хоч там як, а справа з'ясована. Вони вирішили не позивати його, змирилися зі збитками, повелися дуже великодушно. Вам треба тільки одне: записати його зізнання. А тоді можете поставити крапку.

— Розумію.

— Я маю його адресу й прізвище, запишете?

Єнсен записав усе те на звороті маленької білої картки.

— Для всіх буде краще, коли ви якнайшвидше спекаєтеся цієї халепи. Матимем спокій.

— Так.

— Оформте справу, як звичайно, і закрийте її. Не забудьте, що вони хотіли б ознайомитися з матеріалами слідства.

— Розумію.

— Єнсене!

— Слухаю. [54]

— Вам нема чого журитися. Нема нічого дивного, що так вийшло. Адже керівники концерну мали більше можливостей розплутати справу. Вони ж бо знають своїх людей, стосунки між ними, і це давало їм велику перевагу.

Єнсен нічого не сказав. Начальник дихав важко й уривано.

— І ще одне.

— Слухаю.

— Я від самого початку наголошував, що ваше завдання — з'ясувати справу з анонімним листом, правда ж?

— Так, наголошували.

— Це означає, що вам не треба звертати уваги на інші побічні обставини, що можуть виплисти під час слідства. Отже, як тільки ви допитаєте того молодика, вважайте справу закритою. І забудьте про все, що до неї стосується. Зрозуміли?

— Так.

— Я вважаю, що це для всіх найкращий кінець... і для нас із вами також...

— Розумію.

— Ну, то й добре. До побачення.

Єнсен вернувся до ванної і доголився. Потім неквапом одягнувся, випив кухлик окропу з медом і прочитав вранішню газету.

Хоч машин на автостраді було менше, ніж звичайно, комісар Єнсен їхав на середній швидкості, і як він поставив свою машину на майданчику біля дільниці, було вже пів на десяту.

Він довго сидів коло столу, не заглядаючи ні в рапорти, ні в список адрес. Тоді зателефонував начальникові патруля, дав йому білу картку і сказав:

— Зберіть відомості про цього чоловіка. Всі, які лише зможете. І якнайшвидше.

Єнсен стояв коло вікна й дивився на санітарів. Не встигли вони ще впоратися з дезинфекцією камер, як двоє поліцаїв у зеленій формі привели першу партію п'яних. За якийсь час зателефонував поліцай, відряджений на пошту.

— Де ви тепер?

— У центральному газетному архіві.

— Вже дійшли якихось висновків?

— Ще ні. Шукати далі?

— Так,— сказав Єнсен.

Начальник патруля повернувся за добру годину.

— Ну що?

— Двадцять шість років. Син відомого підприємця. Родина заможна. Час від часу влаштовується на роботу [55] журналістом у якийсь тижневик. Дістав добру освіту. Неодружений. Начебто йому протегують самі шефи, мабуть, через родинні зв'язки. На вдачу...— начальник патруля наморщив лоба, вдивляючись у нотатки, ніби не міг прочитати свого власного письма, потім повів далі: — Неврівнова-жений, запальний, симпатичний і дотепний. Схильний до зухвалих жартів. Нервовий, ненадійний, швидко втомлюється. Сім разів його затримували за пияцтво, двічі силоміць лікували. Одне слово, невдаха,— докінчив він.

— Цього досить,— сказав Єисен.

О пів на першу він велів принести з буфету другий сніданок: двоє не круто зварених яєць, склянку чаю і три пшеничні сухарі.

Попоївши, він підвівся, одягнув плащ і капелюх, зійшов наниз, сів у машину й поїхав у південному напрямку.

Вказане помешкання він знайшов на третьому поверсі звичайного найманого будинку, але ніхто не вийшов на його дзвінок. Він прислухався й ніби почув за дверима негучну музику. Почекавши кілька хвилин, він узявся за дужку. Виявилося, що двері не замкнені, і він зайшов досередини.

То було стандартне помешкання, що складалося з передпокою, кухні та двох кімнат. Стіни в першій кімнаті були голі, вікно без фіранок. Посеред підлоги стояв стілець, а коло нього — порожня пляшка з-під коньяку. На стільці сидів голий молодик і бренькав на гітарі.

Він трохи схилив голову набік і глянув на відвідувача, але не перестав бренькати й не озвався.

Єнсен пройшов до другої кімнати. Там теж не було меблів, килимів чи фіранок, зате на підлозі валялося кілька порожніх пляшок і купа одягу. В кутку на матраці, уткнувшись головою в подушку, спала жінка, вкрита простирадлом і ковдрою. Одну руку вона відкинула на підлогу, і саме на такій відстані, щоб можна було дістати, лежали цигарки, брунатна торбинка і стояла попільничка.

Повітря було важке, затхле, просякнуте спиртом, тютюновим димом і духом людського тіла. Єнсен відчинив вікно.

Жінка підвела голову з подушки і, нічого не розуміючи, витріщила на нього очі.

— Хто ви такий? — спитала вона.— Якого дідька вам тут треба?

— Це, рибонько, детектив, якого ми цілий день чекали! — гукнув гітарист із першої кімнати.— Відомий детектив, що прийшов спіймати нас.

— Ідіть до біса,— сказала жінка й знов опустила голову на подушку.

Єнсен підступив до матраца. [56]

— Покажіть своє посвідчення,— сказав він.

— Ідіть до біса,— сонно мовила жінка в подушку. Єнсен нахилився, відкрив торбинку і, пошукавши в ній,

знайшов посвідчення. Він перебіг його очима: дев'ятнадцять років. У верхньому правому кутку стояли дві червоні позначки, добре помітні, хоч їх намагалися витерти. Вони означали дві затримки за пиятику. За третім разом примусово відсилають до лікарні.

Єнсен рушив до виходу. У дверях він спинився й сказав гітаристові:

— Я вернуся за п'ять хвилин. Будьте ласкаві вбратися до того часу.

Він зійшов униз, до своєї машини, й викликав по радіотелефону поліційний автобус. За три хвилини той прибув, і Єнсен з двома поліцаями вернулися до помешкання. Гітарист, що вже встиг одягнути сорочку й штани, сидів на підвіконні й курив. Жінка й далі спала.

Один поліцай узяв тестер, підвів жінці голову і всунув трубку їй між губи.

— Дихніть.

Кришталик у гумовій кульці геть позеленів.

— Одягайтеся,— наказав поліцай.

Жінка відразу прокинулась. Вона схопилася з постелі і тремтячими руками натягла простирадло на груди.

— Ні,— мовила вона.— Ні, ви не маєте права. Я нічим не завинила Я тут мешкаю. Ви не маєте права, не треба, на бога, не треба

— Одягайтеся,— знову сказав поліцай із тестером і носаком черевика підсунув до неї вбрання.

— Ні, я не хочу! — крикнула вона й відштовхнула вбрання в другий куток.

— Загорніть її в ковдру,— сказав Єнсен,— і швидше. Жінка мовчки витріщила очі, розпачливо й перелякано.

На її правій щочі видніла червона смуга від подушки, темні, коротко підстрижені коси збилися куделею.

Єисен вийшов до першої кімнати. Молодик і далі сидів на підвіконні. Жінка плакала, пронизливо, істерично, і, мабуть, опиралася, але все те довго не тривало. Не минуло й двох хвилин, як поліцаї вже впоралися з нею й вивели з помешкання. Єнсен зазначив час по годинникові.

— Невже аж так необхідно було її брати? — спитав молодик.

Голос у нього був приємний, але невпевнений, і руки тремтіли.

— Отже, це ви послали листа? — запитав Єнсен.

— Так, і признаюся. Уже признався, хай йому біс. [57]

— Коли ви його послали?

— У неділю.

— В яку пору?

— Увечері. Не пам'ятаю, коли саме.

— До дев'ятої чи після?

— Здається, після. Я ж вам сказав, що не пам'ятаю.

— Де ви його складали?

— Дома

— Тут?

— Ні, в батьків.

— На якому папері?

— На звичайному, білому.

Він уже опанував себе й холодно дивився на Єнсена

— На папері для друкарської машинки?

— Ні, кращої марки. На уривку від якогось диплома.

— Де ви його дістали?

— У видавництві, їх там повно валяється. Коли хто сам іде з роботи або йому дають штурхана під зад, то нагороджують таким дипломом. Змалювати, який він?

— Не треба Де ви його знайшли?

— Я ж сказав, у видавництві.

— А докладніше?

— Ну, валявся там. Мабуть, його брали на якусь пробу, абощо.

— Ви його знайшли на столі?

— Може, й на столі.— Він трохи подумав: — Чи на якійсь полиці.

— Коли це було?

— О, вже кілька місяців тому. Хоч вірте, хоч ні, але я не пам'ятаю. їй-богу, забув, у кожному разі не цього року.

— І ви його взяли з собою?

— Так.

— Для сміху?

— Радше, щоб потім використати на якусь капость.

— На що?

— Ну, на жарт. Є такий вислів.

— А на який саме жарт?

— На який завгодно. Підписатися вигаданим прізвищем, приліпити на чистій сторінці голу дівку й послати якомусь ідіотові.

— А коли вам спало на думку скласти листа?

— У неділю. Не було чим розважитись, хоч ти вбий. От я й надумав їх трохи наполохати. Задля жарту. Я не знав, що вони приймуть це за щиру правду.

Голос його ставав дедалі твердіший і впевненіший. Та враз він жалібно додав: [58]

— Де ж я знав, що зчиниться такий шарварок! І гадки не мав.

— Яким клеєм ви користувалися?

— Власним. Звичайним клеєм. Комісар Єнсен кивнув головою.

— Покажіть своє посвідчення.

Молодик відразу подав його. На ньому було шість червоних позначок, усі перекреслені синім.

— Дарма відсилати мене лікуватися. Я вже тричі там був.

Єнсен віддав йому посвідчення.

— А от вона ні,— молодик кивнув на другу кімнату.— Властиво, ви самі й винні. Ми чекали на вас від минулої ночі, а що ж бо ще можна робити з нудьги? Я не вмію сидіти без діла Бідна дівчина

— То ваша наречена?

— Можна сказати й так.

— Вона тут мешкає?

— Здебільшого тут. Дівка на всі сто, тільки клопоту з нею багато. Трохи, бачте, старомодна Зате вже темперамент — просто вогонь, якщо ви розумієте, про що я кажу.

Єнсен кивнув головою.

— А скажіть, якби дядько... якби вони не були такі великодушні й не відкликали позов, яка б на мене чекала кара?

— Це вирішує суд,— сказав Єнсен і згорнув нотатника Молодик узяв цигарку й закурив. Тоді зліз із підвіконня і безсило прихилився до стіни.

— Інколи встряєш у чортзна-що,— сказав він.— Добре, що мені щастить у житті.

Єнсен сховав нотатника в кишеню й позирнув на двері.

— А перше ніж наклеїти літери, ви їх повидирали з газет чи звідки?

— Звісно, з газет.

— Повидирали?

— Так.

— Не повирізували ножицями?

Молодик швидко потер перенісся, провів рукою по бровах і наморщив лоба Тоді подивився на Єнсена

— Я добре не пригадую,— врешті сказав він.

— А ви спробуйте. Пауза

— Ні, не пригадую.

— Де ви вкинули листа?

— Тут, у місті.

— А докладніше? [59]

— До якоїсь скриньки.

— Де саме та скринька міститься?

— Не уявляю собі.

— Не уявляєте, де вкинули листа?

— Я ж сказав, що десь у місті. А до якої саме скриньки,

не пригадую.

— Не пригадуєте?

— Ні. Смішно було б запам'ятовувати такі дурниці. В місті повно поштових скриньок. Правда ж?

Єнсен нічого не відповів.

— Правда ж? — роздратовано перепитав молодик.

— Правда

— Отож-бо.

— Але хоч пригадуєте, в якій частині міста ви його вкинули?

Молодик спробував піймати комісарів погляд, але той байдуже дивився у вікно. Коли йому не пощастило, він схилив набік голову й сказав:

— Ні, не пригадую. Хіба не однаково?

— Де живуть ваші батьки?

— У східній частині міста.

— Може, ви вкинули листа поблизу їхнього будинку?

— Я ж кажу, що не знаю. Яке це, в біса, має значення?

— А може, в південній частині?

— Так, хай йому грець. Тобто ні. Не знаю.

— Де ви вкинули листа?

— Не знаю, кажу, якого ви ірода присікались! — істерично крикнув молодик. Тоді затнувся й голосно відітхнув. Трохи помовчавши, він додав: — Я гасав того вечора по цілому місті.

— Сам?

— Так.

— І ви не знаєте, де вкинули листа?

— Ні! Скільки вам товкти, га?

Молодик почав ходити по кімнаті, швидко, дрібно ступаючи.

— Отже, не пригадуєте?

— Ні.

— Не знаєте, де вкинули листа?

— Ні! — закричав той, уже не володіючи собою.

— Одягайтесь і ходімо,— наказав комісар Єнсен.

— Куди ходімо?

— У поліцію, до шістнадцятої дільниці.

— А хіба вам мало, як я завтра все це запишу на папері? Я мав... інші плани на сьогоднішній вечір.

— Мало. [60]

— А як я відмовлюсь іти з вами?

— Не маєте права Ви арештовані.

— Арештований? Та як ви смієте, махоре клишоногий? Вони ж відкликали свій позов! Арештований! За що?

— За неправдиве свідчення.

Дорогою вони не перемовилися жодним словом. Арештований сидів ззаду, і Єнсен міг стежити за ним у дзеркало, майже не повертаючи

голови. Молодик нервувався. Він ненастанно моргав очима під окулярами й кусав нігті, коли вважав, що на нього ніхто не дивиться.

Єнсен заїхав на подвір'я й поставив машину коло дверей підвалу. Потім провів арештованого повз реєстраційний стіл, поминув камери, де за блискучими ґратками видно було п'яниць, що або плакали, або тупо сиділи, обвиснувши всім тілом. Єнсен відчинив останні двері й опинився з арештованим у ясно освітленій камері. Стеля, стіни й підлога були білі, а посередині стояв ослінчик з білого бакеліту.

Арештований уперто, але й водночас розгублено озирнувся і сів на ослінчик. Єнсен вийшов і замкнув за собою двері.

У своєму кабінеті він зняв трубку, набрав три цифри і сказав:

— Пошліть в ізолятор слідчого. Ідеться про неправдиве свідчення. Арештований повинен признатися. Справа негайна

Потім він дістав з нагрудної кишені білу картку, поклав її перед собою на столі і в лівому верхньому кутку намалював маленьку п'ятикутну зірку. Він старанно, повільно заповнив такими зірками цілий рядок. Тоді почав другий, уже шестикутних зірок, таких самих дрібненьких. Заповнивши всю картку, він підбив підсумок. Разом він намаіював тисячу двісті сорок дві зірки, з них шістсот тридцять три п'ятикутних і шістсот дев'ять шестикутних.

Його пекла згага, і почалися корчі в шлунку, тож він випив склянку води з содою. З подвір'я долинав крик і ще якийсь гамір — напевне, щось трапилось, але Єнсен не звертав на те уваги й не підійшов до вікна

Через чотири години й двадцять хвилин задзвонив телефон.

— Усе ясно,— сказав слідчий.— Листа посилав не він, але я з ним довго наморочився.

— А як протокол?

— Готовий і підписаний.

— Мотиви?

— Мабуть, гроші. Хоч це він і досі відмовляється визнати. [61]

— Відпустіть його.

— Передати справу до суду?

— Ні.

— Може, витрясти з нього, хто йому давав гроші/

— Ні.

— Тепер уже було б не важко.

— Ні, —сказав комісар Єнсен.— Немає потреби.

Він відклав трубку, порвав картку з зірочками й викинув клапті в кошик. Тоді взяв список із дев'ятьма пронумерованими прізвищами, розгорнув нову сторінку в нотатнику й написав: "Номер 2. 42 роки, репортер, розлучений, пішов за власним бажанням".

Потім Єнсен поїхав додому, роздягнувся й ліг, нічого не з'ївши й не випивши. Згага вже його не пекла, він дуже стомився, та все одно довго не міг заснути.

Минув уже п'ятий день, і минув марно-марнісшько.

17

— То був не він,— сказав комісар Єнсен.

— Не розумію. Як не він? Адже він сам признався?

— Він усе вигадав.

— І сам розповів про це?

— Так, потім.

— Отже, ви стверджуєте, що той чоловік узяв на себе злочин, якого не зробив? Ви певні цього?

— Так.

— Ви з'ясували, навіщо він так повівся?

— Ні.

— Вам не здається, що це слід з'ясувати?

— Немає потреби.

— Може, воно й краще,— сказав начальник поліції ніби сам до себе. — Єнсене!

— Слухаю.

— Ваше становище тепер кепське. Наскільки мені відомо, завдання знайти злочинця не скасоване. А лишилося тільки дві доби. Ви впораєтеся за цей час?

— Не знаю.

— Якщо вам не пощастить розплутати цю справу до понеділка, я не ручуся за наслідки. Я сам їх не можу уявити. Варто мені вам про це нагадувати?

— Ні.

— Ваша невдача може зашкодити й мені.

— Розумію.

— Коли вже справа обернулася в такий несподіваний [62] бік, то надалі, звичайно, треба ще суворіше дотримуватися таємниці, ніж досі.

— Розумію.

— Я покладаюся на вас. Ну, хай вам щастить. Начальник поліції зателефонував майже в той самий час,

що й минулого ранку, але цього разу комісар Єнсен уже був одягнений. Уночі він спав не більше як дві години, проте почував себе бадьоро й навіть відпочив. Тільки вода з медом не заспокоїла його тупого голоду, під грудьми млоїло дедалі дужче.

— Треба перейти на варену їжу. Завтра або щонайпізніше післязавтра.

Ці слова Єнсен сказав сам до себе, вже спускаючися сходами. Хоч узагалі він не мав такої звички — розмовляти з самим собою.

Невеличкий дощ розтопив сніг, а стовпчик ртуті піднявся на кілька градусів вище від нуля. Хмари розійшлися, і сонце світило холодним білим світлом.

На шістнадцятій дільниці ще не впоралися зі своїми вранішніми справами. Біля дверей до підвалу стояв сірий блискучий автобус, що розвозив п'яниць, затриманих утретє, до лікарні й на примусову роботу, а в самому підвалі поліцаї виганяли з камер сонних арештантів. Поліцаї були бліді, аж сірі, стомлені після важкої ночі. Перед дверима довгою мовчазною чергою стояли ті, кого відпускали додому,— вони мали пройти перевірку й отримати на дорогу укол.

Єнсен спинився коло лікаревого столика.

— Як минула ніч? — запитав він.

— Нормально. Тобто трохи гірше, ніж учорашня. Єнсен кивнув.

— Знову смертельний випадок. Одна жінка.

— Ага.

— Вона крикнула з камери, що коли й пила, то тільки для того, щоб піти з життя, а поліція їй перешкодила. Я прийшов запізно.

— Що ж вона зробила?

— Торохнулась головою об стіну й розбила собі череп. Таке нелегко зробити, але ж бачите — зробила.

Лікар підвів очі на Єнсена. Повіки в нього почервоніли й підпухли. Єнсен відчув горілчаний дух. Навряд чи він лишився від арештанта, якому лікар щойно дав укол.

— На це треба сили й міцної волі,— повів далі лікар.— Та й покриття зі стіни треба було здерти.

Майже всі звільнені стояли, заклавши руки в кишені і байдуже похнюпивши голови. На їхніх обличчях не було вже ні страху, ні відчаю, сама тільки порожнеча. [63]

Єнсен вернувся до свого кабінету, дістав із шухляди картку й зробив дві нотатки: "Поліпшити покриття на стінах. Замінити лікаря".

У кімнаті він уже не мав ніяких справ і відразу пішов.

Було двадцять хвилин на дев'яту.

18

До околиці від центру треба було їхати кілька миль у південному напрямку, і належала вона до тієї категорії, що їх експерти міністерства комунального господарства називають звичайно "районами самознесення".

її забудовано в пору житлової кризи: навколо автобусної зупинки й так званого ділового центру симетрично розставлено тридцять висотних будинків. Тепер автобусний маршрут скасували, і майже всі крамниці позачинялися. Просторий брукований майдан обернувся на кладовище машин, а будинки були заселені хіба що на двадцять відсотків.

Єнсен насилу знайшов потрібну адресу, спинив машину й вийшов із неї. Будинок мав п'ятнадцять поверхів, тиньк місцями обсипався, місцями почорнів від вологи. Бруківка перед входом була всіяна скалками з розбитих шибок, а дерева й кущі підступали вже до самого бетонованого підмурка. Видно було, що незабаром їхнє коріння порозлупує бруківку.

Ліфт не працював, і Єнсенові довелося пішки підійматись на дев'ятий поверх. Сходи були холодні, неприбрані й погано освітлені. Подекуди двері стояли відчинені так, як їх лишили колишні мешканці, і крізь них видно було засмічені, зі шпарами на стелі й на стінах кімнати, де гуляв протяг. Із тих помешкань, яких господарі ще не кинули, тхнуло кухонним чадом і долинали гучні голоси з телевізорів — саме передавали ранкову програму. Мабуть, стіни й перекриття не мали ніякої звукоізоляції.

Після шостого поверху Єнсен уже засапався, а коли дійшов до дев'ятого, груди йому здавило й закололо в правому боці. Минуло кілька хвилин, поки він віддихався. Потім дістав свій службовий знак і постукав у двері.

Господар відчинив зразу й здивувався:

— Поліція? Я вже кілька років цілком тверезий.

— Я Єнсен, комісар шістнадцятої дільниці. Веду слідство в справі, що стосується вашої колишньої посади й місця роботи. [64]

— І що?

— Маю до вас кілька запитань.

Чоловік здвигнув плечима. Він був худорлявий, охайно вбраний, з погаслим поглядом.

— Заходьте,— сказав чоловік.

Помешкання було стандартне, і меблі також. На стіні висіла полиця з десятком книг, а на столі лежали хліб, масло, сир та газета і стояла чашка з кавою.

— Прошу, сідайте.

Єнсен озирнувся довкола. Помешкання дуже нагадувало його власне. Він сів і вийняв ручку й нотатника.

— Коли ви пішли з роботи?

— Торік у грудні, якраз перед різдвом.

— За власним бажанням?

— Так.

— Ви довго працювали в концерні?

— Так.

— Чого ви пішли?

Чоловік надпив кави, тоді глянув на стелю.

— То довга історія. Навряд чи вона вас зацікавить.

— Чого ви пішли?

— Ну гаразд. Я не маю секретів, але важкувато буде пояснити що й до чого.

— Спробуйте.

— Насамперед те, що я пішов за власним бажанням,— не зовсім правда.

— Поясніть.

— Навіть якби я пояснював кілька днів, то ви, мабуть, однаково не зрозуміли б. Тож я можу тільки поверхово викласти перебіг подій.

Він помовчав.

— Але спершу я хотів би довідатись, навіщо це вам. Мене в чомусь підозрюють?

— Так.

— Ви, звичайно, не скажете, в чому?

— Ні.

Господар підвівся й підійшов до вікна.

— Я перебрався сюди, як цю околицю тільки почали заселяти. Не так і давно. А невдовзі після того я перейшов працювати в концерн, можна сказати, мене туди привів нещасливий випадок.

— Нещасливий випадок?

— Доти я працював у іншому журналі, ви його, мабуть, не пам'ятаєте. Його видавали соціалістична партія і об'єднання профспілок, і то був останній великий журнал у країні, Що не залежав від концерну. Він мав свої амбіції, зокрема З•2" [65] культурні, хоч уже тоді становище на цьому фронті почало гіршати.

— Культурні амбіції?

— Авжеж, журнал захищав справжнє мистецтво й поезію, друкував літературні твори тощо. Я не фахівець у тих речах, сам я репортер і мав справу з політичними та соціальними проблемами.

— Ви були соціалістом?

— Я був радикалом. Чи, краще сказати, належав до крайнього лівого крила соціалістів, але сам про те не здогадувався.

— Ну?

— Справи наші йшли не найкраще. Журнал майже не давав прибутку, але й збитків не мав. У нього було чимале коло читачів, що вірили йому. І взагалі він був єдиною противагою журналам концерну, боровся з ними, чинив опір концернові й видавництву не тільки на своїх сторінках, а вже самим своїм існуванням.

— Як?

— Полемічними статтями, передовими й критичними виступами. Чесно й відверто. Господарі Дому, звичайно, ненавиділи його й відплачували йому по-своєму.

— Як?

— Випускали ще більше безликих масових серій і розважальних тижневиків, а крім того, спритно використовували нахили сучасної людини.

— Які нахили?

— Краще дивитися на малюнки, аніж читати, а як уже читати, то цілком порожню писанину, а не статті, що змушують думати,

хвилюватися, ставати на чийсь бік. На жаль, уже й тоді так стояли справи.

Господар і далі стояв коло вікна, спиною до відвідувача.

— Це явище зветься розумовими лінощами. Кажуть, що це неодмінний наслідок телевізійної доби,— хвороба, якою треба перехворіти.

Над будинком загув літак. За кілька миль на південь від будинку був аеродром. Звідти щодня вилітали великі групи людей провести за кордоном свою щорічну відпустку у спеціально виділених на це й відповідно устаткованих місцях. Ті подорожі були приступні з усіх поглядів. Єнсен і сам раз був зважився на таку мандрівку, але вдруге він нізащо не поїхав би.

— Це було в ті часи, коли багато хто й далі вважав, що послаблення статевої активності пов'язане з радіоактивними опадами. Пам'ятаєте?

— Так. [66]

— Ну, а з нашими читачами концерн не міг дати собі ради. Хай то було й не дуже ішироке коло, але згуртоване. Воно складалося з людей, яким журнал був потрібен. Для них він був останньою продухвиною. Мабуть, видавництво найдужче ненавиділо нас саме через це. Але нам здавалося, що вони не здолають нас.— Він обернувся й глянув на Єнсе-на.— Далі буде ще складніше. Я ж казав, що так просто цього не можна пояснити.

— Розповідайте. Що було далі?

Господар ледь усміхнувся, вернувся до канапи й сів.

— Що було далі? Таке, що ніхто не сподівався. Вони просто купили нас гамузом. Геть з усім: з персоналом, ідеологією та іншим мотлохом. За гроші. Чи, як поглянути на це інакше, партія і об'єднання профспілок продали нас ворогові.

— Навіщо?

— чНу, це ще важче пояснити. Ми опинилися на роздоріжжі. Гармонійне суспільство набувало вже видимих обрисів. То давня історія. Знаєте, що я думаю?

— Ні.

— Саме тоді соціалізм у інших країнах, подолавши тривалу кризу, зумів згуртувати людей у громаду, як я її уявляю, вернув їм гідність, зробив їх вільнішими, впевненішими й духовно дужчими, показав їм, чим для людини має стати праця, збудив у них потяг до активної діяльності, виховав почуття відповідальності... Ми, зі свого боку, і далі переважали їх за рівнем матеріального виробництва Наближалась хвилина, коли слід би було використати на практиці наш спільний досвід. А сталося зовсім інакше. Розвиток пішов не в тому напрямку. Вам не важко слідкувати за ходом моїх думок?

— Анітрохи.

— Тут усі були такі засліплені своєю перевагою, так непохитно вірили в успіх так званої практичної політики — по-простому кажучи, вважали, буцімто нам пощастило примирити, майже поєднати марксизм із плутократією,— що соціалісти визнали себе зайвими. А втім, реакційні теоретики давно вже це передбачали. Тоді почала також мінятися програма партії. З неї просто викреслили розділ, де мовилося про те, яку загрозу ховає в собі гармонійне суспільство. Так крок за кроком партія відмовилася майже від усіх своїх основних засад. І водночас слідом за

цим одур-маненням прийшла духовна реакція. Ви розумієте, до чого я веду?

— Не цілком.

— Тоді й зроблено спробу зблизити крайні погляди на з [67] окремі питання. Може, то була не така вже й безглузда думка, але методи, якими вони хотіли її здійснити, зводилися тільки до замовчування суперечностей і труднощів. Кожну проблему вони обсотували брехнею. Від них ховалися за ненастанним підвищенням матеріального рівня, їх розчиняли в порожній балаканині радіо, газет і телебачення. їх прикривали тим, що нині називають "невинними розвагами", сподіваючись, що коли хворобу замовчувати, то з часом вона щезне сама Та вийшло зовсім інакше, особистість відчула, що фізично її вдовольняють, але морально над нею поставили опіку, політика й суспільство зробилися якимись туманними, незрозумілими уявленнями, все було цілком приступне й водночас анітрохи не цікаве. Як реакція на це, настала розгубленість, що помалу обернулася на байдужість. А на самому дні причаївся безпричинний страх. Авжеж, страх. А перед чим — я й сам не знаю. А ви знаєте?

Єнсенів погляд не промовляв нічого.

— Може, як і завжди, страх перед життям. І най.абсурд-ніше було те, що зовні життя ненастанно поліпшувалося. На цілий протокол якихось три мізерні ляпки: пияцтво, збільшення числа самогубств і зменшення дітонародження. Але вважають, що про це непристойно заводити мову, так було й так буде.

Господар замовк. Єнсен теж не озивався.

— Одна з думок, що наскрізь просякла гармонійне суспільство, хоч її ніхто чітко не висловив і не сформулював, полягає в тому, що все повинне давати користь. І найдиво-вижніше те, що саме ця доктрина й

спонукала партію та об'єднання профспілок запродати нас тим, кого ми тоді вважали своїми найлютішими ворогами. Отже, причина цілком проста: нас продали задля грошей, а не щоб спекатись нашої відвертості й радикалізму. Подвійну користь із тієї угоди вони збагнули вже аж пізніше.

— І це вас озлобило?

Господар начебто не зрозумів запитання:

— Але навіть не це найдужче вразило й принизило нас. Найгірше, що все робили без нашого відома, на вищому рівні, через наші голови. Ми собі гадали, ніби відіграємо якусь роль, ніби все, що ми казали й що ми собою являли, а разом і ті люди, голосом яких ми були, хоч щось та важили, принаймні стільки, щоб нас повідомили, що з нами збираються зробити. А вийшло, що ні. Справу владнали шеф концерну і голова об'єднаних профспілок, два бізнесмени за круглим столом. Тоді про угоду доповіли прем'єр-міністрові й партії, щоб вони залагодили деякі практичні [68] деталі. Тих, хто був відомий, і тих, хто посідав чільні посади, порозтикували по різних синекурах у правлінні концерну, а решту віддали на додачу. Найдрібніших просто повиганяли. Я належав до проміжної категорії. Он як воно тоді вийшло. Таке самісіньке могло статися і в добу середньовіччя. І взагалі за всіх часів — історія вже не раз таке бачила. Це довело нам, працівникам журналу, що ми нічого не важимо й ні на що не здатні. І це було найгірше. Це було вбивство. Вбивство ідеї.

— І це вас озлобило?

— Швидше зломило.

— Але ви ненавиділи своє нове місце праці, концерн і його шефів?

— Анітрохи. Якщо ви так подумали, то не зрозуміли мене. Вони ж бо вчинили зі свого погляду цілком логічно. Чого б бони мали відмовлятися від такої легкої перемоги? Уявіть собі, що генерал Міаха(1) зателефонував би Франко й сказав: "Чи не купили б ви мою авіацію? Надто вона багато жере бензину". Таке порівняння вам щось каже?

— Ні.

— А втім, воно не зовсім вдале. В кожному разі я можу просто відповісти на ваше запитання. Ні, я не відчував ненависті до видавництва ні тоді, ні потім. Там до мене добре ставилися.

— І все ж таки звільнили?

— Не забувайте, що на гуманних умовах. До того ж я сам їх спровокував на це.

— Як?

— Я навмисне надужив їхньою довірою, як у них звичайно кажуть.

— Яким чином?

— Восени мене послали за кордон збирати матеріал до серії статей. Вони мали висвітлювати ціле людське життя, шлях людини до успіхів і багатства Ішлося про одного все-світньовідомого телевізійного артиста, одного з тих, якими напихають глядачів у кожній програмі. Бо я попередні роки тільки те й робив, що писав гладенькі, прикрашені біографії відомих людей. Але це вперше мене задля такої мети послали за кордон.

Він знову ледь усміхнувся й затарабанив пальцями по столі.

— Той славетний артист, якого я мав вихваляти, випадково народився в соціалістичній країні, в одній із тих, що їх

' Командувач республіканськими військами під час громадянської війни в Іспанії; згодом перейшов на бік Франко. [69]

уперто не помічають. Я навіть думаю, що наш уряд і досі її не визнав.

Він поглянув на Єнсена пильно й сумно.

— Знаєте, що я зробив? Я написав серію статей і в них докладно й прихильно проаналізував політику й культурний рівень тієї країни, порівнюючи їх з нашими. Звичайно, моїх статей не опублікували, та, власне, я інакшого й не сподівався.

Він на мить замовк, насупив брови, а тоді повів далі:

— Найкумедніше те, що я й досі не знаю, навіщо так зробив.

— На злість?

— Можливо. Але відтоді — а минуло вже чимало часу — я ні з ким не розмовляв про це. Та й, зрештою, не знаю, навіщо так зробив. Я, здається, про таке ніколи й не думав. Попрацювавши з півмісяця у видавництві, я втратив цікавість до всього на світі й далі вже сидів і писав усе, що вони хотіли, аркуш за аркушем. Спочатку вони ще, мабуть, вважали, що я здатен на більше, ніж було насправді. Потім побачили, що я цілком безпечний і можу стати гвинтиком у їхній велетенській машині. Раніше вони навіть намірялися перевести мене в спеціальний відділ. Ви, певне, про нього й не чули?

— Ні, чув.

— Його ще звуть тридцять першим відділом. У них його вважають одним із найголовніших. А чому, я не знаю. Про нього рідко згадують і тримають його у величезній таємниці. Він працює над якимись проектами. Нашим професійним жаргоном його називають "підкидною групою". І ось мене вже були мало не перевели туди, але потім, видно, похопилися, що я ні на що більше не здатний, тільки продукувати гладенькі й приємні життєписи відомих людей. Та й, зрештою, вони мали слушність.

Він неуважно провів пальцями по чашці з кавою.

— І раптом я встругнув оту штуку. Господи, як же вони здивувалися!

Єнсен кивнув.

— Я, бачите, відчув, що більше вже нічого не зможу написати,— раптом злякався, що останні мої рядки будуть солоденькою, нудною брехнею про якогось пройдисвіта, вихваляннням негідника, який розгулює по світу й зчиняє бешкети в кишлах для педерастів.

— Останні рядки?

— Авжеж. Я виписався. Вже й раніше знав, що мені край, що більше я нічого не втну. Те відчуття пойняло мене якось раптово. Згодом я знайду собі іншу роботу, байдуже [70] яку. То, певне, буде нелегка справа, бо ми, журналісти, властиво, нічого більше не вміємо. Але якесь воно буде, в нашу добу не обов'язково щось уміти.

— Аз чого ви живете?

— Видавництво повелося зі мною дуже ласкаво. Вони сказали, ніби самі бачать, що я виписався, дали мені платню за чотири місяці наперед і зразу відпустили.

— І, крім того, вручили диплом? Господар здивовано глянув на Єнсена.

— Еге ж. Смішно, га? А ви звідки знаєте?

— А де він?

— Та ніде. Я міг би, звичайно, набалакати, що порвав його на дрібні клапті й викинув із тридцятого поверху. Але, як сказати правду, я цілком прозаїчно пошпурив його в сміття, як мав іти.

— Ви його зім'яли?

— Авжеж, а то він не вліз би в кошик. Він, пригадую, був величенький. А чому ви питаєте?

Єнсен поставив йому ще чотири запитання.

— Ви тут мешкаєте постійно?

— Я вже казав, що мешкаю тут відтоді, як цей будинок заселили, і маю намір прожити в ньому, аж поки вимкнуть електрику та воду. По-своєму тепер тут навіть стало краще, ніж було раніше. Нема сусідів, і майже не помічаєш, що в будинку не зроблено звукової ізоляції.

-— Чому той відділ звуть тридцять першим?

— Він міститься на тридцять першому поверсі.

— А хіба є тридцять перший поверх?

— Так, на горищі, над редакціями масових видань, під самим дахом. Туди ліфт не доходить.

— Ви там були?

— Ні, не був ніколи. Більшість працівників про нього навіть не чули.

На прощання господар сказав:

— Шкода, що я так розбалакався. Коли перескакуєшь з одного на друге, все виходить наївно й заплутано. Але ви наполягали... І ще одне: ви й далі підозрюєте мене в чомусь?

Єнсен був уже на сходах і не відповів. Господар усе ще стояв у дверях. На обличчі в нього не помітно було тривоги, тільки байдужість і безмежну втому.

19

Кілька хвилин комісар Єнсен сидів у машині й проглядав свої нотатки. Тоді перегорнув сторінку й написав: "Номер 3. Колишня головна редакторка, 48 років, неодружена, звільнена [71] з посади за власним бажанням і з повною пенсією".

Третій номер була жінка.

Сяяло сонце, біле й нещадне. Була субота, годинник показував без одної хвилини дванадцяту. Лишилося рівно тридцять шість годин. Комісар Єнсен ввімкнув мотор, і машина рушила.

Він не слухав радіо і, хоч проїздив центром, навіть не подумав заглянути на свою дільницю.

Зате спинився біля кав'ярні-автомата й довго вивчав три рекомендовані на сьогодні сніданки. Меню складали в спеціальному відділі міністерства охорони здоров'я. Готували страви централізованим

способом — в одному з великих харчових синдикатів, і в усіх закладах громадського харчування вони були ті самі. Комісар Єнсен так довго стояв перед автоматом, що якась жінка позад нього почала вже нервуватися.

Врешті він натиснув на ґудзика, отримав тацю, заставлену тарілками, й прилаштувався коло якогось столика.

Тут він пильно оглянув те, що приніс: молоко, морквяний сік, кілька мелених котлеток, кілька листів білої капусти і дві розварені картоплини.

Він був дуже голодний, але боявся здатися на свій шлунок. Тому після тривалого вагання він відщипнув шматочок котлети, довго його жував, запив морквяним соком, тоді підвівся і вийшов.

Вулиця, яку він шукав, містилася в східній частині, зовсім близько від центру, в тому районі, де завжди мешкали представники вищих класів, що дивом збереглися. Будинок був новий, і споруджували його не за типовим проектом. Він належав концернові, і, крім квартир; у ньому були кімнати для гостей, конференц-зали та велика студія з терасою і скляним дахом.

Йому відчинила низенька гладка жінка Біляві коси її були вигадливо поначісувані на чоло, а фарба на рожевих щоках лежала так густо, що обличчя скидалося на кольорову ілюстрацію. Вона була вбрана в рожевий з блакитним халат із легкої тонкої матерії, а взута в хатні червоні капці на високому підборі, прикрашені золотою мережкою і чудернацькими різнобарвними китицями.

Єнсенові згадалося, що він бачив такий самісінький убір на кольоровій вклейці в одному із ста сорока чотирьох журналів.

— О, до нас завітав чоловік,— мовила, захихотівши, жінка.

— Я Єнсен, комісар шістнадцятої дільниці. Веду слідство [72] в справі, що стосується вашої колишньої посади й місця роботи,— одноманітно відтарабанив він і показав свій службовий знак.

А сам тим часом устиг повз жінку оглянути помешкання.

Кімната була велика, простора і багато вмебльована На тлі витких рослин і драпування пастельних тоніз стояли низькі меблі з ясного дерева Вся кімната скидатіася на непомірно збільшений будуар дочки американського мільйонера, перенесений сюди просто з промислового ярмарку.

На канапі сиділа ще одна жінка, чорнява, багато молодша На одному столикові стояла пляшка вишнівки, чарка і сиділа кішка якоїсь заморської породи.

Жінка в халаті впурхнула до кімнати й вигукнула:

— Ох, як цікаво! До нас завітав детектив! Єнсен рушив за нею.

— Еге ж, серденько, справжній детектив з якоїсь спеціальної контори, чи дільниці, чи як там у них воно зветься. Чисто тобі як наше оповіданнячко в малюнках.

Вона обернулася до Єнсена й защебетала:

— Сідайте, любий. І будьте в моєму гніздечку як дома Може, вип'єте чарку вишнівки?

Єнсен похитав головою і сів.

— Ох, я забула, що я не сама. Це одна з найулюбленіших моїх співробітниць, із тих, що перебрали стерно, як я вже зійшла на берег.

Чорнява глянула на Єнсена швидко й байдуже, потім чемно, улесливо усміхнулася до жінки в халаті. Господиня опустилася на канапу, схилила набік голову й заморгала, як дівчинка Тоді раптом спитала холодно й діловито:

— Чим можу стати у пригоді? Єнсен вийняв нотатника й ручку.

— Коли ви пішли з роботи?

— Перед новим роком. Але прошу, не кажіть "робота"! Журналістика — це покликання, таке саме священне, як праця лікаря чи священика. Ні на хвилину не можна забувати, що читачі — твої брати, майже духовні пацієнти. Так уживаєшся в ритм свого журналу, думаєш тільки про читачів, віддаєш їм себе гегь усю.

Молодша жінка дивилася на свої черевички й кусала спідню губу. Куточки вуст її тремтіли, ніби вона намагалася стримати крик чи сміх.

— Чого ви пішли?

— Я залишила видавництво, бо вважала, що моя кар'єра досягла вершини. Я здійснила свою мету і двадцять років вала свій журнал від перемоги до перемоги. Авжеж, я не [73] перебільшу, коли скажу, що створила його власними руками. Коли я прийшла туди, вій не мав ніякої ваги, аніякісінької. І за короткий термін я зробила з нього найбільший жіночий журнал у країні, а ще за якийсь час він узагалі став найбільшим журналом серед усіх. І таким лишився й досі.

Вона позирнула на свою чорняву приятельку й ущипливо повела далі:

— І як я цього домоглася? Тільки працею, тільки самопожертвою. Треба жити лише метою, що стоїть у тебе перед очима, треба думати ілюстраціями і шпальтами, чуйно дослухатися до голосу читачів, щоб...—

На хвилю вона замислилась.-¦ Щоб задовольнити їхнє справедливе прагнення позолотити будні чудовими мріями, ідеалами, поезією.

Вона пригубила чарку й крижаним тоном повела далі: •— Щоб досягти цього, потрібне те, що ми звемо чуттям. І в стосунках зі своїми співробітниками теж слід виявляти таке чуття. Але не кожен його мас. Часом доводиться не жаліти себе, щоб якнайбільше дати іншим.

Вона заплющила очі й залебеділа ніжним голосом:

— І все задля однієї мети: журнал і читачі.

— Задля двох,— поправив комісар Єнсен.

Чорнява швидко глянула на нього зляканими очима. Господиня ніяк не зреагувала.

— Ви, мабуть, знаєте, як я зробилася головним редактором?

— Ні.

Голос її знов змінився — став замріяний.

— Це наче казка. Я й досі бачу все те перед собою, як справжню новелу в ілюстраціях. Ось як воно було...

Чергова зміна голосу й виразу обличчя. ¦— Я походжу з простого роду й не соромлюся цього. Тепер голос уже агресивний, кутики вуст опущені, ніс — задертий.

— Он як.

Швидко, підозріливо глянувши на відвідувача, вона діловито мовила:

— Шеф концерну — геній. Не менше як геній. Велика людина, більша за Демократа(1).

* Тобто Демокріта (близько 460-370 рр. до н. є.) — видатного давньогрецького філософа-матеріаліста.

— За Демократа?

Вона защебетала, похитуючи головою:

— Ох, я завжди плутаю імена' Звичайно, я мала на думці когось іншого. Всіх не втримаєш у пам'яті. [74]

Єнсен кивнув.

— Шеф узяв мене з дуже скромного місця і відразу ж передав мені журнал. То була нечувана сміливість. Уявіть собі: молода дівчина — і раптом завідує великою редакцією! Але в мені були саме ті соки, що їх потребував журнал. За три місяці я цілком змінила обличчя редакції, розігнала ледарів, а за півроку журнал став для жінок найулюбленішим з усього, що вони читають. І такий самий лишився й досі.

Вона знов змінила голос і звернулася вже до чорнявої:

— Не забувайте, що вісім шпальт гороскопів, кіноновел в ілюстраціях і розповіді з життя матерів великих людей ввела я. І завдяки тим введенням ви маєте успіх. А ще зображення домашніх тварин у чотири фарби.

Вона легенько повела рукою блиснувши каблучками на пальцях, і скромно мовила:

— Я це не для того, щоб хвалитися чи напрошуватись на компліменти. Достатньою винагородою мені були сотні тисяч листів від вдячних читачок, листів, що зігрівають серце.

Вона трохи помовчала, простягнувши руку вперед і схиливши набік голову, ніби задивилася вдалину.

— Не питайте, як мені пощастило досягти цього,— скромно мовила вона.— Таке просто відчуваєш, але відчуваєш напевне, як, наприклад, знаєш, що кожна жінка мріє хоч раз у житті спіймати на собі чийсь погляд, сповнений палкого бажання...

У чорнявої вихопилося з уст якесь придушене булькання.

Господиня насторожилась і глянула на неї з відвертою ненавистю.

— Звичайно, так було в наші часи,— сказала вона твердо й зневажливо,— коли ми, жінки, ще мали палке серце під білизною.

Обличчя її раптом змарніло, і навколо очей та вуст проступило ціле мереживо зморщок. Вона роздратовано почала кусати ніготь на лівій руці — довгий, гострий, полакований перламутром.

— Вам дали диплом, як ви пішли з журналу?

— Аякже. Неймовірно гарний.— На її обличчі знов розцвіла грайлива дівчача усмішка, очі засяяли.— Хочете поглянути?

— Так.

Господиня легко, граційно звелася і випурхнула з кімнати. Чорнява нажахано дивилася на Єнсена.

Господиня повернулася, притискуючи до грудей диплом. [75]

— Ви тільки уявіть собі: всі значні особи поставили тут своє прізвище, навіть одна принцеса

Вона розгорнула диплом. Чиста ліва сторінка була вся змережена підписами.

— Я вважаю, що це найдорожчий із цілих сотень подарунків, які я дістала з усіх усюд. Показати вам?

— Не треба,— сказав Єнсен. Господиня розгублено всміхнулася.

— То скажіть, чого ви, комісар поліції, приходите й випитуєте мене?

— Я не вповноважений пояснювати це,— відповів Єнсен.

На обличчі господині за секунду відбилася ціла гама найрізноманітніших почуттів. Врешті вона плеснула руками, безпорадно, по-жіночому, й покірно сказала:

— Що ж, нехай і так...

Комісар Єнсен вийшов разом з чорнявою. Тільки-но ліфт рушив, вона хлипнула й сказала:

— Не вірте жодному її слову. Вона підступна, страшна жінка, справжня потвора Про неї ходять найогидніші чутки.

— Так?

— Вона втілення підлоти й цікавості. І вона й досі тримає в руках усі нитки, хоч з видавництва її пощастило випхати. Тепер вона змушує мене

шпигувати для неї. Щосереди й щосуботи я маю приходити до неї і розповідати геть про все. Вона хоче бути в курсі справ.

— Навіщо ж ви погоджуєтесь?

— Господи! Навіщо? Та ж вона може роздавити мене за десять хвилин, як гниду. Ні на мить не завагається. І весь час знущається з мене. Ох, боже...

Комісар Єнсен нічого не відповів. Коли вони спустилися вниз, він скинув капелюха й відчинив перед нею двері. Чорнява боязко глянула на нього й вибігла на вулицю.

Рух помітно зменшився. Була субота Годинник показував п'ять хвилин до четвертої. У правому боці зноз защеміло.

20

Єнсен вимкнув мотор, але й далі сидів у машині, з розгорненим нотатником на кермі. Він якраз записав у ньому: "Номер 4. Художній директор, неодружена, 20 років, пішла за власним бажанням".

Отже, четвертий номер теж була жінка

Будинок стояв на другому боці вулиці. Він був не зовсім новий, але добре доглянутий. Виявилося, що потрібне йому [76] помешкання було на першому поверсі. Єнсен подзвонив. Ніхто не відповів. Він подзвонив іще кілька разів. Потім гучно постукав, ще раз і ще. Нарешті поторсав за дужку. Двері були замкнені. Зсередини не долинало жодного звуку. Єнсен ще трохи постояв. Тим часом у помешканні задзвонив телефон. Тоді Єнсен вернувся до машини, перегорнув п'ять чистих сторінок у нотатнику й написав: "Номер 5. 52 роки, журналіст, неодружений, термін служби скінчився згідно з контрактом".

Цього разу йому пощастило: потрібна вулиця була в тому самому районі, всього за п'ять кварталів.

Будинок також дуже скидався на той, у якому він побував десять хвилин тому,— довга жовта шестиповерхова будівля, що стояла навскіс до вулиці. Такими панельними спорудами забудований був весь район.

Прізвище на табличці було наліплене з літер, вирізаних із якоїсь газети. Декотрі з них стерлися, а декотрі повідпадали, і прочитати прізвище було важко. Дзвінок працював, але, хоч Єнсен чув, як хтось вовтузився в помешканні, минуло кілька хвилин, поки його впустили.

Чоловік, що відчинив двері, видавався старшим за свої роки. До того ж був дуже неохайний: розкошлані довгі патли на голові, густий сивий заріст на обличчі. Одягнений він був у брудну жовту сорочку і в штани, що спустилися нижче клубів, а взутий у стоптані черевики. Єнсен наморщив брови. В наші часи дивно було зустріти погано вдягнену людину.

— Я Єнсен, комісар шістнадцятої дільниці. Веду слідство в справі, що стосується вашої колишньої посади й місця роботи.

Він вирішив не показувати свого знаку.

— Чим ви це можете посвідчити? — відразу спитав чоловік.

Єнсен показав йому емальований жетончик.

— Заходьте,— сказав чоловік. Він тримався дуже впевнено, майже гордовито.

Нелад у помешканні міг хоч кого вразити. На підлозі валявся папір, газети, книжки, гнилі помаранчі, напхані з горою торбинки на сміття, брудна білизна й немитий посуд. Із меблів там стояло кілька простих

стільців, два обшарпані крісла, кривоногий стіл і канапа з неприбраною постіллю. На столі все було зсунене в один бік, мабуть, щоб звільнити місце на друкарську машинку і товстий рукопис. Усе вкривала товстим шаром сіра пилюка. Повітря було важке, просякнуте алкоголем. Господар згорнув газету і змів нею другий кінець столу. Папірці, якесь начиння й сміття попадали на підлогу. [77]

— Сідайте,— сказав він і підсунув одного стільця.

— Ви п'яні,— мовив Єнсен.

— Ні, я тільки напідпитку. Я ніколи не буваю п'яний, а напідпитку майже завжди. Але ж це зовсім інша річ.

Єнсен сів. Неголений господар нахилився до нього.

— Ви маєте пильне око, а то б не помітили,— сказав він.— Більшість цього не помічає.

— Коли ви пішли з роботи?

— Два місяці тому. А навіщо ви питаєте?

Єнсен поклав перед собою нотатника й почав гортати його. Коли він дійшов до сторінки з третім номером, господар за спиною в нього сказав:

— Бачу, що я потрапив у гарне товариство. Єнсен гортав далі.

— Мене дивує, що ви побували в тієї відьми й не здурі-ЛИ)— сказав господар і обійшов навколо столу.— Ви були в неї вдома? Я б нізащо не ризикнув.

— Ви її знаєте?

— Ще б пак! Я ж працював у журналі, як вона прийшла туди. Коли стала головним редактором. І я протримався майже цілий рік.

— Протримались?

— Я, звісно, тоді був молодший і дужчий.

Він сів на канапу, засунув праву руку під купу брудної постільної білизни й витяг пляшку.

— Коли ви однаково помітили, то далі вже байдуже,— мовив він.— До того ж, як ви вже чули, я не п'янію. Тільки стаю завзятіший.

Єнсен не зводив з нього погляду.

Господар кілька разів ковтнув з пляшки, відставив її і сказав:

— А що, власне, вам треба? ¦— Дещо з'ясувати.

— Що саме? Єнсен не відповів.

— Коли вам треба дізнатися щось про ту сатану, то вам пощастило. Мало хто знає її так добре, як я. Я міг би написати її біографію.

Він замовк, але, мабуть, не тому, що чекав на відповідь. Примруживши, він поглянув на відвідувача, тоді на вікно, майже непрозоре, таке брудне. Очі його не скаламутились від горілки, а були такі самі чуйні й пильні.

— Знаєте, як вийшло, що вона стала редактором найбільшого в країні журналу?

Єнсен нічого не сказав.

— Шкода,— промимрив господар задумливо.— Шкода, [78] що про це майже ніхто не знає. Адже її підвищення по службовій драбині — зламний момент в історії журналістики.

Хвилину в кімнаті панувала тиша Єнсен незворушно дивився на господаря й крутив у руках авторучку. В очах його не було навіть тіні зацікавлення.

— А знаєте, ким вона була, поки стала редактором? Господар масно захихотів.

— Прибиральницею. А знаєте, де вона прибирала? Єнсен намалював маленьку п'ятикутну зірочку на чистій

сторінці нотатника.

— У найсвятішому місці. На тому поверсі, де був кабінет шефа концерну. Як вона туди дісталася, я не знаю, але напевно не випадково.

Він нахилився й підняв пляшку.

— Вона могла б усього домогтися. Вона, бачите, була гарненька, таки справді гарненька, вража личина, всім так здавалося до першої розмови з нею.

Він ковтнув горілки.

— Тоді в кабінетах прибирали після роботи. Прибиральниці приходили о шостій. Усі, крім неї. Вона з'являлася на годину раніше, коли шеф здебільшого сидів у своєму кабінеті. Він звичайно відпускав

секретарок о п'ятій, щоб йому ніхто не заважав, а тоді годину ще робив щось. Бозна-що. Але можна собі уявити,— додав він і подивився у вікно.

У кімнаті потемнішало. Єнсен глянув на годинника. Було чверть на сьому.

— Рівно чверть на шосту вона відчиняла двері до його кабінету, заглядала туди, казала: "Ох, перепрошую!" — і зачиняла знов. Коли він ішов додому, чи в туалет, чи ще кудись, то завжди встигав помітити, як вона зникає за рогом коридора.

Єнсен розтулив рота й хотів щось сказати, але стримався.

— Вона була особливо знадлива ззаду. Я добре пам'ятаю, який вона мала вигляд. Носила блакитну сукню, білі черевички на дерев'яній підошві й білу хустину на голові і завжди ходила без панчіх. Мабуть, щось почула, бо я пам'ятаю, як тоді гомоніли, ніби шеф не може байдуже дивитися на підколінні ямки в жінок.

Господар підвівся, почовгав до стіни й клацнув вимикачем.

— Відколи шеф почав скрізь натикатися на неї, справа пішла швидше. Він на таке дуже ласий. Кажуть, буцімто він завжди починає з того, що відрекомендовується,— от йолоп, га? А що було далі, ви знаєте? [79]

Лампочка під стелею була товсто вкрита пилюкою і світила тьмяно й непевно.

— Вона ніколи йому до пуття не відповідала. Тільки промимрить щось і витріщить на нього очі козулі. І так щоразу.

Єнсен домалював ще одну зірочку, шестикутну.

— А шефові вона не сходила з думки. Він уже до всього вдавався. Пробував дізнатися її адресу, та дарма. Хтозна, де вона тоді мешкала. Кажуть, він навіть посилав своїх людей за нею назирці, але їй щастило втекти від них. Далі вона почала приходити на чверть години пізніше й завжди його заставала. Приходила що день, то пізніше, а він усе сидів і вдавав, ніби щось робить. Аж нарешті...

Він замовк. Єнсен почекав півхвилини, тоді звів очі й без будь-якого виразу глянув на нього.

— Розумієте, шеф зовсім знавіснів. Одного вечора вона з'явилася аж о пів на дев'яту, коли решта прибиральниць уже скінчили роботу й пішли. В кабінеті не світилося, але вона знала, що шеф там, бо помітила на вішалці його пальто. І от вона почала ходити коридором, стукаючи своїми дерев'янками, а тоді взяла відро, зайшла до кабінету й зачинила двері.

Господар тихенько захихотів, ніби заквакав.

— Ну, що там було! — сказав він.— Шеф стояв за дверима в самій спідній сорочці. Він заревів, накинувся на неї, порвав сукню, перекинув відро і повалив її на підлогу. Вона пручалася, кричала і...

Господар замовк і переможно глянув на відвідувача

— І як ви гадаєте, що було далі?

Єнсен щось пильно роздивлявся на підлозі. Не видно було навіть, чи він слухає.

— Тієї хвилини нічній сторож, звичайно, у формі, з в'язкою ключів на животі, відчинив двері й посвітив ліхтариком. Побачивши, хто там, він перелякався на смерть, грюкнув дверима й кинувся навтіки, а шеф подався за ним. Сторож ускочив у ліфт, і шефові теж пощастило

вскочити, поки зачинилися двері. Він гадав, що сторож зчинить галас, але той сердега тремтів з жаху, боячись, що його виженуть з роботи. Вона, звичайно, все вирахувала, знала до секунди, коли сторож обходить поверх і фіксує час на контрольних годинниках.

Господар забулькав, притлумлюючи сміх, і з надміру почуттів занурив руки в купу білизни.

— Уявіть собі: шеф концерну стоїть у ліфті в самій сорочці, а поруч із ним — спаралізований жахом сторож при повній формі, в кашкеті, з ліхтариком, палицею і великою [80] в'язкою ключів, причепленою до паска Так вони доїхали майже до паперового складу, аж котрийсь схаменувся, зупинив ліфт, натиснув іншу кнопку, і, вони знов почали підійматися. Та поки поїхали вгору, сторож устиг зробитися комендантом будинку, хоч навіть словом не озвався.

Оповідач замовк. Вогонь в його очах погас, і він сумно повів далі:

— Колишнього коменданта звільнили за те, що він не вмів добирати кадри. Ну, а тоді почалися переговори, і вона все розіграла як по нотах, бо через тиждень ми дізналися з наказу, що нашого головного редактора звільнено, а за чверть години вона вкотилася до редакції, і почалася така веремія...

Оповідач, мабуть, раптом згадав про пляшку і обережно ковтнув з неї.

— Бачите, журнал наш був непоганий, але розходився погано. Хоч ми писали тільки про самих принцес і про те, як найкраще пекти тістечка, а все ж він був надто складний для загалу, і навіть ішла мова про те, що його треба закрити. Але...

Він допитливо глянув на відвідувача, щоб налагодити з ним кращий контакт, але не зміг спіймати його погляду.

— Вона вчинила справжній погром. Практично порозганяла всіх працівників, а натомість набрала феноменальних ідіотів. Відповідальним секретарем вона призначила якусь перукарку, що ніколи не бачила крапки з комою. Коли їй потрапила на очі друкарська машинка, вона прийшла до мене й спитала, що то таке, а я так тремтів за свою посаду, що не насмілився й рота розтулити. Пригадую, я сказав, що то нова вигадка різних там інтелігентів.

Він урвав свою розповідь і хвилину сидів, мовчки рухаючи беззубими щелепами.

— Та відьма ненавиділа все причетне до інтелігентності, а з її погляду інтелігентністю було геть усе, і насамперед уміння гарно висловлювати свої думки на папері. Я не вилетів тільки тому, що "не робив так, як інші". І я зважував кожне своє слово. Пам'ятаю, як один новенький репортер з дурного розуму розповів їй— історію про іншого редактора, щоб доскочити її ласки. Історія була правдива й тому дуже смішна Йшлося про одного працівника з ідеологічного відділу, який прийшов до редактора відділу культури одного з найбільших журналів і сказав, що Август Стріндберг — чудовий письменник і його п'єсу "Панна Юлія" напевне можна буде надрукувати в ілюстраціях, якщо її трішки опрацювати й викинути з неї класову різницю та [81] інші незрозумілі місця. Редактор глибокодумно насупився, а далі й питає: "То як, ти кажеш, він зветься?" — "Август Стріндберг, наче сам не знаєш". А той йому каже: "Тьху, чорт, згадав. Ну гаразд, скажи йому, нехай загляне завтра в "Гранд-отель" десь о дванадцятій. Ми поснідаємо й заразом побалакаємо про гонорар". Репортер узяв та й розповів їй усе те. А вона зміряла його крижаним поглядом і каже: "Що тут смішного?" А через дві години він уже збирав свої манатки.

Оповідач знов захихотів. Комісар Єнсен —звів очі й так само без ніякого виразу подивився на нього.

— Ну, а зараз почнеться найцікавіше. Завдяки своїй несосвітенній дурості тій відьмі пощастило за півроку вдвічі збільшити наклад.

Сторінки журналу заповнювали зображеннями собак, котів, вазонів, гороскопами й френологією, порадами, як ворожити на кавовій гущі, як поливати пеларгонію, жодна кома не стояла там, де треба, та люди однаково його купували. Ви розумієте чому? Та крихта, що звалася текстом, була така мізерна й наївна, що її можна хіба зрівняти з тим, що пишуть тепер. Мені, хай йому чорт, не дозволяли, наприклад, написати слово "локомотив", не пояснивши, що це така машина на колесах, яка їде по залізній колії і тягне за собою вагони. А для шефа концерну то була велика, блискуча перемога. Всі в одно вихваляли його за надзвичайну сміливість і передбачливість, запевняли, що його вчинок зробив революцію в пресі і заклав підвалини сучасної журналістики.

Він знов ковтнув з пляшки.

— Усе йшло чудово, тільки одна ложка дьогтю псувала бочку меду — сторож. Він так запишався своєю новою посадою, що не зміг приховати, як вона йому дісталася. Але довго на ній не втримався. Через півроку він загинув, вилазячи з кабіни безперервного ліфта. Кабіна застрягла між двома поверхами, а як він почав вилазити, рушила далі. Його просто перерізало навпіл. Знаючи, який він дурний, найпростіше було взяти на віру, що лихо сталося з його власної вини.

Господар притиснув долоні до вуст і закашлявся довгим, прикрим кашлем. Коли напад кашлю минув, він повів далі:

— А та відьма скаженіла з кожним роком дужче. Вона трохи обтерлася, і претензії п збільшилися. Журнал заповнили фасони якихось чудернацьких суконь. Ходила чутка, що вона бере хабарі у фабрикантів. Нарешті їм таки пощастило її спекатися, але за дуже велику ціну. Шефові довелося викласти чверть мільйона готівкою, щоб вона погодилась [82] кинути службу, не добувши до пенсії, і лишити їй повну платню.

— А ви чого пішли? — спитав Єнсен.

— Яке це має значення?

— Чого ви пішли?

Пляшка була порожня. Господар стенув плечима і збуджено пояснив:

— Мене звільнили. Без жодних церемоній. І не дали жодного єре винагороди за стільки років праці.

— На якій підставі?

— Хотіли мене спекатися. Мабуть, я був не вельми показний із себе. Не міг гідно репрезентувати видавництво. Крім того, я виписався, не здатен був вичавити з себе ні рядка, ні слова Так з усіма нами буває.

— І це була безпосередня причина?

— Ні. .

— А яка?

— Я пив просто на роботі.

— І вас відразу звільнили?

— Так. Формально вони мене не звільняли. Мій контракт був так складений, що давав їм право витурити мене коли їм заманеться.

— І ви не протестували?

— Ні.

— Чому?

— Не було сенсу. їм пощастило знайти такого директора кадрів, що раніше очолював профспілку журналістів і досі там порядкує. Він знає всі стежки — жоден простий смертний не може з ним змагатися. Захочете поскаржитися — знову ж таки до нього попадете. Як йому заманеться, так він і зробить. Хитро, правда? Але так воно всюди ведеться, їхні юрисконсульти по податках водночас працюють у міністерстві фінансів. І якщо раз на п'ять років з'явиться якась критика на їхні журнали, то будьте певні, що вони самі ж таки й написати її у своїх власних газетах. Але так усюди ведеться.

— І ви через це озлилися?

— Мабуть, ні. Минула вже та пора. Хто в наші дні здатен озлитися?

— Ви отримали диплом, як ішли з видавництва?

— Можливо. Зовні там усе делікатно робиться. Директор кадрів знає своє діло. Він усміхається, однією рукою простягає тобі сигару, а другою хапає за горло. А взагалі він схожий на жабу.

Господар уже не міг зосередитись.

— То ви отримали диплом чи ні? [83]

— А яке це має значення?

— Отримали чи ні?

— Може, й отримав.

— Він є у вас?

— Не знаю.

— Покажіть його.

— Не можу й не хочу.

— Він тут, у помешканні?

— Не знаю. А якби й тут був, то хіба його можна знайти. Ви б самі тут знайшли щось?

Єнсен озирнувся. Тоді згорнув нотатника й підвівся.

— До побачення.

— Але ви й досі не сказали, чого приходили.

Єнсен не відповів. Він узяв капелюха й вийшов з кімнати. Господар лишився сидіти серед брудних простирал, весь якийсь сірий, зіжмаканий, з сонним поглядом.

Єнсен увімкнув радіотелефон, викликав поліційний автобус і дав адресу.

— Авжеж,— мовив він.— Зловживання алкоголем удома. Заберіть його до шістнадцятої дільниці. І негайно.

З другого боку вулиці Єнсен побачив телефон-автомат. Він зайшов до кабіни й подзвонив начальникові патруля додому.

— Домашній обшук. Негайно. Ви знаєте, що шукати.

— Слухаю, комісаре.

— Потім вертайтеся до дільниці й чекайте. Його не випускайте, поки не отримаєте від мене подальших вказівок.

— Під яким приводом?

— Під яким хочете.

— Зрозумів.

Єнсен вернувся до машини. Проїхавши п'ятдесят метрів, він зустрів поліційний автобус.

21

Крізь шпарку на листи промикувалося світло. Єнсен витяг нотатника й ще раз прочитав те, що записав: "Номер 4, художній директор, 20 років, неодружена, пішла за власним бажанням". Тоді сховав нотатника, дістав службовий знак і подзвонив.

— Хто там?

— Поліція.

— Не дуріть мені голову. Я ж сказала вже вам, що нічого не вийде. Я не хочу.

— Відчиніть.

— Нізащо! Я не хочу! [84]

— Відчиніть.

— Ідіть геть! Дайте мені, ради бога, спокій. Скажіть йому, що я не хочу!

Єнсен двічі гупнув у двері.

— Відчиніть! Поліція.

Двері відчинилися. Жінка зміряла його недовірливим поглядом.

— Ні,— мовила вона— Це вже занадто. Єнсен переступив поріг і показав знак.

— Я Єнсен, комісар шіснадцятої дільниці. Веду слідство в справі, що стосується вашої колишньої посади й місця роботи.

Жінка глянула на емальований знак і позадкувала в коридор.

Вона була зовсім молода, темнокоса, з ледь витрішкуватими сірими очима і впертим підборіддям, убрана в картату сорочку, штани захисного кольору й гумові чобітки. Вона мала довгі ноги, дуже тонкий стан і широкі клуби. А коли рухалася, то видно було, що під сорочкою в неї нічого не надягнено. Коси її були коротко підстрижені й нечесані, косметики вона, мабуть, не вживала.

Чимось ця дівчина нагадувала Єнсенові жінок на картинах з давніх часів. Важко було визначити вираз її очей. У них разом відбивалися лють, страх, розпач і рішучись, і все те однаковою мірою.

Штани в дівчини були замащені фарбою, а в руках вона тримала пензля. На підлозі посеред кімнати лежало кілька розстелених газет, а на них стояло крісло-гойдалка, яке вона, певне, лаштувалася фарбувати.

Єнсен озирнувся по кімнаті. Решта меблів теж справляли таке враження, ніби їх сюди постягувано навмисне, щоб потім пофарбувати в яскраві веселі кольори.

— То ви не збрехали,— сказала дівчина— Він до всього напустив на мене ще й поліцію. Цього ще тільки бракувало. Але я вам скажу відразу: мене ви не залякаєте. Посадовіть мене, якщо знайдете привід. На кухні в мене є пляшка вина, може, цього вистачить. Мені байдуже. Краще все що завгодно, ніж отаке цькування.

Єнсен витяг нотатника

— Коли ви пішли з роботи? — спитав він.

— Два тижні тому. Не вийшла на роботу, та й годі. У вас це мають за злочин?

— Скільки ви там працювали?

— Два тижні. Ви не могли придумати дурніших питань, Щоб мучити мене? Я ж вам сказала то нічого не вийде.

— Чого ви пішли звідти? [85]

— О господи, а ви як гадаєте? Бо не могла більше витримати, що до мене чіпляються кожної хвилини і стежать за кожним моїм порухом.

— Ви були художнім директором?

— Яким у біса директором. Я працювала у відділі інформації. У них це зветься "клейдівчина". Та я й клеїти не навчилася до пуття, як почалася та комедія.

— А що входить в обов'язки художнього директора?

— Не знаю. Здається, він сидить і перемальовує літери або й цілі сторінки з закордонних журналів.

— Чого ви пішли з роботи?

— Боже, невже й це належить до обов'язків поліції? Невже ви такі безжальні? Кланяйтеся тому, хто вас послав, і скажіть, що йому більше личить сидіти в божевільні, аніж лежати в моїй постелі.

— Чого ви пішли?

— Пішла, бо не могла витримати. Невже так важко збагнути? Він помітив мене днів за два по тому, як я прийшла на роботу. Один знайомий попросив мене сфотографуватися до якогось медичного тексту чи чого там іще. І він також побачив той знімок. До того ж я без сорому казка потяглася з ним до якогось вишуканого ресторанчика А тоді з дурного розуму запросила його до себе. Потім уночі він зателефонував, себто ВІН зателефонував до МЕНЕ й спитав, чи не знайдеться в мене пляшки вина. Я послала його до дідька. Відтоді все й почалося.

Дівчина стояла, розставивши ноги, й дивилася на Єнсена

— Що ви, на ласку божу, хочете знати? Що він сидів отут на підлозі, три години тримав мене за ногу й жалібно скавчав? І що він мало не врізав дуба, коли я врешті вирвала ногу й пішла спати?

— Не вдавайтеся до зайвих подробиць.

Дівчина шпурнула пензля в бік крісла. На чобітках лишилися червоні бризки.

— Атож,— нервово сказала вона— Кінець кінцем я могла б навіть переспати з ним. Чому ні? Треба ж спробувати хоч бодай чимось зацікавитися. Щоправда, я з ніг падала, так хотіла тоді спати, але хто б сподівався, що він оскаженіє, тільки побачивши, як я роздягаюся. Ви не можете уявити, в якому пеклі я жила ті тижні, день у день. Йому конче хотілося мати мене, йому потрібні були мої природні, безпосередні інстинкти. Він збирався послати мене в довко-лосвітню подорож. Я мала помогти йому вернути якісь життєві втрати. Він хотів зробити мене директором чого завгодно. Мене — директором! Ні, золотко, там не треба нічого вміти. Тобі не цікаво? Це не має значення, золотко. [86]

— Ще раз кажу: не вдавайтесь до зайвих подробиць. Вона затамувата віддих і глянула на нього, наморщивши лоба.

— То ви не... то вас не він послав?

— Ні. Ви отримали диплом, як пішли з роботи?

— Отримала, проте...

— Покажіть його.

В її погляді застиг подив. Вона підійшла до синьої шафки біля стіни, висунула шухляду й дістала з неї диплом.

— У нього не зовсім пристойний вигляд,— збентежено сказала вона

Єнсен розгорнув диплом. Хтось у тексті золотими літерами понаставляв великих червоних окличників. А на першій сторінці красувалося кілька лайливих слів, теж товсто виведених червоним олівцем.

— Негарно, я розумію, але я так була розлютилася... Бо ж таки сміх, та й годі. Я пробула там не більше як два тижні, і єдине, що за той час

зробила,— це дозволила потримати себе три години за ногу, тоді розібралася при ньому й одягла піжаму.

Єнсен заховав нотатника до кишені.

— До побачення,— сказав він.

Переступивши поріг, він відчув у правому боці гострий біль. Біль був дошкульний, почався раптово. У нього потемніло в очах, він невпевнено ступив ще раз і сперся плечем на одвірок.

Вона зразу вискочила з коридора

— Що з вами? Ви хворі? Ходімо сядете. Я вам допоможу.

Єнсен відчув її дотик, коли вона підпирала його плечем, і встиг помітити, що вона була м'яка й тепла

— Стривайте, я принесу вам води. Дівчина помчала до кухні й миттю вернулася.

— Випийте. Може, вам ще щось треба? Не хочете трохи лягти? Вибачте, що я так повелася. Я просто не збагнула відразу що й до чого. Один із тих, що там порядкують, байдуже, хто саме, весь час мене переслідує...

Єнсен випростався. Біль не стих, але він уже почав до нього звикати.

— Вибачте,— ще раз сказала дівчина,— я не збагнула, чого ви хотіли. І досі не збагну. Ох, завжди я помиляюся. Часом навіть боюся, що зі мною не все гаразд, що я якась ненормальна Але я хочу чимось цікавитися, робити щось корисне й самій вирішувати, що саме. Я і в школі була не така, як усі, й завжди питала про таке, що мене ніхто не

розумів. А мене воно цікавило. Я знаю, що й тепер я не така, [87] як інші жінки. І на вигляд не така, і назіть запах у мене інший. Мабуть, я просто божевільна чи, може, світ божевільний, не знаю, що гірше. Біль поступово стихав.

— Раджу вам тримати язика на припоні,— сказав комісар Єнсен.

Він надяг капглюха й спустився до машини.

22

Дорогою до міста Єнсен зв'язався по радіотелефону з черговим шістнадцятої дільниці. Поліцаї, послані робити обшук, іще не вернулися. Протягом дня йому кілька разів дзвонив начальник поліції.

Коли він доїхав до центру, було вже по одинадцятій. Машин на вулицях зменшилося, перехожі теж траплялися лише зрідка. Гострий біль минувся, тепер у боці тільки глухо нило, як завжди. В роті пересохло і^ як щоразу після нападу, дуже хотілося пити. Він спинився коло невеличкої кав'ярні, яка була ще відчинена, й замовив пляшку мінеральної води. Кав'ярня блищала хромом та дзеркальними стінами і була майже порожня — Єнсен побачив тільки шістьох хлопців років по сімнадцять чи вісімнадцять. Бони мовчки сиділи коло столика й тупо дивилися поперед себе. Кельнер позіхав, читаючи один із ста сорока чотирьох журналів. Три телевізори передавали легку, розважальну програму в супроводі не зовсім природного, але вдало вмонтованого сміху.

Єнсен неквапливо, потрошку ковтаючи, випив мінеральної води й відчув, як запрацював і забурчав порожній шлунок. Трохи посидівши, він підвівся й пішов до туалету. Там на підлозі лежав гарно вбраний чоловік середнього віку, відкинувши руку просто в жолобок. Від нього тхнуло горілкою, костюм був весь у блювотинні. Очі в нього були розплющені, але застиглі й ніби невидющі.

Єнсен повернувся до прилавка.

— Там у туалеті лежить якийсь п'яний,— сказав він. Кельнер стиснув плечима, й далі роздивляючись на

кольорові ілюстрації в журналі.

Єнсен показав свій службовий знак. Кельнер зразу відклав журнал і підійшов до поліційного телефону. Всі заклади громадського харчування мали безпосередній радіозв'язок з найближчим поліційним патрулем.

Поліцаї, що прийшли по п'яного, були сонні й стомлені. Коли вони тягли його, він кілька разів ударився головою об пофарбовану під мармур кам'яну долівку. Вони були з ін-8S

шої дільниці, мабуть, з одинадцятої, бо жоден не впізнав Єнсена.

За п'ять хвилин до дванадцятої кельнер боязко глянув на відвідувача й почав замикати. Єнсен пішов до машини і знову викликав чергового шістнадцятої дільниці. Поліцаї, що ходили на обшук, саме повернулися.

— Так,— сказав начальник патруля,— ми його знайшли.

— Цілого?

— Так, тобто є обидва аркуші. Тільки між ними лежало розтоптане кружальце ковбаси.

Єнсен мовчав.

— Ми згаяли чимало часу,— повів даті начальник патруля,— але й завдання було нелегке. Там стільки того паперу, тисячі аркушів.

— Простежте, щоб господаря помешкання завтра звільнили звичайним способом.

— Розумію.

— Ще одне.

— Слухаю, комісаре.

— Кілька років тому комендант Дому загинув у ліфті.

— Так.

— З'ясуйте обставини його смерті. Довідайтесь також усе про нього самого, особливо про його родинні стосунки. І якнайшвидше.

— Зрозумів. Дозвольте доповісти?

— Прошу.

— Вас шукав начальник поліції.

— Він просив щось переказати?

— Наскільки я знаю, ні.

— На добраніч.

Єнсен поклав трубку. Десь поблизу почали бити дзиґарі — дванадцять важких, гучних ударів.

Минув шостий день. Залишилася ще рівно доба

23

Комісар Єнсен не поспішаючи їхав додому. Він був стомлений, але знав, що не зможе заснути. Та й часу на сон було небагато.

У довгому, побіленому, ясно освітленому тунелі він не зустрів жодної машини. Далі на південь лежав великий промисловий район, тепер тихий і безлюдний. У місячному світлі блищали тільки алюмінієві газгольдери та пластмасові дахи фабрик. [89]

На мості його перегнав поліційний автобус, а відразу ж за ним — машина швидкої допомоги. Обидві вони їхали з увімкненими сиренами.

На півдорозі його спинив поліційний кордон. Поліцай із сигнальним ліхтарем, певне, впізнав його: коли Єнсен спустив бокову шибку, він козирнув і пояснив:

— Дорожній випадок. Один загинув. Уламки машини загородили дорогу. За кілька хвилин усе буде прибране.

Єнсен кивнув. Він сидів, не підіймаючи шибки, щоб у машину вливалося прохолодне нічне повітря. А сам тим часом міркував, що дорожніх випадків рік у рік стає менше, а потерпілих у тих випадках, навпаки,— більше. Фахівці з міністерства транспорту давно вже розв'язали цю статистичну загадку. Зменшення дорожніх випадків і матеріальних збитків можна ще якось пояснити вдосконаленням доріг і пильністю регулювальників. Але куди важливіший тут психологічний чинник: люди тепер дужче залежать від своїх машин, тому обережніше з ними поводяться і, більш чи менш свідомо, відганяють від себе думку, що можуть їх втратити. А збільшення випадків зі смертельним кінцем можна пояснити тим, що переважно то бувають самогубства. Але й тут, мабуть, вирішальну роль має психологічний чинник: люди живуть зі своїми машинами й задля них, тому й померти хочуть разом із ними. Такі висновки випливали з одного дослідження, зробленого кілька років

тому. Зробленого секретно — але вищі поліційні службовці мали змогу взяти в ньому участь.

Дорогу звільнили за вісім хвилин. Єнсен підняв шибку й рушив далі. Бетон покривала тоненька плівка паморозі, і на місці, де сталося нещастя, в світлі прожекторів чітко видно було сліди коліс. Але не сліди ковзання чи раптового гальмування ¦— вони вели просто до кам'яного стовпа на узбіччі. За таких обставин навряд чи можна було розраховувати на виплату страхової суми. Хоч, як завжди, тут не відпадало і найприродніше пояснення: водій стомився і заснув за кермом.

Єнсен відчував якесь невиразне невдоволення — наче йому чогось бракувало. Коли він спробував проаналізувати те почуття, йому раптом стало млосно з голсду. Він поставив машину на майданчик перед сьомим будинком у третьому ряду, подався до автомата і, вкинувши монету, одержав пакуночок дієтичного молочного супу.

У себе в помешканні він насамперед скинув плаща й піджака і ввімкнув світло. Тоді спустив жалюзі, пішов до кухні, відміряв у каструлю третину літра води і всипав туди суповий порошок. Коли суп зварився, він пересипав його в [90] кухлик, вернувся до кімнати, поставив кухлика на нічний столик, сів на ліжко й розшнурував черевики. Годинник показував чверть на третю, і в будинку скрізь панувала тиша. А його й далі мучило відчуття невдоволення.

Він дістав з піджака свого нотатника, ввімкнув лампочку над ліжком, а горішню, під стелею, загасив. Сьорбаючи суп, він повільно й докладно переглянув нотатки. Суп був клейкий, густий, затхлий, зовсім не смачний.

Скінчивши читати, Єнсен підвів очі й почав розглядати фотографію, зроблену в поліційній школі. Він знайшов на ній себе: крайній праворуч у задньому ряду. Стояв, схрестивши руки на грудях, і невпевнено

всміхався. Мабуть, саме щось казав своєму сусідові, коли фотограф клацнув апаратом.

Трохи полежавши, Єнсен підвівся й вийшов до передпокою. Там він відчинив шафу, взяв з полиці одну пляшку, що стояли рядком уздовж задньої стіни за поліційними кашкетами. Потім приніс із кухні склянку, налив її майже по вінця горілкою і поставив біля кухлика з супом.

Далі розгорнув список з дев'ятьма прізвищами, поклав його на столик перед собою і почав вивчати.

Електричні дзиґарі на кухні відміряли час трьома короткими дзвінками.

Єнсен відкрив у нотатнику чисту сторінку й вивів на ній: "Номер 6. 38 років, розлучений, відділ громадських стосунків, перейшов на іншу роботу".

Дописавши нижче адресу, він ледь похитав головою.

Потім він накрутив будильника, вимкнув світло, пере-одягся в піжаму й сів у постіль, вкривши ноги ковдрою. Суп наче бубнявів у шлунку, і здавалося, ніби хтось тисне знизу на серце.

Він узяв склянку й за два рази вихилив її. Шістдесяти-градусна горілка обпекла язик і вогненною стрілою впилася в стравохід.

Єнсен лежав горілиць у темряві з розплющеними очима й чекав на сон.

Єнсен так і не зміг заснути. З третьої години до двадцяти хвилин на шосту він лежав у такому стані, що не здатен був ані чітко міркувати, ані відігнати від себе рій думок. Коли задзвонив будильник, він почував себе не відпочилим, а змученим і був геть спітнілий. Через сорок хвилин він уже сидів У машині. [91] Місце, яке він мав відвідати, лежало за двісті кілометрів на північ. Оскільки була неділя, він розраховував добратися туди за три години.

Скрізь було тихо й безлюдно — порожні вулиці, порожні гаражі, порожні стоянки. Але система регулювання працювала, як завжди, і поки Єнсен виїхав з центру, довелося десять разів спинятися на червоне світло.

Дорога була рівна, зручна, а краєвид обабіч нецікавий. Подекуди звіддалік видніли приміські виселки або тяглися до неба "самооздоровчі" райони. Між обрієм і автострадою стриміли якісь сухі, занедбані, криві дерева й низькі колючі чагарі.

О восьмій годині Єнсен повернув до бензоколонки заправити машину. Там він випив склянку теплуватого чаю і зателефонував у два місця.

Начальник патруля озвався стомленим, хрипким голосом — певне, Єнсен підняв його з ліжка

— Це сталося дев'ятнадцять років тому,— сказав він.— Комендант застряг у ліфті, і його перерізало навпіл.

— А слідство велося?

— Є тільки стандартний запис у журналі. Мабуть, випадок був дуже ясний — його класифікували як нещасливий: кілька хвилин не було струму, бо урвався провід, тому ліфт спинився, а тоді сам рушив далі. Отже, той чоловік загинув через власну необережність.

— А як родина?

— Він не мав родини й мешкав у готелі для неодружених.

— Він залишив якийсь спадок?

— Так. Чималу суму грошей.

— Хто її успадкував?

— Ніхто з родичів не зголосився у визначений термін, і її передано якомусь державному фондові.

— Є ще якісь дані?

— Самі дрібниці. Він був схимник, мешкав сам і не мав приятелів.

— До побачення.

Поліцая, що був відряджений до архіву періодичних видань, Єнсен теж застав дома

— Це Єнсен.

— Слухаю, комісаре.

— Є якісь наслідки?

— А ви не бачили мого рапорту?

— Ні.

— Я вчора лишив його вам. Ще вранці.

— Доповідайте усно. [92]

— Гаразд. Тільки зачекайте хвилинку, я спробую все пригадати.

— Чекаю.

— Літери в листі вирізано з тієї самої газети, але не за один день. їх узято з двох номерів — за п'ятницю й за суботу минулого тижня. Шрифт той має назву "добоні".

Єнсен витяг нотатника й записав усе те зсередини на обкладинці.

— Ще щось?

Поліцай хвильку помовчав, тоді додав:

— Ще одне: таке сполучення літер і тексту з другого боку сторінки трапляється не в усіх примірниках газети, а тільки в так званому накладі А.

— Що це за наклад?

— Той, що його друкують наостанці. Це ті примірники, що їх розсилають у тутешні кіоски й тутешнім передплатникам.

— Вважайте, що ви завдання виконали,— сказав Єнсен.— Можете вернутися до своїх звичайних справ. До побачення.

Він повісив трубку, сів у машину й поїхав далі.

О дев'ятій годині він минув по-недільному безлюдне робітниче селище, де сотні однаковісіньких, притулених один до одного будиночків величезним чотирикутником обступили фабрику. З

фабричних димарів шугав стріпатими стовпами густий дим. Піднявшись на кількасот метрів, він зливався в суцільну хмару, що повільно осідаїа додолу.

Ще за п'ятнадцять хвилин Єнсен був на місці.

Виявилося, що розрахував він добре, бо затримався біля бензоколонки десь із чверть години.

Перед ним був цілком сучасний літній будиночок зі скляними стінами й дахом з карбованого пластику. Він стояв за три кілометри від автостради і був з усіх боків оточений деревами. Внизу під кручею видніло озеро з каламутною водою. Повітря було просякнуте смородом з фабрики.

На забетонованому майданчику перед будинком стояв гладкий чоловік у хатній куртці й пантофлях. Він здавався заспаним, байдужим і не дуже приязно зустрів Єнсена Той показав свій службовий знак.

— Я Єнсен, комісар шістнадцятої дільниці. Веду слідство в справі, що стосується вашої колишньої посади й місця роботи.

— Чого вам треба?

— З'ясувати кілька питань.

— То заходьте,— мовив господар.

Умеблювання обох кімнат — столики й стільці з крицевих [93] трубок, килими, попільнички — було таке, ніби його позичено у видавництві.

Єнсен вийняв иотатника й ручку.

— Коли ви пішли з роботи?

Господар удав, ніби ледь утримується, щоб не позіхнути, й повів навколо очима, немов хотів уникнути чогось.

— Три місяці тому,— врешті сказав він.

— Чому ви пішли?

Господар глянув на Єнсена, і в його бляклих сірих очах майнув роздум. Він ніби зважував, відповідати йому чи ні. Потім ледь розвів руками й сказав:

— Якщо ви хочете поглянути на мій диплом, то його тут нема.

Єнсен промовчав.

— Він лишився в моєї... в моєї дружини в місті.

— Чому ви пішли?

Господар наморщив чоло, наче хотів зосередитись. І аж за хвилю сказав:

— Слухайте, все, що ви чули й що собі уявили, неправда. Я вам нічим не можу допомогти.

— Чому ви пішли з роботи?

На кілька секунд запала мовчанка. Господар сумно чухав носа.

— Я, властиво, не пішов з роботи. Щоправда, мій контракт скінчився, але я й далі зв'язаний з концерном.

— Що ж ви робите?

Єисен озирнувся по кімнаті. Господар стежив за його поглядом. Після мовчанки, ще довшої за попередню, він нарешті сказав:

— Слухайте, навіщо ці розмови? Я не знаю нічого такого, що могло б вас потішити. Диплом лишився в місті, присягаюся вам.

— Навіщо я маю дивитися на ваш диплом?

— Не знаю навіщо. І взаг&чі дивно, що ви задля такої дурниці їхали двісті кілометрів.— Він похитав головою.— До речі, скільки ви сюди їхали?— Господар спитав зацікавлено, а що Єнсен не відповів, то бій додав уже байдуже й понуро:— Мій найкращий результат — година й п'ятдесят вісім хвилин.

— Ви маєте телефон?

— Ні, не маю.

— Будинок належить вам?

— Ні.

— А кому?

— Концернові. Я його винайняв. Хочу відпочити, перше ніж візьмуся до своїх нових завдань. [94]

— Яких завдань?

Відповіді ставали дедалі нерішучіші. Цього разу Єнсе-нові здалося, що не буде ніякої відповіді.

— Вам тут зручно?

Господар благально глянув на нього.

— Слухайте, я ж вам кажу, що ви все сплутали. Я не маю чим вас потішити. Всі ті історії слова доброго не варті, повірте мені.

— Які історії?

— Та ті, що ви, мабуть, наслухались.

Єнесен пильно дивився на нього. В кімнаті було зовсім тихо. Дим із фабрики тут так само дошкуляв, як і надворі.

— Ким ви працювали в концерні?

— Ох, краще спитайте, ким я не працював. Спочатку спортивним репортером, тоді головним редактором кількох різних журналів. Потім перейшов на рекламу. Багато подорожував і здебільшого писав спортивні репортажі з цілого світу. Далі працював у закордонній філії концерну, ну й... їздив скрізь і вчився.

— Чого вчилися?

— Всього потроху. Вивчав громадські стосунки тощо.

— А що це таке — громадські стосунки?

— Це нелегко пояснити.

— Отже, ви багато їздили?

— Авжеж, був майже скрізь.

— Чужі мови знаєте?

— Я до них не маю хисту.

Тепер замовк Єнсен. Він і далі не зводив очей з чоловіка в хатній куртці. Нарешті він спитав:

— А журнали часто друкують спортивні репортажі?

— Ні.

Господар став іще сумніший.

— Тепер спортом не цікавляться. Хіба що дивляться по телевізору.

— І все-таки ви їздили по світу й писали спортивні репортажі?

— Бо я не вмію писати більше ні про що. Пробував, але не виходило.

— Чому ви пішли з роботи?

— Мабуть, тому, що це їм задорого коштувало.— Він кілька секунд подумав.— А взагалі вони добрі хлопці,— додав він і понуро глянув на меблі з крицевих трубок.

— Яке у вас поштове відділення?

Господар розгублено подивився на Єнсена, тоді показав у вікно. За лісом потойбіч озера висіла над фабрикою жовта хмара диму. [95]

— Те саме, що й у них... принаймні листоноша приходить звідти.

— Пошту розносять щодня?

— Крім неділі.

І знов запала тиша, чути було тільки нерівний віддих і далеке гудіння машин на автостраді.

— Вам неодмінно треба мучити мене? Це ж однаково нічого не дасть.

— Ви знаєте, чого я приїхав?

— Навіть не здогадуюся.

Господар неспокійно засовався. Тиша його, мабуть, гнітила.

— Я собі звичайнісінька людина. Просто мені не пощастило.

— Не пощастило?

— Так, не пощастило. Всі кажуть навпаки, що пощастило. Але ж ви самі бачите, яке це щастя. Сидиш отак сам-самісінький і скнієш.

— Чого ж ви хочете?

— Нічого. Просто не бажаю нікого обтяжувати. Мовчанка була довга, гнітюча. Двічі господар благально позирав на Єнсена, але відразу ж відводив очі.

— Зробіть мені ласку, йдіть собі,— глухо попросив він.— Присягаюся вам, що диплом у місті. В помешканні моєї дружини.

— Вам, певне, важко тут сидіти?

— Я такого не казав.

— А на роботі вам не було важко?

— Ні, анітрохи. Чого б це? Я ж мав там усе, що хотів. Здавалося, він поринув у безнадійну задуму. Потім сказав:

— Ви все не так зрозуміли. Ви наслухалися різних історій і бозна-що собі уявили. Хіба можна вірити всьому, що теревенять люди? Вони не скажуть правди. Принаймні всієї правди.

— Отже, все, що про вас кажуть,— неправда?

— Ну гаразд, хай йому дідько. Звісно, шеф злякався й майнув за борт. Але я не винен.

— Коли це було?

— На минулому змаганні, ви й самі знаєте не гірше за мене. Власне, що тут цікавого? Мене взяли, бо гадали, що я вмію стернувати вітрильником. Він хотів, звісно, дістати приз. А як налетів шквал і я скочив на планшир вичерпати воду, він подумав, що нам край, зойкнув і стрибнув в озеро. Що я мав робити? Поплив далі, та й годі.

Він понуро глянув на Єнсена. [96]

— Якби я тримав язика на припоні, все було б гаразд. Але мені здалося, що то дуже смішна пригода. Та й гірко стало, коли я збагнув, що вони дають мені всіляку гарну робот}', аби тримати якнайдалі від дому. От я й не змовчав, хоч...

Він стрепенувся й потер носа.

— Навіщо вам ці історії? Просто порожні балачки. То моя дружина постаралася і врешті домоглася чого хотіла. Авжеж. До того ж ми потім

розлучилися. Але я не нарікаю, повірте мені, я ні на кого не нарікаю.— Він замовк, а тоді знову сказав: — Ні, я не нарікаю.

— Покажіть мені телеграму. Господар наполохано глянув на Єнсена.

— Яку телеграму? Я не маю ніякої телеграми...

— Не брешіть.

Господар схопився з місця, підбіг до вікна й почав бити кулаком об кулак.

— Ні, ви мене не спіймаєте. Більше я нічого не скажу.

— Покажіть телеграму.

Господар обернувся. Руки в нього й далі були стиснені в кулаки.

— Дарма питаєте. Я не маю телеграми.

— Ви її порвали?

— Не пригадую.

— Що в ній було?

— Не пригадую.

— Хто її підписав?

— Не пригадую.

— Чому ви пішли з роботи?

— Не пригадую.

— Де мешкає ваша колишня дружина?

— Не. пригадую.

— Де ви були в цей час минулої неділі?

— Не пригадую.

— Тут чи де?

— Не пригадую.

Господар і далі стояв спиною до вікна, так само стискаючи кулаки. Обличчя в нього спітніло, погляд був зляканий і по-дитячому впертий. Єнсен незворушно дивився на нього. Почекавши з хвилину, він сховав нотатника до кишені, взяв капелюха й рушив до дверей. З порога він ще запитав:

— Що таке тридцять перший відділ?

— Не пригадую.

Коли він їхав робітничим селищем, годинник показував чверть на дванадцяту. Він спинився коло поліційної дільниці й зателефонував звідти начальникові патруля.

— Так, вони розлучені. Дістаньте її адресу, поїдьте до неї й подивіться на диплом. А якщо він розірваний, то заберіть із собою.

— Розумію.

— І покваптесь. Я чекатиму на вас тут.

— Розумію.

— Ще одне.

— Слухаю.

— Він дістав телеграму вчора або сьогодні вранці. Пошліть когось на пошту по копію.

— Розумію.

Вартівня була велика й понура, з жовтими цегляними стінами й синтетичними завісами на вікнах. У глибині її стояв стіл, а позаду — кабіни для арештованих із блискучими ґратками на дверях. У кількох із них були вже люди. Коло столу сидів поліцай у зеленій формі й гортав рапорти.

Єнсен сів коло вікна й позирнув на тихий, порожній майданчик. Жовтий дим, здавалося, вбирав у себе з сонячного проміння все тепло, бо світило воно якось блякло й мертво. А сморід стояв нестерпний.

— Тут завжди так смердить?

— У будень ще гірше,— сказав поліцай. Єнсен кивнув.

— Можна звикнути. Газ нешкідливий для здоров'я. Та мені здається, що він усе-таки пригнічує людей. Дехто навіть накладає на себе руки.

— Он як.

За п'ятдесят хвилин задзвонив телефон.

— Вона була дуже привітна,— доповів начальник патруля.— Відразу показала диплом.

— Ну?

— Цілий-цілісінький. Тобто є обидві половинки.

— А нема підстав підозрювати, що його підмінили чи підновили?

— Підписи принаймні не нові. Чорнило не свіже.

— Ви були в помешканні?

— Ні, вона винесла диплом. І зустріла нас привітно, як я вже сказав, ніби чекала, що ми приїдемо. До речі, вона дуже елегантна молодичка

— А телеграма?

— Я послав чоловіка на телеграф.

— Верніть його.

— Вам уже не треба копії?

— Ні.

Комісар Єнсен помовчав, тоді додав:

— Мабуть, вона до справи не стосується. [98]

— Комісаре!

— Прошу?

— Мене здивувала така детаїь: один із моїх хлопців стояв на посту якраз перед її будинком.

— Так. А ще що?

— Про вас питав начальник поліції.

— Просив щось переказати?

— Ні.

Рух на автостраді трохи збільшився. Подекуди на узбіччі стояли машини. Переважно власники чистили їх і натирали до блиску, проте були й такі, що попримощувалися коло розкладних столиків на сидіннях, вийнятих з машини. На столиках стояли портативні телевізори й лежала їжа в целофанових торбинках, та, що продається в усіх автоматах. Що ближче до міста, то машин було більше, і Єнсен дістався до центру аж за десять хвилин до шостої.

Місто й далі було порожнє. Саме передавали футбольний матч, і ті, хто не вовтузився коло машини, сиділи вдома. Футбольні матчі влаштовували тепер тільки задля передач. Вони відбувалися без глядачів у просторих опалювальних залах телестудії. Команди складалися з платних гравців, серед них було багато чужоземців. Та незважаючи на високий, як казали, рівень гри, цікавість до таких матчів зменшувалася. Єнсен рідко дивився їх, хоч завжди вмикав телевізор, як сидів дома. Він був певний, що й інші люди робили так само.

На нього дедалі дужче налягала втома, кілька разів темніло в очах, наче він мав зомліти. Єнсен знав, що то з голоду, тому спинився коло кав'ярні-автомата й купив кухлик окропу, пакуночок бульйонового порошку і плитку сиру.

Очікуючи, поки порошок розчиниться в окропі, він вийняв нотатника й вивів на чистій сторінці: "Номер, 7, журналіст, неодружений, 58 років, пішов за власним бажанням".

Хоч Єнсен навіть не дочекався, поки бульйон прочахне, було вже пів на шосту, як він вернувся до машини, а поки дістався до західного району, почало смеркати.

До терміну лишилося рівно шість годин.

25

Вулиця була вузька й погано освітлена Обабіч росли дерева, а за ними видніли дво— й триповерхові будинки. Звідси було недалеко до центру. Цю частину міста забудовували приблизно сорок років тому, й селилися тут здебільшого [99] державні службовці, що, мабуть, і врятувало її від суцільних стандартних забудов, яких з'явилося чимало у зв'язку ; ліквідацією житлової кризи.

Єнсен поставив машину, виліз із неї, перейшов вулицю й подзвонив. У вікнах не світилося, і на дзвінок ніхто не відчинив.

Тоді Єнсен вернувся назад, сів у машину й узявся вивчати список та свої нотатки. Потім сховав папери, глянув на годинника, вимкнув світло й почав терпляче чекати.

Хвилин за п'ятнадцять з протилежного боку надійшов невисокий чоловік у велюровому капелюсі й сірому пальті. Він відімкнув двері й зайшов до будинку. Єнсен почекав, поки за жалюзі з'явиться світло. Тоді знов подався до дверей і подзвонив.

Господар відчинив зразу. Він був скромно, чисто вбраний і на вигляд здавався молодшим за свої роки. Обличчя в нього було худорляве, очі за скельцями окулярів дивилися запитливо, але привітно.

Єнсен показав свій службовий знак.

— Я Єнсен, комісар шістнадцятої дільниці. Веду слідство в справі, що стосується вашої колишньої посади й місця роботи.

— Прошу, заходьте,— сказав господар і відступив убік. Кімната була простора Дві її стіни займали полиці з j

книжками, журналами й газетами. Біля вікна стояв письмовий стіл з телефоном і друкарською машинкою, а посеред кімнати — круглий низенький столик і коло нього три крісла. Освітлювали кімнату пересувна лампа над столом і великий плафон над столиком.

Тієї миті, коли Єнсен переступив поріг кімнати, господар ніби перемінився, рухи і погляд його стали якісь інші. Здавалося, що він виконує якусь давно завчену роль.

— Прошу, сідайте.

Єнсен сів і вийняв нотатника й ручку.

— Чим я можу стати вам у пригоді?

— Мені треба дещо з'ясувати.

— Я, звичайно, до ваших послуг. Якщо тільки зможу відповісти на ваші запитання.

— Коли ви пішли з роботи?

— Торік. Приблизно в кінці жовтня.

— Ви довго працювали в концерні?

— Порівняно довго. Докладніше — п'ятнадцять років і чотири місяці.

— Чому ви пішли?

— Скажімо інакше: чому я вернувся до приватного [100] життя. Я залишив видавництво з власного бажання, попередивши про це узвичаєним способом.

Господар тримався очікувально, голос у нього був негучний і мелодійний.

— Може, ви щось випили б? Наприклад, склянку чаю, абощо?

Єнсен похитав головою.

— Де ви тепер працюєте?

— Я людина забезпечена, отже мені не обов'язково працювати на прожиток.

— А що ви робите?

— Майже весь час читаю.

Єнсен озирнувся навколо. Кімната просто вражала своїм ладом. Хоч у ній було багато книжок, журналів і різних паперів, усе, здавалося, мало своє, добре продумане й педантично визначене місце.

— Коли ви йшли звідти, вам вручили диплом чи, інакше сказати, прощального листа?

— Аякже, вручили.

— Він у вас?

— Мабуть. Хочете поглянути?

Єнсен не відповів. Кілька хвилин він нерухомо сидів, не дивлячись на господаря. А тоді спитав:

— Ви признаєтеся, що анонімно послали погрозливого листа керівникам концерну?

— І коли це мало статися9

— Приблизно такої самої пори тиждень тому. Господар підсунув штани і переплів ноги. Він сперся лівим ліктем на бильце крісла, вказівним пальцем злегенька провів по спідній губі і спокійно відповів:

— Ні, не признаюсь.

Комісар Єнсен розтулив був рота й хотів щось сказати, але передумав. Натомість глянув на годинника. 19.11.

— Гадаю, що я не перший, з ким ви про це розмовляєте. Скількох ви вже... вже допитали?

Господар нараз пожвавішав.

— З десяток,— відповів Єнсен.

— І всі — працівники видавництва?

— Так.

— Ох, уявляю собі, скільки ви наслухалися анекдотів і всіляких пікантних побрехеньок. Може, розповісте? На-піввизнань, давніх порахунків, натяків. І перекручень.

Єнсен нічого не сказав.

Весь Дім аж клекотить усім тим, так мені здавалося,— сказав господар і задумливо додав: — Але, певне, скрізь таке робиться. [101]

— Які ви завдання виконували в концерні?

— Я працював у відділі культури. Весь час виконував ті самі завдання, як ви висловилися.

— Ви мали змогу пізнати загальну структуру й діяльність видавництва?

— До певної міри так. Чи ви маєте на гадці щось особливе?

— Ви чули щось про тридцять перший відділ?

— Чув.

— Знаєте, що він робить?

— Ще б пак. Я працював там п'ятнадцять років і чотири місяці.

На хвилю запала мовчанка Тоді Єнсен спитав, наче мимохідь:

— Ви признаєтеся, що анонімно послали погрозливого листа керівникам концерну?

Господар пропустив питання повз вуха.

— Тридцять перший відділ, або, як вони ще його називають, спеціальний відділ,— найважливіший у цілому видавництві.

— Я вже чув про це. А що він робить?

— Нічого,— відповів господар.— Анічогісінько.

— Поясніть.

Господар підвівся і взяв зі столу аркуш паперу та кулькову ручку, не порушивши ладу на ньому. Потім знов сів, прилаштував аркуш так, що його край збігся з рискою візерунка на скатертині, а зверху, вздовж коротшого боку, поклав ручку. Тоді пильно подивився на відвідувача.

— Гаразд, я поясню.

Єнсен глянув на годинника 19.29. У нього лишилося всього чотири з половиною години.

— Ви поспішаєте?

— Так. Дуже поспішаю.

— Я спробую пояснити якнайкоротше. Отже, вас цікавить, що робить спеціальний відділ.

— Так.

— Я вже вам дав вичерпну відповідь: нічого. І що більше я розвиватиму її, то вона ставатиме, на жаль, не така вичерпна. Розумієте?

— Ні.

— Певне, що ні. Але сподіваюся, що зрозумієте. Бо якщо не зрозумієте, то ризикуєте зайти в безвихідь.

Господар з півхвилини помовчав і за той час знов якось перемінився. Коли він озвався, то видався Єнсенові кволим, невпевненим, хоч був ще жвавіший, ніж перше.

— Найпростіше, мабуть, буде розповісти, вам про самодовіри. [102]

їхні висновки часто здавалися мені бездоказовими, як із чисто людського, так і з наукового погляду.

Комісар Єнсен легенько затарабанив пальцями по краєчку столу.

— Розумію, ви хочете, щоб я не відбігав від теми,— сумно мовив господар.— Ну от. Так само не викликали в мене довіри тижневики — і тут я був послідовніший і впевненіший. На мою думку, вони вже давно не давали нічого, крім шкоди. Тобто вони, звичайно, виконували своє завдання — таке, як на них покладено,— і мали право на існування, але з цього аж ніяк не випливало, що то було право на існування мирне й спокійне. Я згаяв чимало часу, щоб добре вдарити по тому, що вони звали своєю ідеологією, щоб викрити й розбити її. Я присвятив цьому чимало статей і одну дискусійну книжку.

Він ледь усміхнувся.

— Тією книжкою я не здобув слави в тих, хто підтримував тижневики. Пам'ятаю, вони називали мене ворогом номер один. Відтоді минуло багато часу.

Господар замовк і провів на папері кілька ліній, схожих на діаграму. Лінії були тоненькі й рівні — видно, він мав дуже вправну руку.

— А тепер, маючи на оці вимоги часу, спробуймо довгу й заплутану історію викласти коротко й просто. Структура суспільства почала мінятися, спершу повільно й непомітно, а далі шаленими темпами. Все частіше чути було слова "добробут" і "гармонійне суспільство", аж поки почало здаватися, що вони невіддільні одне від одного і з усіх поглядів грунтуються одне на одному. Спочатку тривожні ознаки не впадали в око — житлову кризу ліквідовано, злочинність зменшувалася, молодіжні проблеми теж були майже розв'язані. Водночас — так само неминуче, як за літом приходить зима,— настала довгоочікувана духовна реакція. Як я вже сказав, не видно було чогось аж надто тривожного. Тільки дехто з нас тримався недовірливо. Мабуть, ви незгірше за мене знаєте, що сталося потім.

Єнсен не відповів. Його почало змагати якесь нове, дивне почуття. Почуття самоти, ізоляції, ніби він і цей тендітний чоловік в окулярах опинилися під пластмасовим ковпаком чи у вітрині якогось музею.

— Для нас найважливіше, звичайно, було те, що вся преса почала зливатися докупи, що власники продавали концернові видавництво за видавництвом, газету за газетою, щоразу виправдуючись економічною вигодою. Все йшло чудово, так чудово, що кожен, хто пробував щось критикувати, почував себе як той пес, що гавкає на місяць. І навіть 104

люди, яких вважали передбачливими, почали казати, що безглуздо зчиняти дискусію навколо тих питань, про які, властиво, вже існує одна думка. Я сам міркував інакше, хай навіть з упертості й фанатизму. Невеличка групка діячів культури — цей термін був тоді модний,— думали так само, як і я.

У кімнаті знов запала тиша. Навіть лопотіння дощу вже не порушувало її.

— Концерн, певна річ, поглинув і ту газету, в якій працював я. Не пам'ятаю докладно, коли саме. Адже то було тільки одне кільце в

нескінченному ланцюзі всіляких з'єднань і перепродажів через підставних осіб. Про це не дуже писали і майже не говорили. Мій відділ і так уже ненастанно зменшувався, а тоді його й зовсім лікувідували як непотрібний. Практично це означало, що я і мої колеги з інших газет, та й деякі автори лишилися без засобів на прожиток. Якось так вийшло, що праці не знайшлося для найупертіших і найзапекліших. Причину я збагнув аж набагато пізніше. Перепрошую, я принесу води. Може, й ви хочете?

Єнсен похитав голевою. Господар підвівся і зник у дверях, що, мабуть, вели до кухні. Повернувся він із склянкою мінеральної води, трохи надпшз із неї і поставив на столик перед собою.

— Зрештою, їм так і не пощастило зробити з мене спортивного репортера чи телевізійного референта,— промурмотів він.

Тоді ледь підняв склянку — глабуть, щоб перевірити, чи не лишилося на стільниці мокрого сліду.

— Минуло кілька місяців, а в мене практично не було ніякого просвітку. Коли це, на мій превеликий подив, мене викликали до видавництва — обговорити можливості нашого співробітництва.

Він знову замовк. Єнсен зазначив час: 20.05. Хвилинку повагавшись, він спитав:

— Ви признаєтеся, що анонімно послали погрозливого листа керівникам концерну?

— Ні, певне, що не признаюсь! — роздратовано мовив господар і козтнув води.— Пішов я туди якнайскептичні-ше настроєний і зустрівся з тодішніми керівниками концерну. А втім, вони й досі там порядкують ті самі. Мене зустріли дуже привітно й запропонували таке, що я не міг вийти з Дива. Я й досі ще дослівно пам'ятаю окремі формулювання.

Господар засміявся.

— Не тому, що маю добру пам'ять, а тому, що записав [105] їх. Мені сказали, що дух вільної дискусії не повинен загинути, що його носії не повинні без діла сидіти. Навіть, мовляв, коли суспільство наближається до свого ідеалу, однаково можуть існувати явища, про які варто дискутувати. Що вільна дискусія, навіть якщо в ній немає потреби, є наріжний камінь ідеальної держави. Що вся культура, хоч би в якій формі вона виявлялася, має бути виплекана й збережена для нащадків. Нарешті сказали, що коли вже концерн перебрав на свої плечі більшу частину життєво необхідних країні публікацій, він ладен узяти на себе й відповідальність за дискусії з питань культури. Що вони наміряються створити перший у країні всебічний і цілком незалежний журнал з питань культури й хочуть залучити до праці найкращих і, так би мовити, найзавзятіших журналістів.

Господар, здавалося, дедалі дужче хвилювався. Він спробував спіймати Єнсенів погляд і затримати його.

— Вони обійшлися зі мною дуже коректно. Вельми шанобливо згадали про мої погляди на тижневики, які я так часто висловлював, потиснули руку, ніби після партії в пінг-понг, і заявили, що їх тішить можливість переконати мене. А наприкінці запропонували працювати в них.

Він трохи помовчав, заглибившись у свої думки, тоді повів далі:

— Цензура. Якщо я не помиляюся, в нашій країні нема офіційної цензури, правда?

Єнсен кивнув головою.

— А все ж мені здається, що в нас жорстокіша й прискіпливіша цензура, ніж у будь-якій поліційній державі. Чому? А тому, що вона діє

приватно, зовсім не обмежена законом, використовує такі методи, що юридично до неї не підступишся. Тому що не саме право на цензуру,— добре запам'ятайте різницю! — а практична можливість її здійснювати залежить від людей, чи то службовців, чи окремих видавців, які переконані, що їхні вчинки справедливі й служать загальному добру. І тому, що більшість людей фактично теж вірять у цю безглузду доктрину, а отже й самі виступають у ролі цензорів, як тільки їм випадає така нагода.

Він швидко глянув на Єнсена, ніби хотів переконатися, що той устигає за плином його думок.

— Усе підлягає цензурі: їжа, яку ми споживаємо, газети, які ми читаємо, телевізійні програми, які ми дивимось, і радіопередачі, які ми слухаємо. Навіть футбольні матчі — з них вилучають ті випадки, коли гравці дістають травми або брутально порушують правила гри. І все це задля [106] загального добра Такий напрямок у нашому розвитку можна було зауважити на дуже ранній стадії.

Він накреслив на аркуші кілька геометричних фігур.

_ Ми, себто ті, хто дискутував про питання культури, давно почали звертати увагу на цю тенденцію, хоч спершу вона далася взнаки у царині, що не мала до нас ніякого стосунку. Найвідчутніше ті симптоми виявилися в судочинстві. Почалося з вимоги суворої секретності, що далі, то частішої і настійливішої. Військові зуміли переконати прав-ників і політиків, що всі ці дрібниці надзвичайно важливі для безпеки країни. Потім ми помітили, що й інші процеси все частіше відбуваються при зачинених дверях,— метод, що завжди видавався мені сумнівним і неприйнятним, навіть коли йшлося про сексуальні злочини. Скінчилося тим, що майже кожний дріб'язковий процес став цілком або частково неприступний широкій громадськості. І завжди ті самі мотиви: вберегти людину від неприємних, дражливих чи страшних фактів, що могли б порушити її душевний спокій. Водночас виявилося,— пам'ятаю, як я здивувався, коли вперше про це довідався,— що різні високі й не такі

високі державні діячі та службовці дістали можливість ставити гриф "цілком секретно" на слідства й судові процеси, коли йшлося про установи, які вони очолювали. Найбезглуздіші дрібниці, як от: чи муніципалітети повинні самі дбати за вивіз сміття, та інші такі самі "проблеми", почали засекречувати, і ніхто й слова не сказав. А в тих галузях, що перебували під контролем приватного капіталу, найперше в газетній справі, цензура стала ще невблаганніша. Часто навіть не з неприхильності чи зі зла, а на підставі того, що вони звуть моральною відповідальністю.

Він допив воду.

— Ну, а про моральні критерії людей, що посідають таку владу, звичайно говорити можна тільки пошепки.

Єнсен подивився на годинника: 20.17.

— Тієї хвилини, коли профспілковий рух і приватні працедавці досягли цілковитої єдності, виникла концентрація сил, що не мала протидії. Організована опозиція зникла сама собою.

Єнсен кивнув.

— Бо що ж та опозиція мала б робити? Всі проблеми розв'язані, навіть житлове питання й нестача стоянок на машини. Добробут невпинно зростає, кількість нешлюбних дітей зменшується, злочинність падає. Тільки жменька недовірливих людей, дискутантів за фахом, одне слово, таких, як я, могла ставати в опозицію чи критикувати політичне штукарство, що викликало те економічне й моральне диво. [107]

Таких, що були здатні публічно поставити низку безглуздих питань: яким коштом ми досягли матеріального розквіту? Чому нараджується менше нешлюбних дітей? Чому зникають злочини? І так далі.

— Ближче до справи,— попросив Єнсен.

— Авжеж, ближче до справи,— сухо погодився господар.— Вони мені зробили конкретну, дуже знадливу пропозицію. Концерн, мовляв, наміряється видавати серед інших і той бісів журнал. Писати й редагувати його будуть найпотужніші культурні сили в країні. Цей вислів я пам'ятаю дуже добре. Мене теж зараховано до тієї категорії, і не критимуся, що це мені лестило. Мені показали список майбутніх працівників редакції. Він мене вразив, бо до нього входили люди — їх десь було всіх чоловік двадцять п'ять,— що складали, на мою думку, культурну й інтелектуальну еліту країни. До наших послуг віддавали всі можливі засоби. Тож розумієте, що я був просто приголомшений.

Єнсен байдуже дивився на нього.

— Звичайно, вони поставили певні умови. Журнал мав бути прибутковий, принаймні не завдавати збитків. То була одна з головних вимог. Інша — людей належало боронити від усякого зла Ну, щоб журнал був прибутковий, його треба якомога краще спланувати, він мусить знайти свою остаточну форму. А поки він її шукатиме, треба докладно вивчити ринкову кон'юнктуру, тож належало рахуватися з перспективою, що нам доведеться випустити цілу низку викінчених пробних чисел. Не можна ж бо покладатися на випадковість. Щодо змісту й тематики, то нам давали цілковиту волю — і на час пробних випусків, і надалі, коли журнал піде в продаж.

Він гірко посміхнувся.

— Сказали також, ніби одна з їхніх головних професійних засад полягає в тому, що в період створення й проектування нового журналу працювати потрібно в суворій таємниці. А то ще, бува, хтось — бог його знає, кого вони мали на увазі,— вкраде їхню ідею. Далі мені навели приклади, як такі от і такі друковані органи цілими роками шукали відповідної форми, аж поки посіли своє місце в плановій продукції

видавництва Все це мовилося на підтвердження того, що надто поспішати не варто й що повільність у спілці з найсуворішою секретністю дає чудові наслідки. Наостанці мені запропонували підписати контракт. Складений він був навдивовижу звабливо. Я мав сам собі визначити платню в прийнятних межах. Сума, на якій ми зупинилися, враховувала всі гонорари, просто-таки за кожний написаний рядок. Та якщо навіть гонорару не буде, її однаково [108] виплачуватимуть повністю. Звичайно, за таких умов баланс часом порушуватиметься, і я можу виявитися боржником видавництва або навпаки. В таких випадках відновлення рівноваги залежатиме тільки від мене. Коли я стану боржником, то якийсь час муситиму писати трохи більше, а як мені не доплатить видавництво, то можу скористатися нагодою і відпочити. Далі в контракті були вже стандартні умови: мене можуть звільнити через очевидну фахову непридатність або збитки, навмисне завдані концернові, а я не маю права сам залишити видавництво, не сплативши борги, і таке інше.

Він помацав ручку, але не зрушив її з місця.

— Ну, і я підписав його. Контракт забезпечував мені багато більший заробіток, ніж я мав будь-коли досі. Потім виявилося, що й інші підписували такі самі контракти. А через тиждень я почав працювати в спеціальному відділі.

Єнсен хотів щось сказати, але втримався.

— Офіційно він звався спеціальним. Тридцять першим його прозвали вже потім. Річ у тім, що нас розташували на тридцять першому поверсі, найвище за всіх. Спершу там, певне, мала бути якась комора чи горище, тому багато хто навіть не знав, що він існує. Ліфт туди не досягає, і дістатися до нього можна лише вузенькими крученими сходами. Вікон там теж немає, тільки є два люки в стелі, щоб падало трохи світла. Розташували нас там, як вони заявили, з подвійною метою. По-перше, щоб забезпечити нам цілковитий спокій, а по-друге, щоб легше було зберегти таємницю під час організаційного періоду. Ми навіть

працювали не в ті години, що решта службовців концерну,— до речі, робочий день у нас був багато коротший. Тоді все те здавачося нам цілком імовірним. Вам дивно?

Єнсен не відповів.

— Отже, ми почали працювати і спершу не дуже мирилися один з одним: уявіть собі зібраних докупи два десятки індивідуалістів, два десятки непокірних натур, не зведених заздалегідь до спільного знаменника Головним редактором у нас був цілковитий нездара, що потім посів у концерні високе становище. Я можу поповнити ваш запис анекдотів, розповівши, чого йому вдалося зробити таку блискучу кар'єру в журнаіістиці: того, що він так само, як шеф концерну й видавець, хворіє на словесну сліпоту. А втім, тоді він ще високо не заносився. Перше пробне число підписано до друку аж за вісім місяців, головним чином, через затримку у виробничому відділі. То був чудовий, сміливий номер, і, на превеликий наш подив, керівництво зустріло його якнайприхильніше. [109]

Хоч більшість статей були різко критичні й зачіпали все, навіть тижневики самого концерну, з приводу змісту нам нічого не закинули. Вказали тільки на деякі технічні похибки, а насамперед запропонували збільшити темпи. Поки ми не зможемо гарантувати випуску двох чисел на місяць, годі й думати про якесь періодичне видання. І це теж здавалося нам цілком логічним. Він приязно подивився на Єнсена.

— Минуло два роки, перше ніж ми з нашими ресурсами, повільними друкарями й недосконалою технікою домоглися двох чисел на місяць. Тепер журнал виходив регулярно. Ми робили десять пробних примірників кожного числа. їх оправляли в палітурки для архіву: через сувору секретність нам не дозволяли виносити з видавництва жодного примірника. Ну, і коли ми домоглися такої періодичності, керівництво концерну виявило своє схвалення, навіть задоволення. Нам сказали, що тепер лишається тільки одне: виробити новий макет, тобто надати йому сучасної форми, щоб він зміг витримати жорстоку конкуренцію на

вільному ринку. Хоч вірте, хоч ні, та аж після того, як група якихось таємничих експертів вісім місяців надаремне шукала тієї сучасної форми, ми почали...

¦— Що ви почали? — спитав Єнсен.

— Почали нарешті розуміти весь сенс їхнього задуму. Коли ми почали обурюватися, вони нас швидко втихомирили обіцянкою збільшити наклад пробного випуску приблизно до п'ятисот примірників, — мовляв, на те, щоб розсилати їх до редакцій газет і до вищих інстанцій. Згодом ми збагнули, що нас обдурили, але то було не скоро. Аж тоді, коли ми твердо переконалися, що назва нашого журналу нікому не відома, що його змісту ніхто не коментував, то здогадалися, що його нікуди не розсилають. Що його використовують просто як корелат, тобто як зразок, як і про що не слід писати. Ми й далі діставали свої десять примірників. Ну, а далі...

— Що далі?

— Далі відбувалося те саме. Щодня, місяць у місяць, рік у рік культурна еліта країни, останні з могікан, сиділи в тих примарних клітках і з чимраз меншим запалом видушувати з себе журнал, який, незважаючи на все, однаково був єдиним журналом у країні, гідним своєї назви. І єдиним, що так ніколи й не побачив світу! За той час ми наслухалися безліч різних пояснень, чому все має бути так, а не інакше. То остаточна форма їх не вдовольняла, то темпи випуску були надто повільні, то завантажені друкарські машини, то ще щось. Тільки зміст не викликав заперечень.

Він постукав середнім пальцем правої руки по краю столу.

— А зміст той багато що міг би змінити. Міг би, поки не пізно, збудити свідомість народу, міг би навіть не одне врятувати. Я певен цього.

Він підняв руку, наче боявся, що Єнсен йому заперечить.

— Я знаю, ви хочете запитати, чому ми не пішли з роботи. Дуже просто: не могли.

— Поясніть чому?

— Залюбки. Контракти наші так складено, що ми зробилися довічними боржниками концерну. Уже за перший рік я завинив більше як половину того, що одержав. За п'ять років та сума відповідно зросла вп'ятеро, а за п'ятнадцать досягла астрономічної цифри, принаймні для людей, що мають звичайні заробітки. То був так званий технічний борг. Ми регулярно діставали повідомлення, наскільки він збільшився. Але ніхто не вимагав, щоб ми його повернули. Доти, поки хтось із нас захотів би залишити тридцять перший відділ.

— Але ж ви залишили?

— Так, бо мені пощастило. Я цілком несподівано одержав спадок. І хоч він був чималий, половина його пішла на сплату боргу. Боргу, що через усякі хитромудрі махінації ріс до тієї самої миті, коли я поставив суму на чекові. Але я таки вирвався. Я б вирвався, коли б навіть довелося віддати цілий спадок. Якби я вмів, то пішов би красти чи грабувати, аби тільки добути на це грошей.

Він засміявся.

— Крадіжка, грабунок — нині це не вельми популярне ремесло, правда?

— Ви признаєтеся, що... Господар не дав йому докінчити.

— Чи ви збагнули все значення того, що я вам розповів? То було вбивство, духовне вбивство, куди жахливіше й підліше за фізичне.

Вбивство багатьох ідей, вбивство здатності думати, вбивство свободи слова. Умисне, майстерно вчинене вбивство цілої галузі культури. А причина його — наймерзенніша, яка тільки може бути: створення народові гарантований душевний спокій, щоб привчити його покірно ковтати все, чим його напихають. Розумієте: без перепон сіяти байдужість, вводити в організм отруту, переконавшись перед тим, що вже не лишилося ані лікарів, ані засобів проти отрути.

Усе це він сказав схвильовано, швидко, а тоді, майже не переводячи духу, відразу додав:

— Звичайно, ви можете заперечити, ідо нам усім велося непогано, за винятком тих дев'яти, які збожеволіли, померли своєю смертю чи відібрали собі життя. І що концернові недешево коштувало задоволення фінансувати журнал, який ніколи не побачив світу. Але гроші для них — однаково, що полова, адже вони мають спритних адвокатів, які складають їм фінансові декларації і водночас працюють у податковому управлінні...

Він замовк і якось дивно пригас.

— Перепрошую, що я вдався до таких аргументів. Ну певне ж, я признаюся. Врешті, ви знали від самого початку, що я признаюся. Але, по-перше, я хотів перед тим розважити душу, а по-друге, зробити невеличкий експеримент: скільки я зумію викручуватися, не признаючись.

Він знов засміявся і мимохідь зауважив:

— Я не маю хисту брехати.

— Поясніть, навіщо ви так зробили.

— Коли мені пощастило вирватися звідти, я поклав собі за мету принаймні хоч привернути до цієї справи чиюсь увагу. Але скоро збагнув, що годі й сподіватися написати й опублікувати десь бодай рядок. Тоді я вирішив, що в нас ще могла зберегтися здатність якось реагувати на прояви жорстокості і сенсаційні події. Тому й послав листа. Я, звичайно, помилився. Того самого дня мені пощастило одержати дозвіл на відвідини одного мого колишнього співробітника, що сидить у божевільні якраз навпроти концерну. Я стояв і дивився, як поліція перепинила рух на вулиці, як прибули пожежні машини і як із будинку виходили люди. Але про подію ніде не надруковано жодного слова, вже не кажучи про якесь пояснення.

— Ви готові підтвердити свої слова при свідках? І підписати протокол?

— Авжеж,— неуважно сказав господар.— До речі, якщо вам потрібні речові докази, то їх легко дістати. Вони тут, у мене.

Єнсен кивнув головою. Господар підвівся і підійшов до однієї полиці.

— Ось вам доказ. Це число журналу, що ніколи не побачило світу. Останнє з приготованих за мене.

Журнал був чудово оформлений. Єнсен заходився його гортати.

— Хоч усе те зломило нас, але ми не були ще такі беззубі, щоб вони зважилися нас відпустити. Ми зачіпали геть усі питання. Не рахувалися з жодним табу.

Зміст журналу приголомшив Єнсена, хоч обличчя його так само нічого не промовляло. Він натрапив на розгортку, [112] присвячену фізіологічному аспектові питання: чому спадає дітонароджуваність і росте імпотенція. Обабіч тексту вміщені були дві великі фотографії голих жінок, що уособлювали два різні типи. Одна нагадувала знімок з

заклеєного конверта, що його Єнсен знайшов у столі головного редактора. Вона була стрункa, але не худа, з вузькими клубами й поголеним лоном. У другій він упізнав свою знайому номер чотири — дівчину, в помешканні якої добу тому прихилився був до одвірка і навіть випив склянку води. Вона стояла рівно, просто опустивши руки й трохи розвівши ноги. В неї були широкі клуби й опуклий живіт. Буйний заріст покривав увесь низ.

— Це зовсім недавній знімок,— пояснив господар.— Ми довго шукали, поки знайшли те, що треба. Такий тип тепер трапляється ще рідше, ніж колись.

Єнсен ще трохи погортав журнал, тоді відклав його і поглянув на годинник: 21.06.

— Приготуйте свої туалетні речі й ходімо зі мною,— сказав він.

Чоловік в окулярах мовчки кивнув головою.

У машині вони знов почали розмову.

— Я мушу вам сказати ще про одне.

— Про що?

— Завтра вранці в той самий час вони мають отримати такого самого листа Я оце якраз ходив його вкидати, як ви приїхали.

— Навіщо?

•— Так легко я не піддамся. Боюся тільки, що цього разу вони взагалі не звернуть на нього уваги.

— Що ви знаєте про підривну справу?

— Менше, як головний директор видавництва про Ге-геля.

— Тобто?

— Тобто зовсім нічого. Я навіть не служив у війську. Вже тоді був пацифіст. Якби я мав під рукою цілий військовий склад, то й тоді не зумів би зробити чогось такого, що могло б вибухнути. Ви мені вірите?

— Так.

На півдорозі до шістнадцятої дільниці Єнсен запитав:

— А вам ніколи не спадало на думку справді висадити в повітря будівлю?

Арештований відповів, аж як вони звернули на подвір'я дільниці.

— Так, спадало. Якби я вмів змайструвати бомбу і якби був певний, що жодна людина не постраждає, то, може б, і висадив її в повітря. А тепер це, так би мовити, чисто символічна бомба.

Коли машина зупинилася, чоловік промимрив, мабуть сам до себе.

— У кожному разі я все виклав. І кому? Поліцаєві. Він обернувся до свого супутника й спитав:

— Суд, певне, буде закритий?

— Цього я не знаю,-— відповів Є не єн.

Він натиснув кнопку на щитку, вимикаючи магнітофон, виліз з машини, обійшов її навколо й відчинив дверці з другого боку. Тоді повів арештованого на реєстрацію, а сам піднявся до свого кабінету й зателефонував начальникові патруля.

— Адресу записали?

— Так.

— Візьміть іще двох людей і їдьте туди. Зберіть усі речові докази, які тільки зможете знайти. Справа негайна.

— Ясно.

— І ще одне.

— Слухаю.

— Пошліть слідчого в ізолятор. Нехай запише свідчення.

— Ясно.

Єнсен глянув на годинника Було тридцять п'ять на десяту. До півночі лишалося ще дві години й двадцять п'ять хвилин.

26

— Єнсене! Де ви знов ділися?

— Закінчував слідство.

— Я шукаю вас уже два дні. Ситуація несподівано змінилася.

Єнсен промовчав.

— До речі, що означають ваші слова: "закінчував слідство"?

— Що я затримав винного.

У трубці почувся важкий віддих начальника поліції.

— І він признався?

— Так.

— І є докази?

— Так.

Начальник поліції, мабуть, замислився.

— Єнсене, треба негайно повідомити шефа концерну.

— Так.

От і повідомте. Думаю, вам годилося б самому сказати йому цю новину. [114]

— Розумію.

— Мабуть, воно й краще, що я не зміг із вами раніше зв'язатися.

— Не розумію.

— Учора керівники концерну зв'язалися зі мною. Через міністра. Заявили, що, мовляв, найкраще припинити слідство. І що вони навіть ладні забрати свій позов назад.

— Чому?

— Здається, тому, що вони вважали, ніби слідство зайшло в безвихідь. І тому, що ваші методи видаються їм обтяжливими. Ви начебто шукали навмання і тільки даремне турбували невинних людей, до того ж вельми поважних громадян, що посідають високе становище в суспільстві.

— Розумію.

— Розмова була не дуже приємна. Я, признатися щиро, не мав великої надії, що ви впораєтесь у визначений термін, тому й піддався. Міністр спитав мене навпростець, чи я вірю, що ви доможетесь чогось. І я мусив відповісти: "Ні". Але тепер...

— Слухаю.

— Тепер, наскільки я розумію, становище цілком змінилося.

— Так. І ще одне.

— Що там знов сталося?

— Винний, мабуть, послав нового листа з погрозою, такого самого, як і тоді. Лист має прийти завтра.

— А погроза реальна?

— Навряд.

— Гм, якби навпаки, це була б справді унікальна ситуація: злочинця затримано за шістнадцять годин до злочину.

Єнсен промовчав.

— Так, тепер найважливіше сповістити шефа концерну. Знайдіть його сьогодні таки. Задля вашої ж користі.

— Ясно.

— Єнсене.

— Слухаю.

— Ви добре попрацювали. До побачення.

Єнсен поклав трубку, а секунд через десять знову притулив її до вуха. Набираючи номер, він почув з подвір'я істеричні зойки.

Щоб дізнатися, де тепер шеф, довелося згаяти п'ять хвилин. Ще за п'ять хвилин Єнсен додзвонився до вілли за містом, де шеф саме перебував. До телефону підійшов хтось із челяді.

— Я маю дуже важливу справу.

— Господар просив не турбувати його. [115]

— Термінову.

— Нічим не можу допомогти. З господарем сталося нещастя, він тепер у ліжку.

— А в спальні є телефон?

— Авжеж.

-— З'єднайте мене.

— Шкода, але це неможливо. З господарем сталося нещастя...

— Я вже чув. Покличте когось із родини.

— Пані вийшла з дому.

— А коли повернеться?

— Не знаю.

Єнсен поклав трубку й глянув на годинника. Чверть на одинадцяту.

Сир і бульйон ще й досі нагадували про себе згагою, і, перше ніж одягти плаща, Єнсен пішов до туалету й випив соди.

Вілла була розташована на схід від міста, кілометрів за тридцять, на березі озера, серед неторканого лісу. Єнсен їхав з увімкненими сиренами і дістався туди за двадцять п'ять хвилин.

Він зупинив машину неподалік будинку й трохи почекав. Коли з темряви виринув начальник патруля, він опустив бокову шибку.

— Кажуть, тут сталося нещастя?

— Яке там нещастя! Щоправда, він ліг у постіль. Але лікаря я щось не помітив. А вже минуло кілька годин.

— А докладніше?

— Це було... не пам'ятаю, о котрій годині, в кожному разі, вже смеркало.

— Ви бачили, що там сталося?

— Так, майже все. Я дуже вдало стояв. Мене не видно, а я бачу цілу терасу, кімнату внизу і навіть сходи до його спальні. І двері до спальні.

— Що ж там було?

— До них прийшли гості. З дітьми. Певне, задля неділі. Він замовк.

— Ну й що?

— З малими дітьми. Здається, якісь нетутешні гості,— задумливо повів далі начальник патруля.— Ну, діти гралися на терасі, а він з гістьми в залі щось пив. Думаю, що горілку, але, по-моєму, не з дорогих.

— Ближче до справи.

— Раптом. На терасу заскочив борсук.

— Ну?

— Заблукав, мабуть. Діти зчинили вереск, а борсук не [116] може втекти, бо навколо тераси є таке поруччя. Борсук кидається на нього, а діти верещать дедалі дужче.

— Ну?

— Челяді поблизу не виявилося. І, крім нього, жодного чоловіка. Ну й, звісно, крім мене. Отже, він підвівся, пішов на терасу й побачив борсука, що метався на всі боки. Діти кричали, наче їх різали. Він трохи

повагався, тоді підійшов до борсука й підштовхнув його ногою до виходу. Борсук пригнув голову і — хап його за ногу. Потім натрапив на вихід і втік.

— А шеф?

— Вернувся до хати, але не до гостей, а повільно піднявся сходами до спальні. Я бачив, як він іще відчинив двері, але перед порогом упав. Тоді наче застогнав і погукав дружину. Вона прибігла, відвела його до ліжка й зачинила двері. Мабуть, допомогла йому роздягтися. Потім кілька разів виходила по різні речі: по склянку й, певне, по термометр — я добре не роздивився.

— Борсук його вкусив?

— Та ні. По-моєму, просто налякав. А дивно...

— Що дивно?

— Та з борсуком. Вони звичайно взимку сплять. Я пригадую з телевізійної передачі, що в таку пору в них сплячка.

— Не вдавайтеся до зайвих пояснень.

— Слухаю, комісаре.

— Від сьогоднішнього дня можете вернутися до своїх звичайних обов'язків.

— Слухаю, комісаре.

Начальник патруля покрутив у руках бінокля.

— А чудне в мене було завдання, дозволю собі зауважити.

— Не вдавайтесь до зайвих пояснень. І ще одне.

— Слухаю, комісаре.

— Ваша манера доповідати дуже далека від досконалої.

— Слухаю, комісаре.

Єнсен пішов до будинку, і служниця впустила його. Дзиґарі десь у будинку вибили одинадцяту. Він стояв, тримаючи в руках капелюха, й чекав. За п'ять хвилин з'явилася шефова дружина.

— Так пізно? — бундючно спитала вона.— Крім того, з моїм чоловіком сталося нещастя, і він лежить у постелі.

— Справа дуже важлива. І термінова.

Вона піднялася сходами нагору, а за кілька хвилин вернулася й сказала:

— Он там телефон. Можете поговорити з ним. Але недовго. [117]

Єнсен узяв трубку.

Шеф концерну здавався дуже втомленим, але голос у нього був чіткий і мелодійний.

— Так, так. Отже, ви його арештували?

— Затримали.

— А де він?

— Протягом трьох днів він сидітиме в шістнадцятій дільниці.

— Розкішно. Сердега напевне несповна розуму. Єнсен нічого не відповів.

— Виявилося ще щось цікавого під час слідства?

— Ні.

— Розкішно. Ну, на добраніч.

— Ще одне.

— Тільки недовго. Ви дуже пізно прийшли, а в мене був напружений день.

— Перше ніж його затримали, він, здається, послав іще одного анонімного листа.

— Он як. Ви знаєте, що в ньому написано?

— Якщо вірити його словам, то він нічим не відрізняється від попереднього.

Мовчанка тримала так довго, що Єнсенові здалося, ніби розмова закінчена. Коли шеф нарешті озвався, голос у нього був цілком інакший.

— Отже, знов погрожує висадити Дім?

— Мабуть.

— А мав він нагоду чи змогу занести вибухівку в будинок?

— Навряд.

— Але ви не можете поручитися, що цього напевно не могло статися?

— Звичайно, не можу. А все ж таке припущення абсолютно неймовірне.

Голос шефа зраджував, що він глибоко замислився. Помовчавши з півхвилини, він так закінчив розмову:

— Я не маю сумніву, що він божевільний. От морока! Зрештою, якщо й треба вживати якихось запобіжних засобів, то аж завтра. Отже, на добраніч.

Єнсен їхав повільно й опівночі все ще був на півдорозі. Там його випередила чорна машина, дуже схожа на шефову, але Єнсен не міг би сказати напевне, що то вона.

Десь аж близько другої він під'їхав до свого дому.

Він був стомлений, голодний і чомусь зовсім не тішився, як завжди після закінчення якоїсь справи.

Єнсен роздягнувся в темряві, пішов до кухні й відміряв [118] десь із сто п'ятдесят грамів спирту. Тоді випив одним духом, сполоскав чарку над злив&іьницею і ліг спати.

Заснув він майже відразу. На межі сну й свідомості в ньому зринуло відчуття самоти й невдоволення.

27

Сон миттю злетів з Єнсена тієї ж миті, як він розплющив очі. Щось його збудило, але що саме, він не знав. Навряд чи якийсь зовнішній чинник — телефонний дзвінок або голос. Мабуть, уві сні його приголомшила якась думка, гостра, ясна, мов блискавка, що відразу ж зникла, тільки-но він розплющив очі.

Він трохи полежав горілиць, дивлячись у стелю. А за чверть години підвівся і вийшов до кухні. Електричний годинник показував п'ять хвилин до сьомої. Був уже понеділок.

Єнсен дістав з холодильника мінеральної води, налив собі склянку і, тримаючи її в руці, виглянув у вікно. Краєвид був сірий і безрадісний — одноманітний сосняк. Єнсен випив воду, зайшов до ванної кімнати, скинув піжаму й заліз у ванну. Він лежав у теплій воді, аж поки вона вихо-лола, тоді виліз, сполоскався під душем, добре витерся й одягнувся.

До ранкових газет він навіть не торкнувся, але випив окропу з медом і з'їв три сухарі. Вони, властиво, йому не допомогли, під грудьми запекло ще дужче, а відчуття голоду стало ще нестерпніше.

Хоч їхав Єнсен не дуже швидко, а все ж мало не пропустив червоне світло коло мосту. Довелося раптово загальмувати. Машини за ним теж в унісон завищали гальмами.

У свій кабінет він зайшов рівно о восьмій тридцять, а за дві хвилини задзвонив телефон.

— З шефом розмовляли?

— Так, по телефону. До нього не пустили. Він лежить у постелі.

— Чого це раптом? Хворий, чи що?

— Його налякав борсук.

Начальник поліції відповів не зразу, і Єнсен звично ловив вухом його нерівний віддих.

— Ну, не так уже йому погано, бо сьогодні вранці вони з видавцем вилетіли за кордон на якийсь конгрес.

— І що? [119]

— Я вам не тому телефоную. Просто хотів сказати, що тепер уже наш клопіт скоро скінчиться. Матеріали слідства у вас оформлені?

Єнсен погортав протоколи на столі.

— Так.

— Прокурор негайно береться до цієї справи. Його люди приїдуть до арештованого хвилин за десять і заберуть до в'язниці попереднього ув'язнення. Ви передасте їм усі рапорти й протоколи допитів.

— Ясно.

— Як тільки передасте справу прокуратурі, закрийте її і поставте у себе в календарі галочку. А тоді забудьмо про неї зовсім.

— Ясно.

— От і гаразд, Єнсене. До побачення.

З прокуратури прибули справді хвилин за десять. Єнсен стояв коло вікна й бачив, як вони вели арештованого до машини. Він був у тому самому велюровому капелюсі та сірому пальті, йшов сам і зацікавлено роззирався по цементному подвір'ї дільниці. Але там нічого цікавого не було — самі лише шланги, відра і два санітари в ясно-жовтих непромокальних комбінезонах.

Обидва конвоїри, видно, ставилися дуже поважно до свого доручення. Щоправда, наручників на арештованого не на-дягли й не вели його за руки, але ступали близько обабіч нього, і Єнсен помітив, що один із них весь час тримав руку в кишені. Мабуть, новачки.

Єнсен стояв і дачі коло вікна, хоч машина давно від'їхала. Потім сів до столу, вийняв нотатника й почав переглядати його, то перегортаючи по кілька сторінок, то навпаки, вертаючись до того, що тільки-но читав.

Коли годинник на стіні одинадцятьма ударами відміряв час, він відсунув нотатника й ще хвилин десять дивився на нього. Потім сховав його у брунатний конверт, а конверт заклеїв, написав з другого боку на ньому номер і поклав у найнижчу шухляду.

Після цього Єнсен підвівся й пішов до буфету, машинально відповідаючи на вітання підлеглих.

Він замовив собі цілий стандартний сніданок, дістав повну тацю всіляких наїдків і подався до столика в кутку, якого завжди залишали для нього. Сніданок складався з трьох скибочок меленої ковбаси, двох обсмажених цибулин, п'ятьох розварених картоплин і кучерявого листка салати. Все це було щедро полите густою, клейкою молочною підливою. Крім того, на таці була пляшка пастеризованого молока, трохи вітамінованої олії, чотири скибки черствого [120] хліба, плитка сиру, чашка чорної кави й липке тістечно з повидлом, полите цукровим сиропом.

Він їв помалу, добре розжовував їжу, але з таким відстороненим виглядом, ніби весь цей сніданок не мав до нього ніякого стосунку.

Попоївши, він довго й старанно длубався в зубах. Тоді ще якусь хвилину непорушно посидів, випроставши спину, тільки складені руки спер на край столу. Здавалося, він ні на що не дивився, і ті, хто проходив повз столик, не могли спіймати його погляду.

Через півгодини він повернувся до свого кабінету, сів до столу, погортав повідомлення про буденні випадки — самогубства й пияцтво, тоді з купи праворуч витяг навмання один рапорт. Він спробував уважно прочитати його, але не зміг.

Він геть спітнів, думки розбігалися: таке з ним рідко бувало.

Сніданок виявився заважкий як на його виснажений шлунок.

Єнсен відклав рапорт, підвівся, перейшов коридор і завернув до туалету.

Там він замкнув двері, засунув у горло два пальці й виблював. Блювотина була кисла, неприємна, і його ще довго нудило.

Він стояв навколішки над унітазом і думав, що хтось отак може зайти сюди й вистрілити йому в потилицю. І коли револьвер буде добрий, куля розірве голову, він звалиться долілиць в унітаз, і так його потім і знайдуть.

Коли спазми в шлунку трохи стихли, думки його проясніли.

Єнсен умився, сполоскав шию й руки холодною водою, тоді зачесав чуба, вичистив щіткою піджак і вернувся до свого кабінету.

28

Не встиг він сісти до столу, як задзвонив телефон. Він узяв трубку й за давньою звичкою глянув на годинника: 13.08.

— Єнсене!

— Слухаю.

— Вони щойно отримали листа, як ви й передбачали.

— Так?

— Мені тільки що телефонував головний редактор. Він стурбований і не знає, що робити. [121]

— Чого стурбований?

— Як я вже вранці казав вам, шеф концерну й видавець виїхали за кордон. Отже, на нього лягла вся відповідальність, а він не дістав від них щодо цього ніяких вказівок.

— Щодо чого?

— Що йому робити. Його, очевидно, не повідомили, що може прийти такий лист. І для нього це було, так би мовити, як вибух бомби. Мені здається, він навіть не знав, що винного спіймали.

— Розумію.

— Він кілька разів перепитував мене, чи можемо ми гарантувати на сто відсотків, що в Домі нема вибухівки. Я йому відповів, що принаймні

великого ризику нема Але гарантувати щось, та ще й на сто відсотків... Ви можете?

— Ні.

— Так чи так, а він просить послати йому про всяк випадок кілька чоловік. Цього ми не можемо йому відмовити.

— Розумію.

Начальник поліції відкашлявся.

— Єнсене!

— Слухаю.

— Вам нема потреби їхати туди особисто. По-перше, тому, що ви й так мали тяжкий тиждень, а по-друге, тому, що це вже випадок буденний. А крім того...

Коротка мовчанка

— Крім того, директор видавництва аж ніяк не прагне знов зустрітися з вами. Не будемо з'ясовувати чому.

— Так.

— Пошліть ті самі сили, що й минулого разу. Ваш безпосередній помічник утаємничений в усе. Нехай він і командує.

— Ясно.

— Якщо хочете, то, звичайно, можете керувати операцією по радіо. Тут я даю вам цілковиту волю.

— Ясно.

— Я зовсім не хочу вас дезавуювати. Гадаю, що ви мене розумієте. Але нема причини не піти директорові назустріч, коли можна

— Розумію.

Даючи вказівки начальникові патруля, Єнсен ввімкнув гасло тривоги.

— Тримайтеся не на очах. Не привертайте до себе уваги.

— Слухаю, комісаре.

Єнсен поклав трубку і прислухався до дзвінків у вартівні. [122]

Через одну хвилину тридцять секунд машини виїхали з подвір'я. Годинник показував 13.12.

Єнсен посидів кілька хвилин, намагаючись зосередитися. Тоді підвівся й спустивсь до апаратної. Черговий поліцай схопився з-за контрольного столика й козирнув. Комісар сів на його місце.

— Де ви тепер?

— За два квартали від майдану Профспілок.

— Вимкніть сирени, коли переїдете майдан.

— Зрозумів.

Голос у Єнсена був спокійний, як завжди. На годинника він не дивився, бо й так міг вирахувати час до секунди. До Дому начальник патруля під'їде о 13.26.

— Минаємо майдан. Я вже бачу Дім.

— Жоден поліцай у формі не повинен заходити в Дім або наближатися до нього.

— Зрозумів.

— Збільшіть відстань між машинами.

— Слухаю.

— Далі робіть те саме, що минулого тижня.

— Зрозумів.

— Повідомте мене, як тільки оціните обстановку. Я чекатиму тут.

Єнсен лишився сидіти, мовчки дивлячись на пульт.

Дім належав до найвищих будівель у країні, та ще й стояв на такій верховині, що його видно було з усіх кінців міста. Він завжди бовванів перед очима, і хоч би звідки хто їхав, здавалося, що Дім стоїть у кінці шляху. Він мав квадратову основу і тридцять поверхів. На кожній стіні було чотириста п'ятдесят вікон і білі дзиґарі з червоними стрілками. Облицьований Дім був глазурованими плитками, синіми від основи, а що вище, то яснішими. Крізь вітрову шибку начальникові патруля Дім видавався велетенською колоною, що виростає з землі просто в холодне, по-весняному безхмарне небо. Дім розростався, заслоняючи собою обрій.

— Я приїхав. У мене все.

— У мене також.

Комісар Єнсен глянув на годинника: 13.27.

Радист повернув важілець.

Єнсен не повернувся й не відвів очей від годинника Стрілка швидкими порухами відзначала секунди.

У кімнаті було зовсім тихо. Обличчя в Єнсена напружилося, зіниці звузились, а навколо очей зібралися мереживом зморшки. Радист допитливо дивився на свого начальника 13.34... 13.35... 13.36... 13.37... [123]

В апараті затріщало. Єнсен не поворухнувся.

— Комісар?

— Так.

— Я бачив листа. Безперечно, його склала та сама людина. Такі самі літери і все таке саме. Тільки папір інший.

— Далі.

— Той, із ким я розмовляв, директор видавництва, дуже нервується. Певне, тремтить зі страху, аби чогось не сталося, поки шефів нема.

— Ну?

— Вони евакуюють будинок, так самісінько, як і минулого разу. Чотири тисячі сто чоловік. Уже почали.

— Де ви тепер?

— Перед головним входом. Ну й люду пре.

— Пожежники?

— Викликані. Одна машина. Гадаю, що досить. Перепрошую... Треба перекрити вулицю. Потім доповім.

Єнсен чув, як начальник патруля давав комусь наказ. Потім стало тихо.

13.46.

Єнсен і далі сидів у тій самій позі. На виду він теж не

змінився.

Радист здвигнув плечима й ледве стримався, щоб не

позіхнути.

13.52. В апараті знов затріщало.

— Комісар?

— Так.

— Натовп порідшав. Цього разу вони впоралися швидше. Уже виходять останні.

— Яка обстановка?

— Усе гаразд. Під'їзди до будинку перекриті на сто відсотків. Пожежна машина вже прибула. Одне слово, порядок.

Начальник патруля здавався спокійним і впевненим. Голос його бринів розважно, майже заспокійливо.

— Господи, скільки того люду! Як маку. Тепер уже всі вийшли.

Єнсен стежив за секундною стрілкою, що бігала кружка.

13.55.

Радист позіхнув.

— Щастя, що нема дощу,— зауважив начальник патруля.

— Не вдавайтесь до... [124]

Єнсен здригнувся й трохи підвівся зі стільця. __ Усі вийшли з будинку? Кажіть негайно!

— Так, крім невеличкого спеціального відділу. їм там нічого не загрожує, та й не виведеш їх за такий короткий...

Перед Єнсеном постало інше видиво. Він побачив усе так ясно, ніби в спалаху магнієвої блискавки. Не дослухавши, що каже начальник патруля, він опустився на стілець.

— Де ви?

— І далі перед...

— Негайно до вестибюля! Чуєте?

Блискавка не гасла. Єнсен уже знав, яка думка сяйнула йому на коротку мить, коли сьогодні вранці він розплющив очі.

— Я у вестибюлі...

— Мерщій до будки сторожа. До телефону. Наберіть номер тридцять першого відділу. Там є список усіх телефонів.

Тиша. 13.56.

— Телефон... він не працює. Номер...

— А ліфти?

— Електричний струм скрізь вимкнено. І телефони, і все...

— А якщо сходами? Скільки треба часу? —— Не знаю. Десять хвилин...

— У будинку хтось ще є?

— Двоє наших, але не вище за п'ятий поверх.

— Покличте їх. Не відповідайте. Нема часу.

13.57.

— Вони спускаються.

— Де пожежна машина?

— Перед входом. Мої люди вже спустилися.

— Нехай пожежники під'їдуть за ріг бокового крила.

— Виконано.

13.58.

— Відійдіть у безпечне місце. За крило. Бігом. Важкий тупіт і засапаний віддих.

— Дім порожній?

— Так... крім... тридцять першого...

— Знаю. Притисніться до стіни в кутку, щоб на вас щось не впало. Розтуліть рота. Розпружте м'язи. Глядіть, щоб не прикусили язика. Я кінчаю. [125]

13.59.

Єнсен вимкнув апарат.

— Дайте гасло тривоги,— звелів він черговому поліцаєві.— Не забудьте про службу вертольотів. Справа негайна

Єнсен підвівся й пішов до свого кабінету. Він сів до столу й налаштувався читати. Він сидів зовсім тихо й подум-ки прикидав, чи вибух буде чутно аж сюди.